

4° 371.
3151/4
NON-CHRISTIANORVM

DE

H R I S T O
TESTIMONIA,

Oder:

Beugnisse von Christo

Derer,

Die doch nicht Christen
gewesen seyn,

EX ANTIQVIS MONVMENTIS
PROPOSITA

ET

DIIVDICATA

A

TOBIA ECKHARDO.

EDITIO SECVNDA.

QVEDLINBVRGI,

APVD GOTTFR. HENR. SCHWAN.

1749.

NON-CHRISTIANITY

DE

C H R I S T I A N I T Y

TESTIMONY

1892

THE

THE

THE

EX ANTIQVISMVS

PROPO

ET

INDICATA

A

FOR

Bayerische
Staatsbibliothek
München

*SVMMÆ REVERENDIS EXCELLENTISSI-
MISQVE VIRIS,*

GEORGIO RIBOVIO,
ADHVC REVERENDISS. AC SERE-
NISS. DIOECESIS QVEDLINBVRGENSIS
ANTISTITAE A CONSILIIS ECCLESIASTICIS,
CONCIONATORI AVLICO PRIMARIO ET ANTISTITI, GYM-
NASIIQVE INSPECTORI, NVNC GOETTINGAE ANTI-
STITI ET PASTORI PRIMARIO,

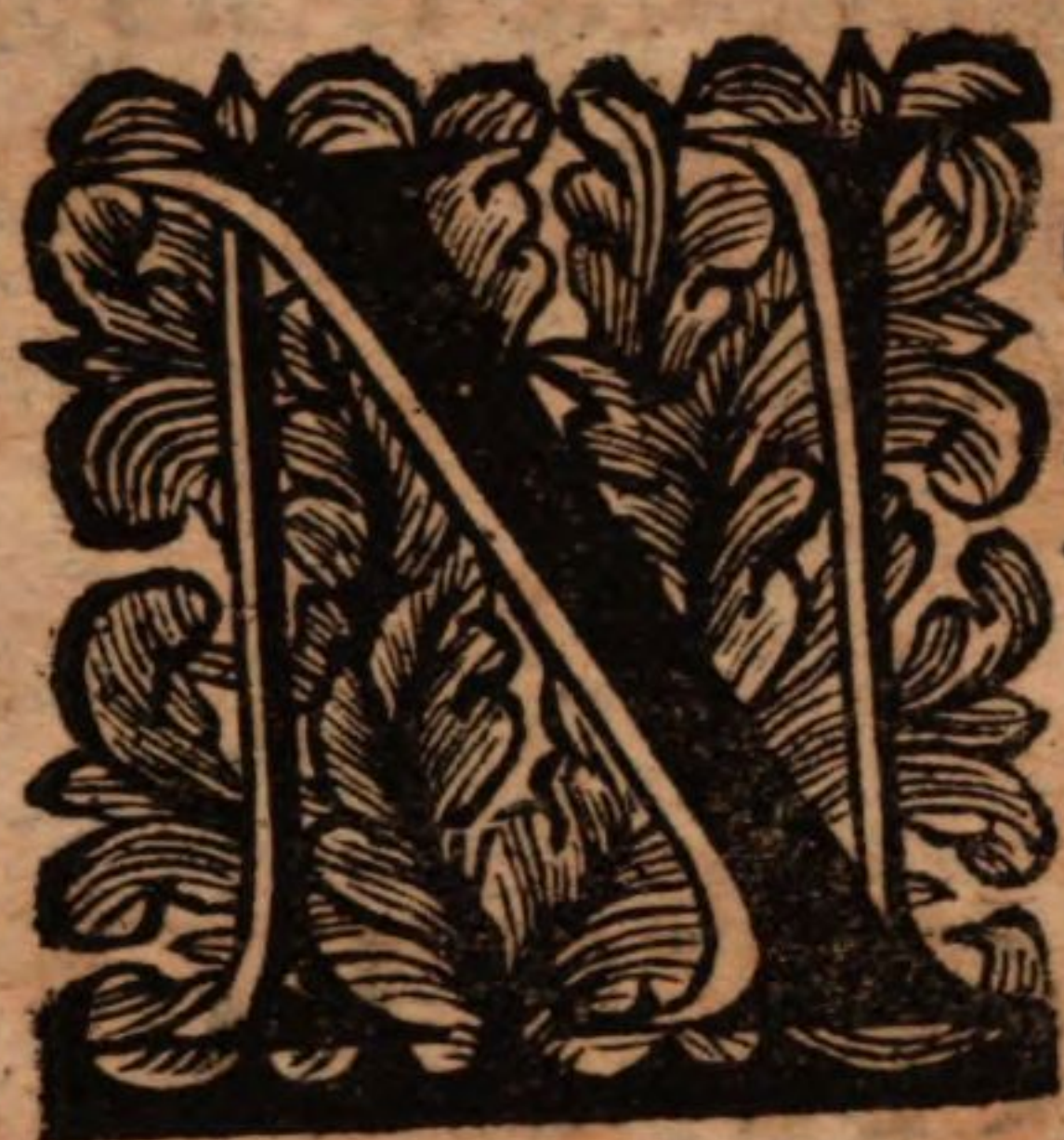
NEC NON

**CHRISTOPH. AVGVSTO
HEVMANNO,**
DOCTORI THEOLOGO, IN ACA-
DEMIA GOETTINGENSI HISTORIAE LI-
TERARIAE PROFESSORI PVBLICO ORDINARIO,
THEOLOGIAE EXTRAORDINARIO LONGE CE-
LEBERRIMO,

*DOMINIS ATQVE PATRONIS SVIS OBSERVAN-
TER COLENDIS,*

S. P. D.

*SVMME REVERENDI EXCEL-
LENTISSIMIQUE VIRI,*

Omina vestra testimoniis
non-christianorum de Chri-
sto, optimo Seruatore no-
stro, praescripti. Sunt ea du-
dum, meritis quodque suis
clarissima, omnique vehuntur laude,
nunc autem magis & eorum voce, qui
sapientiae diuinae humanaeque prae-
cepta vestro ex ore percipient, per or-
bem literatum circumferentur, atque
laudibus tollentur in coelum, ex quo
divina provisio Vos coniunxit, & in
Goettingensi Academia, quam Augu-
stissi-

stiffimus Magnae Britanniae Rex &
Electo Brunsvicensis, GEORGIVS II.
ad immortalem gloriam suam condidit,
doctores constituit. Adhuc nostra in
Dioecesi ac ciuitatae, summe Reueren-
de RIBOVI, sacrae doctrinae sparsisti se-
mina, & Musarum nostrarum Ephorus
earum gessisti curam; amplio rem TIBI
iam Deus campum aperuit, vt & diui-
nae & humanae sapientiae praecepta
aliis tradere iuuenesque ad vsum Eccle-
siae formare queas. Ea vero humanita-
tis est indoles, vt sapientiam doctri-
namque summopere aestimet, praefer-
tim si cum aliis communicetur, fru-
ctumque vberiore faciat. Te vero,
summe Reuerende HEVMANNE, du-
dum omni sum profecutus cultu &
observantia, quam Tua in rem litera-
riam amplissima summaque merita vel

a quotis literarum aestimatore requi-
runt. Diuersa sunt Tuae mentis cogi-
tata a meis, quae de nominis christiani
auctoribus sunt exposita. Sed cogita-
tiones mentis in argumento, quod nec
reuelatione diuina, nec humanis ratio-
nibus certo constat, esse diuersae pos-
sunt ac disiunctae, & animorum tamen
esse conspiratio. Atque hoc nomen et-
iam, quo de dissensio est requirit. Do-
cumentum hoc meae in VOS obseruan-
tiae cultusque beneuole accipietis, nec
ex dignitate, quam nullam habet, sed
animo offerentis ingenuo aestimabitis
benigne. Quedlinburgi, Id. Sept.

CLo Io ccxxxvi.

Praefatio ad lectorem.

Vlm magnam habere merito ac iure censetur adversarii testimonium. Is enim, quia infenso adversus eum, quem odit, animo est, non ea, quae ad laudem eius pertineant, vel etiam prodesse queant, dicere existimatur. Vi veritatis itaque necesse est fuerit constrictus, si quid dicat vel scribat, eius ad usum vel laudem quod faciat. Spei nostrae ac salutis fundamentum est Christus, Dei hominumque Filius, ipse verus cum Patre ac Spiritu Sancto summusque Deus. Docet hoc sacra pagina certissimaque nobis & fide divina recipienda suppeditat argumenta, nec vere recteque de Deo ac religione sentientes alia requirunt. Est adhuc aliud argumentorum genus, quod ab hostibus veritatis petitum fuit. Frequenter Patres ecclesiaeque Doctores antiqui eo utuntur, & ad Sibyllas, Trismegistum, Hydaspen, Platonem & alios huius generis testes prouocant, eum maxime in finem, ut demonstrarent, fidei christianae doctrinas tam novas haud esse, quam quidem putarent gentiles, quin dudum ante similia docuisse inter gentes sapientiores, eoque facilius gentibus religionem christianam persuaderent. Erat pia intentio; sed non ubique cauta satis. Piae & vel maxime necessariae sunt cautiones, quas hoc in genere

nere

nere Cl. Selenius suppeditat. Incerta dubiaque & vel
conficta adhibuere subinde Patres testimonia, gentium-
que sapientibus occasionem praebuere exhibendi eiusmodi
argumenta. Nostro aevo idem aliqui tractarunt argu-
mentum & cum sint, qui Christianorum censeri velint
nomine, & CHRISTVM tamen, de quo nomen habent,
eleuent, diuinamque & aeternam maiestatem inficientur,
gentium aduocarunt testimonia, vt docerent, eam fuis-
se ecclesiae christianorum antiquissimae, & Apostolis
proximae, de Christo fidem. Sumpsi hanc mihi operam,
vt brevibus de iis disquirerem, num quid veri iis subsit.
Quae ante Natum Christum proferuntur testimonia, re-
pudianda prorsus esse iudicaui; quae autem post uatum
eum data sunt, ea non omnia prorsus reiicienda existimo.
Vel enim ignorantes Christo reddiderunt testimonium,
vel publicam de eo christianorum prodidere opinionem.
Hasce meditationes ante annos aliquot editas amico-
rum hortatu iam recognitas in publicam iterum prodi-
re lucem permisi. Christi Seruatoris diuina maiestas uni-
ce scopus est. Christus autem ea fert & admittit, quae
modo quocunque eius honori seruiunt, saltem animum
probat, vires si deficiant, nec respondeat euentus. Et hisce
meditationibus Lector beneuolus benigne veniam dabit, si
cuncta non ita sunt cogitata, vt argumenti graui-
tas requirit.

CAPVT PRIMVM.

DE
ORIGINE ET RATIONE
NOMINIS CHRISTIANI.

ARGVMENTVM.

I. Christiani nomen habent a Christo. Suetonius Chrestum scribit: Chrestus vsitatum inter Graecos proprium nomen. An Christus apud Suetonium intelligatur. Nemo apud paganos dictus est Christus. II. Per Iudaeos Roma sub Claudio pulsos soli Iudaei, an vna Christiani intelligantur? Num famis causa, an ob tumultus contra doctrinam de Christo fuerint expulsi? III. Antiochiae Christianorum exortum est nomen. An alibi iam ante cognitum? Nec Iudaei, nec gentiles eius auctores. IV. A Christianis nominis repetenda origo. Varia significatio verbi $\chi\rho\iota\sigma\tau\iota\alpha\varsigma$. V. Graecum verbum in sacris aliquid diuini publicique nominis infert. Declaratur locus Act. XI. 26. Paulus et Barnabas nominis laudantur auctores. VI. Heumannus a paganis originem repetit. VII. Cur dicti sint Christiani? Num pro

A

Naza-

Nazaraeis? num ut distinguerentur ab haereticis? Locus Vigili Tapsensis notatur. VIII. Christiani dicuntur a Christo, magistro et salutis auctore. Probat ex 1. Cor. I. IX. Christiani quidam Christum non agnoscunt verum et summum Deum. In his Sociniani, quibus fauebat Hugo Grotius. X. Philosophi Graeci sectarum conditores sunt venerati. Haeresum auctores in Ecclesia a sectatoribus magni habiti. Sociniani magistrum et liberatorem suum Christum extenuant. XI. Non-Christiani de Christo meliora testantur. Loquuntur non ex affectu, sed ex fama. Adhibentur recte ut testes. Patres prouocant ad veterum oracula extra ecclesiam.

CHRISTO nomen habere *Christia-*
nos, ita notum est, ut nec paganos,
nec Iudaeos fugiat. Corn. Tacitus
de eo sic differit: *vulgus Christia-*
nos appellabat. Auctor nominis eius
Christus, qui Tiberio imperitante
per procuratorem Pontium Pilatum
supplicio affectus erat, Annal. Lib. XV. c. 44. Et Iosephus
Antiqu. L. XVIII. c. 4. f. 622. εἰς τὴν νῦν τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τοῦ
δοῦ (χριστ) ὀνόματος μένων ἣν ἐπέλιπε τὸ φῶλον. Et usque in hodie-
rum diem Christianorum genus ab hoc (Christo) denomi-
natum non deficit. Meminit eiusdem scriptor σύγγραφος,
Suetonius, nisi quod Chrestum nominet. Verba eius sunt:
Iudaeos, impulsore Chresto assidue tumultuantes, Roma expu-
lit,

lit, in V. Claudii c. XXV. quæ Ianus Drusus, ex memoria dum recitat, C. Tacito tribuit, Not. ad Sulpit. Seuer. Lib. II. p. 263. Citat hæc verba Orosius, & Christum legit, quomodo etiam legitur in Erasmi editione Suetonii, quæ cum annotationibus Galli & Egnatii Coloniae an. MDXXXIX. 8. prodiit. Sed *Chrestum* tamen lectum hic fuisse antiquis, & vulgo pronunciatum, Tertullianus atque Lactantius fidem facere queant. Ille enim scribit: *Christianus, quantum interpretatio est, de vñctione deducitur, sed & cum perperam Chrestianus pronunciatur a vobis, (nam nec nominis notitia penes vos) de suauitate vel benignitate compositum est, Apologet. c. III.* hic autem: *sed exponenda huius nominis ratio est propter ignorantium errorem, qui eum immutata littera Chrestum solent dicere, L. IV. c. 7.* Non ignotum est inter gentes *Chresti* nomen. In Luciani Philopatri *Chrestus* nominatur, To. II. p. 773. Eodem insignitur Q. Pasquius *Chrestus*, sacerdos aliquis, apud Anton. van Dale, Diff. antiqu. p. 71. quomodo etiam Socrates aliquis cognomine *Chrestus* fuit dictus, apud Appian. de bell. Mithrid. p. 176. & Rex Bithyniae, apud Iustinum L. XXXVIII. c. 5. & alius apud Martialem, in quem duo scripsit epigrammata, quæ parum ei cedunt honori, ut lautæ conditionis optimæque notæ haud fuisse videatur, L. VII. epigr. 54. & L. IX. epigr. 28. & apud Zosimum L. I. pag. II. 12. Flavianus & *Chrestus* dicuntur viri rei militaris non imperiti, & ad res togæ præclare gerendas idonei, quos & Xiphilinus in v. Alexandr. p. 619. commemorat. Ante hos Cicero L. II. ep. Fam. 8. *Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata, ut Chresti compilationem mitteres, itemque alii plures libertinæ, vel seruilis conditionis,* apud Anton. van Dale, compellati sic fuerunt. Iac. V-

4
 ferius quidem in Annal. ad an. Chr. LIV. per *Cbrestum*,
 cuius apud Suetonium fit mentio, Christum, a quo Chri-
 stiani sunt denominati, intelligi, sibi persuadere non pot-
 est. Sequitur eum Alexander Morus, Not. ad N. Test.
 pag. 41. ed. Hamb. & Antonius van Dale, qui pluribus
 id euincere conatur, de Orac. p. 604. seq. Iac. Basnagius
 existimat, Christum intelligi, & a Suetonio viuum tum
 fuisse creditum, Hist. Iud. & relig. Iudaic. T. IV. L. VI. c. 6.
 De Christo etiam B. Ittigius, sacrorum annalium peritif-
 simus, Suetonium cum aliis compluribus, interpretatur,
 Hist. Eccles. sec. I. c. VI. §. 4. pag. 324. itemque doctrina
 munereque illustris P. D. Huetius, Demonstr. Euang.
 Prop. III. p. 63. Nec causam video, cur eos non sequa-
 mur duces: nam vt aliis Chresti nomen fuerit; pagani
 tamen vel propterea Seruatori illud tribuerunt, quod vsu
 inter Graecos receptum, vel vt Grotius scribit: *quia no-*
men illud Graecis & Latinis notius, de ver. Relig. Chr. L. II.
 §. 2. annot. 1. verum autem *Christi* nomen minus cogni-
 tum ac vsitatum erat. Hoc enim proprium prorsus Ser-
 uatori est, quod *Christus* appelletur: nec inscriptio ab An-
 tonio van Dale allata probat, Graecæ originis hominibus
 id commune fuisse, cum *Ælia Chreste* ibi occurrit: nam
 feminae hoc nomen est, & facile pro *Christe* scribi potuit,
 cum „ & „ iam isto tempore non adeo distincte homines
 pronunciarint; vt taceam, quod Tertullianus atque La-
 ctantius sine dubio ad nostrum Suetonii locum digitum
 intenderint. Nec aliam causam Cl. Mich. Rossal agnoscit,
 quod *Christus* in *Chrestus* apud gentes sit permutatus,
 quam quod vocales „ & „ eodem sono fuerint pronuncia-
 tae. Vid. eius Obseruat. de Christo per errorem in Chre-
 stum commutato, Cap. II. IV. VII. sq. Num contumeliae
 causa *Cbrestum* & *Cbrestianos* dixerint pagani, disquirunt
 inter,

interpretes. Affirmant Torrentius ac Schildius, ad Sueton. l. c. aliique; contra disputat Christianus Wormius, de corrupt. antiqu. Eccl. apud Tacitum & Martialem L. I. c. I. pag. 4. sq. Non omnem abfuisse contumeliam, cum notissimum fuerit Christi nomen scribit Ven. Deylingius, Obs. Sacr. L. II. p. 412. Conf. B. Kortholt ad Iustin. Martyrem p. 27. Cellarius Diff. XIV. p. 306. sq. Bingham Orig. Eccles. L. I. c. I. §. XI. Io. Fr. Hebenstreit Christian. πολυώνυμος C. II. §. 4. Gottl. Fr. Gude de Eccles. Ephes. statu Sect. II. c. I. §. 3. Bornmeister de error. Histor. Gentil. in rebus sacris p. 35. seq.

II. In Tranquilli loco *Iudaeorum* nomine *Christianos* vna intelligi, & a Claudio fuisse Roma expulsos, plurimorum est opinio, contra quam multis disputat Chr. Wormius de Corrupt. antiq. Ebr. apud Tacitum & Martialem L. I. c. I. p. 9. sq. Orosius iam de eo dubitavit, num Christiani fuerint edicto Claudii comprehensi. Sic enim scribit: *anno eiusdem nono expulsos per Claudium vrbe Iudaeos, Iosephus refert: sed me magis Suetonius mouet, qui ait hoc modo: Claudius Iudaeos impulsore Christo assidue tumultuantes Roma expulit.* Vbi obseruandum, quod nihil apud Iosephum de expulsionem Iudaeorum legatur, quod etiam B. Kortholtus obseruat, de Persecut. Eccles. prim. p. 5. vt fortasse particula *non* inferenda sit, id quod suadere videtur aduersatiua particula *sed*; mox pergit: *quod utrum contra Christum tumultuantes Iudaeos coerceri & comprimi iusserit, an etiam Christianos simul, velut cognatae religionis homines, voluerit expelli, nequaquam discernitur, L. VII. c. 6.* Sed causa non est, cur receptae nuntium mittere sententiae debeamus, nec Christianos, saltem qui e Iudaeis erant, vna intelligi, & eiectiones fuisse, statuamus. Etenim ipse Christus, & plurimi Christianorum, primo illo tempore

prodierant e Iudaeis, tum alibi, tum Romae, vt licet cognoscamus ex Rom. II. 17. III. 1. sq. VII. 1. vbi ad Iudaeos speciatim sermo dirigitur, & e cap. XVI. vbi, quos saluere iubet; plerique omnes de Iudaeorum natione fuerunt. V. Io. Braunius Select. Sacr. L. II. c. 2. in primis §. 26. Nec ipse Paulus a Iudaeis se disiungit, quos *fratres* appellat, Rom. IX. 3. quorum se ait colere Deum, & approbare, quae in lege & Prophetis contineantur, vt fides Christiana nil aliud esset, quam Iudaismus reformatus, praesertim cum multi ritus Iudaici retinerentur, eoque nomine Christiani, pro secta aliqua Iudaeorum, vti Pharisei, vel Essaei, haberentur, Aet. XXIV. 5. 14. Atque hinc Tullius ille Ecclesiasticus Lactantius *Iudaeorum Christianos esse successores ac posteros*, scribit, L. V. c. XII. Et apud Sulpitium Seuerum ita Romani quidam sentiunt: *contra alii*, inquit, *& Titus ipse euertendum templum in primis censebant, quo plenius Iudaeorum & Christianorum religio tolleretur. Quippe has religiones licet contrarias sibi, iisdem tamen auctoribus profectas: Christianos ex Iudaeis extitisse; radice sublata stirpem facile perituram*, Hist. sacr. L. II. p. m. 138. conf. Dru-
sius not. h. 1. p. 263. Factum hinc est, vt Iudaeorum nomine a gentibus censerentur Christiani, quod multis confirmari testimoniis potest, Aet. XVI. 20. Atque hinc Aquila & Priscilla, Christiani originis Iudaicae, cum aliis Iudaeis a Claudio Roma fuerunt expulsi, vt legimus Aet. XVIII. 2. 26. Rom. XVI. 3. 4. Paulus & Silas accusantur Philippis, quod ciuitatem perturbent, Iudaei existentes. Flavius Clemens Consul, & vxor eius Domitilla, cognati Imp. Domitiani, contemptus Deorum, *καὶ τῶν ἰστανῶν*, & *disciplinae Iudaicae* (Christiana religio intelligitur) sunt damnati, vt apud Dionem legimus. Pluribus haec disputant P. D. Huetius Demonstr. Euang. pr. III. §. 21. p. 70. seq.

Sel.

Seldenus de Success. in bona defunct. c. XXVI. pag. 95. Magn. D. Buddeus Diff. de orig. & dign. nominis Christianorum §. XVIII. Salomo Deylingius, Obs. Sacr. P. II. obs. XLVI. §. 3. p. 411. sq. Sklerander siue Hartmannus in Histor. antiqu. Eccles. Christ. p. 502. sq. Io. Lomeier dier. genial. Dec. 2. Diff. 3. p. 84. Georg. Hornius, Hist. Eccles. p. 57. Kortholt de persecut. eccles. prim. I. praelim. §. 3. 4. Rambachius introd. in Ep. ad Rom. p. 41. Gedicke prim. verit. relig. christ. c. 29. p. 542. Tumultus illi sine dubio moti sunt a Iudaeis, ut alibi, ceu ex Actibus Apostolorum est manifestum, c. XIV. 19. XVII. 5. &c. contra Christianos, quorum homo paganus, Christum facit impulsorem, quod Christi orirentur causa. Ita Tertullus, Iudaeorum orator, actionis Paulo intentatae, hoc facit argumentum prae-
cipuum, quod seditiones contra Iudaeos vbique terrarum moueat, Act. XXIV. 5. cum tamen Iudaei contra Paulum, Christum praedicantem, eas mouerent. Quod ab oratore *Paulo*, id a Suetonio *Christo* tribuitur. Lambecius L. VIII. Biblioth. Vindob. p. 7. obseruat, non ipsam Christi personam hoc loco intelligi, sed doctrinam Christi per Apostolos disseminatam. Ita omnino contigisse, doctrinaeque causa Iudaeos contendisse cum Christianis, certum nos habemus; Sed num Suetonius *doctrinam*, & non potius *personam* aliquam in mente habuerit, de eo fortasse quis dubitauerit. Henr. Valesius existimat, non tumultum, sed famis causa, cum peregrinis aliis, Iudaeos quoque fuisse expulsos, Annot. ad Euseb. L. II. c. 18. p. 37. Verum Orosius scribit, anno ante famem expulsos fuisse Iudaeos. Et quis credat, Romanos Iudaeos ab ingenio abiisse suo, nec tumultus excitasse Christianae religionis causa? quorum conspiracyonem & tumultuantium feruorem iam Cicero notauit in Orat. pro Flacco. Obiicit van Dale, quod,

quod, teste Tertulliano, non fuerit ante Neronem saeu-
tum in Christianos, & quod praecipui Iudaeorum Roma-
nensium profiteantur, quod nihil mali audierint de Pau-
lo, & quod audire gestiant, quæ sit ipsius doctrina, cui
nouerint, passim ἀντιλέγεσθαι, *contradici*, de eaque disputa-
ri, Aët. XXVIII. 21. 22. Sed saeuatum non est in Christia-
nos sub Claudio, vti sub Nerone; expulsi tamen Roma
fuerunt, illi in primis, qui de Iudaeis erant. Romani Iu-
daeï, exemplo pristinae expulsionis iam edocti, mitius de
Paulo sentiunt, vt tamen haud dissimulent, passim do-
ctrinae Christianae ἀντιλέγεσθαι, *contradici*, quod raro factum
est sine tumultu; posteaque cum audissent Paulum, ipsi
discordes discedunt, multumque inter se disputant, v. 25. 26.
V. B. Chr. Kortholtus de Persec. Eccles. primit. §. 3. 4. p. 4. sq.
& in Pagano obtrectatore L. I. c. 3. §. 6. sq. Godofr. Voig-
tius de imag. Trinitatis p. 4. Basnagius Exerc. Hist. Crit.
an. XLIV. p. 530. sq. Braunius l. c. L. I. c. 1. §. 19. Seeleni-
us Misc. II. §. 7. p. 65.

III. Antiochia, Syriae metropolis, Seleuci Nicatoris
opus, opibus atque deliciis abundans, sed & *eruditissimis*
hominibus liberalissimisque studiis affluens, vt a Cicerone de-
scribitur, Orat. pro Archia c. 3. digna fuit, in qua primum
sonaret *Christianorum* nomen, vt historici diuini manife-
stum est testimonio, Aët. XI. 26. quam felicem propter-
ea praedicat Polydorus Virgilius, de Inuent. rer. L. IV. c. 2.
& veteres θεὸς πόλις *Dei ciuitatem* appellarunt. Cellarius
Geogr. antiqu. L. III. c. 12. p. 417. Alibi iam ante, nimi-
rum Hierosolymis, & in Samaria, idem sonuisse nomen,
Pamelius existimat, Tertulliani adductus auctoritate, qui
Tiberii tempore, non *Christianorum*, quod Eusebius scri-
bit, sed *Christianum in saeculum intrauisse scribit*, Apolog.
c. V. quae verba Eusebius repetit, Hist. Eccl. L. II. c. 2. Ve-
rum

rum de re ipsa videtur loqui Tertullianus, quod imperante Tiberio propagari cœperit Christiana religio; si de nomine Christianorum velit intelligi, diuino scriptori aduersatur, qui Antiochia primū id fuisse repertum testatur, id quod factum est primo, vel tertio circiter anno Claudii, a Christi natiuitate XLI; neque tamen postea incognitum Hierosolymæ & alibi fuit, quod verba docent Regis Agrippae, Act. XXVI. 28. etsi minus frequentatum fuisse videatur, cum vix ter legatur in N. Test. cum frequentissime tamen compellentur, vid. B. D. Buddeus Diff. de orig. dign. & vsu nominis Christiani §. 3. Basnagius exerc. Hist. Crit. ad an. XXXV. n. XXIX. p. 139. & ad an. XLIII. n. XII. p. 421. 425. Nec vero perinde certum atque expeditum est, qui auctores, quae causae rationesue fuerint nominis vel sumendi, vel imponendi. Fortasse quis dixerit, paganos Iudaeosque contumeliae causa vocasse Christianos de Christo, qui adhuc *discipuli, credentes*, itemque *fratres* vocabantur, vt nomine isthoc significarent, esse hos, qui Deum venerarentur crucifixum, non secus ac Lutheranorum impositum fuit iis nomen, qui a recepta Ecclesiae Romanae doctrina, Luthero praeunte, discesserant: Christi autem sectatores, cum sibi & honorificum, & amabile animadverterint nomen, communi id consensu Antiochia comprobatum recepisse. Est, qui probri causa id inualuisse scribat, non secus ac *pietismi* nomen, quem refellit Perreu Neumeister, V. collect. antiqu. & nouor. an. 1732. p. 269. conf. Io. Fr. Mayeri Eclog. Euang. P. I. p. 219. seq. vbi pluribus hoc argumentum ipse pertractat. Verum altior atque diuinior mihi nominis videtur origo, quam a fonte tam impuro vt deriuetur. Non defuerunt quidem Iudaeorum atque paganorum obrectationes, de quibus integrum volumen sub titulo:

Paganus obtrectator, conscripsit B. Christianus Kortholtus, solertissimus antiquitatum Ecclesiasticarum interpres, inter quas & illa fuit, quod Deum colerent crucifixum, vel Paulo teste, 1. Cor. I. 23. conf. L. II. c. VII. §. 2. non tamen mihi persuadere possum, vel illos, vel istos de CHRISTO Christianos per calumniam vocasse. Nam Iudaei Hierosolymis potius, ubi ceperat Christi disciplina, & aliquot iam annos floruerat, primum nomine eam notassent peculiari; Ebraeoque vti fuissent, quemadmodum etiam Christianos in contumeliam a Iesu Nazaraeo, ut in titulo crucis dictus est, Ioh. XIX. 19. *Nazaraeos*, Act. XXIV. 5. quod in sectae tamen postea degeneravit nomen, D. Buddeus Diff. cit. 13. 17. conf. eiusd. Eccles. Apostol. p. 546. sq. Ven. Mösheimius vind. disc. Christ. contra Tolandum, c. 4. 5. vind. discipl. Christ. item *Galilaeos* appellatarunt. Hinc Suidas: μετανομασθησαν οἱ πάλαι λεγόμενοι ναζαρηῖται καὶ γαλιλαῖο χριστιανοί: dicti adhuc Nazaraei & Galilaei, mutato nomine nominati sunt Christiani, in V. ναζηραῖος. Deinde nomen *Iesu*, utpote personae ac proprium, notius inter ipsos erat, Iesuque crucifixi aequae frequenter, imo saepius, quam Christi; mentionem faciunt Apostoli in Evangelii annunciatione; itaque inde potius nomen fuissent facturi, quod tamen nec ab iis, qui ne nominari quidem id iubebant, Act. IV. 18. 40. nec a paganis, nec ab ipsis factum est Christianis, nisi quod Romanenses quidam, & Loiolae focii ausi id fuerunt, & a *Iesu* cognomen sumserunt, v. Seelenii med. exeg. P. II. Diff. X. §. 13. add. Io. Fr. Mayeri Eclog. Euang. P. I. p. 210. sq. quam a nomine *Christi*, paucissimis forte, quod Graecum esset, & munus Iesu indicaret, intellecto, magisque, dum *Messiam* notat, inter Iudaeos inuiso. Pagani autem diu post, cum multum aucti essent Christiani, nimirum tempore Suetonii, inter

inter Luciani, Clementis Alexandrini, Tertulliani atque Lactantii, ne quidem recte nouerunt ac pronunciarunt nomen, *Chrestum* dicentes ac *chrestianos*. Noui equidem, esse qui existiment, in contumeliam id esse factum, quod *illum*, & *istos* minime *bonos* ac *benignos* (hoc enim significant illæ voces) putarent. V. Torrentius ac Schildius ad Suetonii l. c. Sed non tam cavillandi studio, quam errore & per ignorantiam ita locutos esse gentiles, ex verbis Tertulliani atque Lactantii vero fit simile. Ille in Apologet. c. 3. *nec nominis certam esse notitiam penes gentes* scribit: hic *ignorantium errorem* vocat, L. IV. c. 7. vt ante iam notauimus. V. Lipsius ad Taciti Ann. c. 4. Huetius Dem. Eu. pr. III. §. 20. p. 69. Kortholt Com. in Iustin. Mart. Apol. p. 27. & Pagan. Obtr. L. III. c. XVIII. §. 4. 5. Kippingius ad Pappi Hist. Eccles. p. 93. & qui fuse disputat, Chr. Wormius Antiqu. Ebr. apud Tac. & Martial. p. 4. sq. Qui igitur auctores inuentoresque fuissent nominis, quod ignorarunt? præsertim cum inter ipsos non adeo diu fuisset prædicata de Christo doctrina, Actor. XI. 19. 20. Accedit, quod gentibus nomen *christianorum* inuisum esset quam maxime, vt prædixerat Christus, *cunctis gentibus eritis inuisi propter nomen meum*, Matth. XXIV. 9. nec quidquam ageret magis pagana superstitio, adhuc imperio armata, quam vt christianos, etiam contra iuris rationem, tormentis cogeret abnegare, quod profitebantur, nomen, quod & Plinius fecit, homo sapientissimus, & æquior cetera iudex, vt ipse testatur L. X. Epist. XCVII. quæ in antiquitate ecclesiastica est celebratissima. Recte Buchnerus ad Plinii Ep. cit. scribit: Patres conqueri Christianis nomen magis, quam vitam, exprobratum; quo pertinet illud Tertulliani (Apolog. c. 3. conf. c. 2. vbi de odio huius nominis pluribus agit) quod pagani in ore habuerint:

buerint: *Bonus vir Caius, sed malus tantum, quod Christianus*, conf. Illustr. Bœhmerus in iur. Eccl. antiqu. Diff. V. p. 312. sq. I. A. Schmidii Diff. de insign. veter. Christian. formul. p. 4. seq. Godofr. Olearius *Jesus der wahre Messias*, p. 65. sq. Diocletianus omni crudelitatis vi nomen hoc extirpare studuit, quod etiam inscriptionibus iactitatum. Cellarius Progr. LIII. p. 383. Sed frustra tamen fuisse vim omnem, satis ipse cognouit. V. Kortholtus Com. in Iustin. M. p. 17. 18. Pagan. obtr. L. III. c. 18. Et si ab hostibus impositum hoc fuisset nomen, dubitari possit, an iudicium Ecclesiae Antiochenae, si quidem ea id probasset, ceterae in vniuersum fuissent secuturae, dictumque probaturae ac recepturae nomen. V. Baronius Annal. an. XLIII. §. 16. Ottius Exam. Annal. Baronii ad an. XLIII. §. 3. p. 174. I. Fr. Hebenstreit in Christiano πολυωνύμῳ c. I. §. 2. sq.

IV. Ab iis opinor originem *Christiani* nominis esse repetendam, qui & vim, & rationem eius ante perspexerunt, Ecclesiamque obstringere potuerunt ad amplectendum prompte, & constanter sequendum. Sed argumenta videamus, quae id suadere videantur. De Barnaba dicitur Actor. XI, 24. 25. 26. quod vir plenus spiritu sancto Paulum, cum reperisset quæsitum, deduxerit Antiochiam, & ambo per annum ibi conuentus egerint Ecclesiae multumque populum docuerint; quibus subiungitur: χρηματίζσαι τὸ πρῶτον ἐν Αντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς χριστιανούς: quæ B. Sebast. Schmidius interpretatur: *ita ut dicerentur primo in Antiochia discipuli christiani*. Verbum χρηματίζω varias habet apud scriptores profanos significationes. Significat enim *publica negotia tracto*, v.gr., cum ius reddendum, mandata danda & res constituendae sunt, adhibetur de *praefectis, magistratibus*, & *qui sunt cum imperio*. Hinc Suidas ait idem esse ἀπὸ πρᾶγμασι χρῆσθαι, οἷον φαμεν, χρηματίζειν ἢ βουλὴν, καὶ ὁ δῆμος, οἷον

οἶον, πραγμασι σχολάζει, negotiis occupari; *quomodo dicimus: senatus, populus publica tractat negotia, id est, negotiis vacat.* Aelianus V. H. L. II. c. 15, nominat thronos, ubi Ephori consueuerant χρηματίζειν, *ius dicere, & publica tractare*, conf. L. XIII. c. 23. Conuenienter Ioach. Camerarius, optimus linguæ Græcæ, post Reuchlinum, restaurator, ita exponit, Notat. Figur. ad Euang. p. 22. χρηματίζειν *actiua forma significat publicum negotium agere, & aliquid publice referre atque decernere*, quod exemplis probat ex Aristophane & Demosthene petitis, quibus addi potest Aelianus Var. Hist. III. 4. IX. 3. Deinde idem est, ac *titulum aliquem publicæ significatione usurpare*. Ita Polybius L. V. c. 57. p. 559. edit. Gronou. de Achæo: τετόλμηκέναι διάδημα περιθεῖναι καὶ βασιλέω χρηματίζειν, *ausum esse diadema imponere, & salutari regem*, et p. 560. καὶ βασιλεὺς τῷ πρῶτον ἐτόλμητε χρηματίζειν, *& tunc ausus est publice regis appellationem admittere, et usurpare scribendo*. Vti autem verba περιθεῖναι & γράφειν, sic etiam χρηματίζειν *actiue* hoc loco significat: Huic Casaubonus reddit: *nomen regium tunc primum assumens, cum legatis ceterisque responsa dabat, & cum ad ciuitates scribebat, ubi vim expressit verbi, quam mox significabimus.* Et Plutarch. To. II. p. 248.: νόμος ἦν τοῖς Ζανθίοις μὴ πατέρεσθαι, ἀλλ' ἀπὸ μητρῶν χρηματίζειν, *Lex erat apud Zanthios, ut non a patribus, sed a matribus sese nominarent.* Idem porro est ac *legatis responsa dare*, quo modo aliquoties apud Polybium legitur, ex quo vnum hic dabimus locum: ἐγρημάτισε τοῖς τῆς Ῥώμης πρεσβυλαῖς, *cum Romanorum legatis colloquium habuit*, p. 1093. Plura dat Raphelius Obs. ex Polybio in N. T. p. II. f. conf. Spanhemius ad Iuliani oper. p. 122. Hinc Camerarius: *ad publicas actiones responsa pertinent, quæ de sententia consilii, vel principis dantur.* Tum etiam pro *appellari, nominari, usurpatur*, ita fere, ut publici nominis & auctoritatis aliquid

accedat. Plutarchus in M. Antonio, p. 941. de Cleopatra, quae in stola Isidis sacra in publicum prodibat, scribit: *νέα ἰσις ἐχρημάτισε, noua Isis cognominata est*: Sic enim malim reddere, quam cum interprete: *nouae Isidis nomine responsa dedit*. Suidas obseruat, quod verbum hoc *χρηματίζειν* adhibeatur etiam pro *ὑπάρχειν*, *esse, existere*, vt solent verba nuncupandi. Actiue vsurpat Ioannes Antiochenus Malala, pro *appellare*. Scribit enim de Augusto: *ἐχρημάτισεν αὐτὸν Ἀύγουστος καὶ αὐτὸς οὐλαουιανὸς*, appellauit se *Augustus Caesar Octavianus*, quod & ipsum publico senatus decreto factum est, Florus L. IV. cap. vlt. Vid. Menagius Not. ad Laertium L. I. f. 48. p. 26. Budaeus Com. Gr. L. p. 353. f. Aliud exemplum e Basilio M. dat. Suicerus h. v. b. De *responsis oraculorum* adhiberi ostendit Jensus in Ferc. liter. p. 39. quae a daemonibus proficisci persuasum habebant, Buchnerus Epist. P. II. p. 377. Verbum passiuum *χρηματίζεσθαι* significat *somno moneri*, & adhibetur de aegrotantibus, qui in Aesculapii templo somnia captarunt, quae a Deo isto immitti credebant. Isaac. Vossius Animadu. ad Catullum p. 27. conf. Dictionar. Graeco-Latinum, quod MDLXXII. Basileae e doctissimis viris collectum in fol. prodiit, h. v. vbi fusius de ea agitur.

V. Quod si loca nunc perquiramus Noui Foederis, in quibus verbum hoc legitur, aliquid diuini publicique nominis vbique interuenire cognoscemus. Sic Iosephus Matth. II, 22. *χρηματίσθεις κατ' ὄρα* diuinitus seu oraculo per somnium admonitus fuit, vt fuga saluaret recens natum Iesum: quomodo & magi *χρηματίσθέντες* diuinitus somnio admoniti fuerunt, ne ad Herodem reuerterentur, v. 12. Atque hoc modo etiam Luc. II, 26. Actor. X, 22. Ebr. VIII, 5. IX, 7. occurrit. Non alia ratio formae actiuae est. Sic legimus Ebr. XII, 25. *τὸν ἐπὶ τῆς γῆς παρὰ τὴν ὁδὸν αὐτῶν χερματίζοντα*, eum auersantes, qui

in terris diuino nomine *responsa* dabat, seu *oracula* diuina edebat, vbi actiue verbum legitur. Locus Rom. VII. 3. dubius videri possit, vbi legitur : *μοιχαλὶς χρηματίζει*, adultera vocabitur. Verum & hic maior verbi vis est, quam sic exposuerim : *adultera erit*, quomodo Syrus reddidit interpretes, seu, quod perinde est, *vocabitur*, scilicet *legis diuinæ sententia*; conf. v. i. 2. Wolffius cur. crit. ad h. l. Elsnerus obs. S. ad h. l. p. 35. More enim Iudæis recepto adultera non vocabatur, quæ accepto repudii libello alteri nubebat, Matth. V. 31. XIX. 7. f. neque Romano iure adultera dicebatur, quippe quod pariter diuortia secundaque matrimonia permittebat, quomodo Ciceronis Terentia Sallustio nupsit. Schickardus Iur. Reg. Ebr. c. III. theor. 9. & ibi B. Carpzouius p. 183. Seldenus Vxor. Ebr. L. III. c. 19. p. 314. l. & c. XXVII. p. 401. f. Eadem igitur vis verbi a praesenti etiam loco, vbi de origine christiani nominis agitur, aliena non erit. Commode autem sic fluet orationis nexus : *factum vero est, ut ipsi, Paulus & Barnabas, annum totum conuenerent in Ecclesia, & docerent populum multum, appellarenturque* diuinitus & publico nomine *primum Antiochiae discipuli christiani*; vel ita : *nomenque christianorum* diuino moniti afflatu publice *assumerent*. Sed vt animi expromam sententiam, videtur mihi eadem constructione continuari oratio, & ad Paulum Barnabamque auctores, nominis referri originem. Graeca addimus verba : *ἐγένετο δὲ αὐτοὺς ἐνιαυτὸν ὅλον συν αὐθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διδάξαι ὄχλον ἰκανόν, χρηματίζειν τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἰσραελῖταις καὶ ἑλλήνibus*. *Factum vero est, ut ipsi Paulus ac Barnabas annum totum conuenerent in Ecclesia, & docerent populum multum appellarentque* suggerente Spiritu S. quo tum docebant, ac postea scribebant, Apostoli, *primum Antiochiae discipulos christianos*. Sic verba

ba tria per particulas *καὶ* & *τε*, quae formula Graecorum elegans Lucae est frequentissima, connectuntur, & ad pronomen *αὐτῶν* referuntur, & vt *διδάξαι* apostolis, sic *χρηματίζειν* etiam tribuitur. Solent scriptores N. F. verbum *ἐγένετο* cum accusatiuo & infinitiui coniungere, vbi profani verbum *συμβαίνειν* adhibent, etsi nec verbum *ἐγένετο* prorsus respuunt. Vid. cl. Schwarzius ad Olearii L. de stilo N. T. p. 9. conf. p. 303. Et cum aliquoties verbum *χρηματίζομαι* in N. F. passiuè accipiatur, & vix semel intransitiue, non erit causa, quod insolenter hoc fieri dicatur, si actiua ei tribuatur significatio, quae apud profanos frequens est. Convenienter in Lexico laudato: *χρηματίζειν* ex re nomen inde-re, vel sumere - - - simpliciterque pro nominare, nuncupare atque appellare. Atque hoc probat duobus Polybii & Plutarchi locis supra allatis, & subiungit: sic accipi puto in Act. Apost. ca. ii. (verba Graeca) vbi subauditur, vt in supra positis exemplis, *αὐτῶν*, i. factum est autem, vt Antiochiae primum discipuli se christianos nominarent. Qui mihi videtur aptissimus sensus. Sed hic non subaudiendum est *αὐτῶν*, cum diserte habeatur, & Apostolos duos designet; quae omituntur verba, quando *ἐγένετο* statim iungitur τῷ *χρηματίζειν*, quomodo etiam Budaeus affert in Com. Gr. L. p. 355. & reddit: *titulum assumere*, atque sic pariter ad apostolos, tanquam praecipuos, res redundabit. Non afferam, quod legere memini, verba in *ίζω* significare semper actiue. Certe Pasor Gramm. Graec. sacr. Nov. Test. p. 590. - 597. longam verborum seriem, quae in *ίζω* desinunt & Actiua sunt, interque ea nostrum etiam *χρηματίζω* recenset. Atque his magis, quam aliis conueniebat nomen tam conueniens, & tanti plenum solatii & dignitatis, iis imponere, quod ad eos quoque refert W. E. Tenzelius, Colloqu. Menstr.

Menstr. an. MDCXIV. p. 904. Vigilius Tapsensis ad cunctos referre videtur Apostolos; sed repugnantibus annalibus sacris, quo de §. f. Notari meretur, quod Iohannes Malala Antiochenus verbum indefiniti temporis eodem modo active vsurpet, vt supra diximus. Idem Ioannes ad Euodium, quem Petrus Episcopum Antiochia creasse Suidas commemorat, refert auctorem *christianorum* nomen: sed maioris id auctoritatis esse existimo, quam ab eo vt sit repetendum. Seldenus de Synedr. L. I. c. 8. p. 122. Caue Antiqu. Apost. in V. Pauli c. II. §. 2. p. 341. ed. Germ. Christus, cum praedixit, odio fore discipulos *ob nomen suum, sui que nominis* causa vexationes perpeffuros, Matth. X. 22. XXIV. 9. a se nomen habituros vna significauit. Basnagius impletum esse scribit oraculum Esaiae: *Interficiet vos Dominus Deus, & seruos suos vocabit nomine alio*, c. LXV. 15. Exerc. Hist. p. 426. Ad quem prophetam pariter prouocat Pseudo-Athanasius, loco mox citando, & illud completum esse ait oraculum, quo dicitur: *seruientibus mihi vocabitur nomen nouum*, c. LXII. 2. vbi ad Christianorum respici nomen, etiam Cocceius existimat. Pluribus hunc locum exponit Outreinius in Bibl. Brem. Class. V. p. 457. Ignatius quoque, Euodii successor, hunc ipsum Esaiae locum citauit, in *Epistola ad Magnesios*, & eam in rem adducitur a Baronio, Annal. an. XLIII. n. II. Sed cum verba ipsa tantummodo legantur in veteri ac interpolato exemplari, V. B. Ittigii Bibl. Patrum Apost. §. X. p. 211. de quibus nihil exstat nec in Vossii, nec Visserii exemplaribus, nihil subsidii ex Ignatii testimonio accedit, nisi in tantum, quod additamentum sit auctoris sic satis antiqui. Adde clarissimum locum Esa. LVI. 5. *dabo illis filiis alienigenae & eunuchis, h. e. gentibus in domo mea & intra muros meos locum & nomen bonum prae filiis & filiabus, nomen aeternum dabo illis*

illis, quod non exscindetur. Vbi de vocatione gentium agit, iisque intra domum, h. e. ecclesiam admissis, & in populum ascitis nouum promittit nomen, conf. v. 6. 7. cœpit vero nomen Christianorum inter Christi discipulos e gentibus. V. Summe Reuer. Deylingius, Obs. Sacr. Part. II. pag. 293. Ven. Wolfius cur. Philos. & Critic. ad Actor. XI. 26.

VI. Vir celeberrimus, D. Heumannus, cuius beneuolam in me voluntatem magni facio, in peculiari Dissertatione Goettingae habita de ortu nominis christianorum asserit, paganos fuisse nominis auctores, eruditeque, vt solet, argumentis confirmat. Fateor, cum Paulum & Barnabam statui nominis auctores, scrupulum mihi initio statim & deinceps nouisse, quod nusquam Paulus *christianos* nominet, sed *fratres*, vel *fideles*, vel *sanctos*, videaturque reprehendere aeque eos, qui de Christo, ac qui de Paulo, vel Cepha, vel Apollone vellent nominari, 1. Cor. I. 12. Vbi tamen est, quod responderi queat, nimirum notabile esse discrimen, quod Apostolus constituit, 1. Cor. III. 4. 5. 21. 22. 23. vt adeo prius probet, Gal. V. 25. vbi *ὁ ἴσχυς τοῦ θεοῦ* nominantur, reliqua vero improbet ac damnet. Videtur tamen Iacobus ad id nominis respicere, cum cap. II. 7. *ditiores* ait, haud dubie Iudaeos & paganos, blasphemias proscindere bonum nomen, de quo nominarentur, quod Sebastianus Schmidius in versione latina statim exponit: Christi *scilicet, a quo vocamini christiani*; & Christus ipse, Apoc. II. 11. vbi in angelo Pergamensi laudat, quod teneat *nomen suum*, nec religionem abnegarit, etiam dum periit Antipas, fidelis testis. Nec vero aegre feret vir vt eruditissimus, ita humanissimus, quod quae scripta dudum, & alicubi illustrata fuerunt ante habitam visamque dissertationem, nunc prodeant iterum.

rum. Solent eruditi, si rationes in vtramque partem allatas iuxta se conferant, tanto magis diiudicare, quae praeualeat sententia. Neque enim ita sum addictus assertae sententiae, ut eam valere non iubeam, si aliam firmioribus videam rationibus subnixam eruditis probari.

VII. Satis de auctoribus. De ratione & causa iam breuiter disquiramus. Ecclesiam Antiochenam primum sumpsisse nomen *christianorum*, pro *Nazaraeorum* nomine, propterea quod hi a recto deflexerint, Goodvini est sententia, in Mose & Aarone p. 70. Sed ut deflexerint Nazaraei, quod Iudaeorum ritus atque opiniones sectarentur; dubito tamen, an omnes. Vix veri fit simile, tam cito christianos a recto defecisse, cum post Pauli discessum reditumque demum quidam Hierosolyma venientes turbarent ac corruerint Antiochiae christianos, Act. XIV. 26. XV. 1. 2. Distingui itaque debent Nazaraei priores, integri in doctrina, propterea a Iudaeis sic nominati, quod ex Ebraeis discipuli essent Iesu Nazareni, a posterioribus, qui a recto recesserunt, Iudaicasque ceremonias, ac circumcisionis in primis necessitatem, vtrserunt, Act. XV. 1. Monstri igitur aliquid alit, cum Tolandus *Nazaraeus* vocari maluit, quam Christianus. V. Vener. Moshemius, Vind. contra Tolandum p. 103. sq. 133. Acta Erudd. germ. 1712. p. 378. sq. De Nazaraeis vid. Hartmannus histor. antiqu. eccles. christ. p. 540. sq. Ven. Ioach. Langius Hæresiol. Diff. IV. membr. III. Deinde scriptor diuinus prodidit, pro *discipulorum*, non autem pro *Nazaraeorum* nomine fuisse assumptum christianorum nomen. Athanasius, vel potius Vigilius, Tapsensis Episcopus, qui verus auctor habetur disputationis cum Ario Laodiceae habitae, & seculo quinto vixit ac floruit, Ittigius Dissert. de Pseudepigr.

c. XII. §. 26. Append. ad Haeresiarch. p. 206. sq. quem sequitur Baronius, existimat, sumptum id fuisse nominis, ut Christi discipuli discernerentur a falsorum sectatoribus doctorum, quos & ipsos *discipulos* vocarint, Annal. an. XLIII. n. 12. Verba Vigilii haec sunt: *quia multi novorum dogmatum auctores exstiterunt doctrinae obuiantes apostolicae; omnesque sectatores suos discipulos nominabant, nec erat ulla nominis discretio inter veros falsosque discipulos, cum siue qui Christi, siue qui Dositheii, siue Cephae, siue Theodae, siue Iudae cuiusdam, siue etiam Iohannis sectatores uno discipulorum nomine censerentur: tunc Apostoli conuenientes Antiochiam, sicut eorum, Luca narrante, indicant Acta, omnes discipulos nouo nomine, id est, Christianos appellarunt, discernentes eos a communi falsorum discipulorum vocabulo, ut & diuini per Esaiam oraculi sermo impleretur, quo ait: seruientium vero mihi vocabitur nomen nouum.* Verum enim vero isto tempore, quo nomen *christianorum* usu obtinere coepit, quod Suidas sub Claudio factum scribit, & quidem, secundum Lud. Cappellum Histor. Apost. p. 22. anno imperii eius tertio, secundum Baronium vero & alios, quod veri magis simile, anno primo, falsi doctores nondum turbarant Ecclesiam Antiochenam, non ita multo ante plantatam, Actor. XI. 19. 20. sed triennio circiter post demum hoc contigisse legimus, Actor. XIV. 26. XV. 1. 2. Deinde frustra fuisset nomen Christianorum, nec finem obtinuissent suum auctores, cum nulla fuerit in Ecclesia haeresis; quae non sub Christianorum nomine lateret, & in eo gloriaretur, tanquam sibi soli, vel saltem praecipue, conuenienti, quo de Patrum exstant querelae. Vid. Basnagius Exerc. Hist. p. 421. sq. Kortholt Com. in Iustin. Martyr. p. 31. 74. Pagan. Obtrecht. L. I. c. 6. §. 1. sq. D. Buddeus Diss. cit. §. 6. Lucas etiam postea in Actibus Apostolorum semper nominat

Disci-

discipulos, nunquam *christianos*, cum tamen multum sine dubio creuerit falsorum numerus discipulorum. Et num multi adeo nouorum dogmatum auctores eo iam tempore, quo Christianorum receptum est nomen, exstiterint, nondum expedita est quaestio. De Simone Mago, quem Vigiliius haud nominat, res est manifesta ex Act. VIII. quam sectatorum eius nulla fiat mentio, ipsumque anno primo Claudii a facie Apostolorum fugisse Romam narret Albertus Stadenfis, Chron. p. 39. b. De aetate Dosithei non vna doctorum est sententia, cum alii Simone Mago iuniorem, alii antiquiorem faciant. Sed duo si statuuntur Dosithei, quorum alter Iudaismum, alter Christianos turbauit, res erit confecta. V. Balnagius loc. cit. B. Ittigius de Haeresiarch. c. I. p. 21. sq. & in Append. p. 2. & ante hos summe Reuer. Bremens. ac Verdensium Antistes, D. Io. Dieckmannus Philologem. S. ad Gen. XLIX. 10. p. 31. Christoph. Cellarius Histor. Samar. p. 34. sq. Langius loc. cit. Diff. II. & III. Essent & alia notanda in oratione Vigilii, vtpote quod tanquam diuersos introducat discipulos, Christi, Cephae & Iohannis. Nec enim puto alium intelligi Cepham, quam de quo in Corinthiaca Ecclesia, vt de Paulo, nonnulli voluerunt denominari, 1. Cor. I. 12. Petrum videlicet Apostolum: & ita Clemens Romanus, Apostolorum discipulus, intellexit Paulum, cum in priori ad Corinthios Epistola scribit, postquam recensuit, quod partium fuerit inter eos studium, minus ab iis peccatum fuisse: προσκληθήτε γὰρ ἀποστόλοις μεμαρτύρημένοις, in Apostolos enim praeclaro testimonio celebres animis & affectu propendebatis, §. 47. p. 81. edit. Ittig. nec Iohannem alium, quam Apostolum, cum nullius Iohannis celebrata sit memoria, nisi famosa Iohannis, seditiosi Iudaei, qui Vespasiani vixit tempore, nec discipulos habuit Christianos; quod inter falsos doctores Apostolis coeuos numeret Theodam

& Iudam quendam, (sine dubio Galilaeum, de quibus Actor. V. 36. 37.) qui tamen seditiosi fuerunt Iudaei, dudum cum factionibus suis oppressi, Casaubon. Exerc. II. adu. Baron. n. 18. 19. p. 175. Histor. Eccles. Gothan. L. II. c. 2. sect. 3. §. 4. p. 152. quod Apostolos conuenisse dicat Antiochiam, Luca id narrante, qui tamen praeter Paulum & Barnabam, postea tamen ad gentes emissos, Actor. XIII. 2. neminem nominat Apostolorum, quanquam Severinus Binius quoque Apostolicis conciliis hanc addi velit congregationem. V. Ittigii Obl. Misc. ad Clem. Alex. suppl. n. 1. p. 181. Sed hisce immorari non licet. Neque vero negauerim, etiam discretioni inseruisse christianorum nomen: eo ipsi enim discreti sunt *discipuli* Christi & a paganis, & a Iudaeis, quorum doctores sectarumque conditores suos quoque discipulos habuerunt. Tertullianus: *quid noui, si aliqua disciplina a magistro cognomentum sectatoribus suis inducit: nonne philosophi de auctoribus suis nuncupantur Platonici, Epicurei, Pythagorei*, Apol. c. III. B. Ittigius Append. Haeresiol. p. 3. & Histor. Eccles. Sec. I. c. V. §. I. p. 257. Dannhau. H. E. tri-sec. p. 64.

VIII. Altius nunc repetenda erit causa nominis christiani tam grati, omnibusque probati, quod μέγα καὶ σεβασμιον ὄνομα *magnum & venerabile nomen* Gregorius Nyssenus appellat, To. III. Op. p. 261. Bene anonymus quidam: Act. Erudit. an. MDCCXXXI. p. 457. Christianum esse, christianum dici, *omnibus ornamentis honestius, omni voluptate iucundius & dulcius, omnibus thesauris pretiosius habebatur*. Nec vero aliam censemus, quam quod CHRISTVM venerentur christiani, auctorem salutis ac disciplinae. quique simul praestat, quod haec profitetur, veram *Sapientiam & Salutem*. Significat hoc Paulus, inter auctores nominis vel praecipuus, in priori ad Corinthios Epistola c. I.

Erant

Erant Corinthi inter *fideles* ac *discipulos* contentiones, dum essent, qui a Paulo, iterum qui ab Apollo, alii, qui a Cepha seu Petro, alii, qui a Christo vellent appellari, v. 11. 12. Hos corrigit Apostolus: num *diuisus est*, inquit, *Christus*? num *Paulus crucifixus est pro vobis*, aut in nomine Pauli baptizati estis? v. 13. Vnum & indiuisum ait esse Christum, a quo omnes iure nomen haberent, eas ob causas, quas in eo, nequaquam vero in se, aut in vlllo alio reperirent vel Apostolo, vel doctore, nimirum quod *Christus* pro eis *crucifixus* esset, & quod *in Christi nomen* essent *baptizati*. Dum enim haec de se negat, quasi indignabundus interrogandi vsus formula, facile est ad colligendum, quod quia Christo conueniunt, inde nomen sumere queant, debeantque. Est autem Christus crucifixus *pro nobis*, hoc est, nostrae salutis causa, quippe qui *peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum crucis*, 1. Petr. II. 24. & *Chirographum*, quod aduersus nos erat per decreta, *sustulit e medio cruci affixum*, Col. II. 14. eoque factus est nobis a Deo *Sapientia*, & *iustitia*, & *sanctificatio*, & *redemptio*, 1. Cor. I. 30. In Christi nomen baptizati sunt christiani, eo quod eodem velut sacramento quodam illius disciplinae infererentur, Matth. XXVIII. 19. & beneficiorum, quae morte sua peperit, interque ista *Χρίσματος* *unctionis* redderentur participes, Act. IV. 12. Rom. VI. 3. 1 Ioh. II. 27. factique discipuli obligarentur ad agnoscendum eius nomen & inuocandum, fiduciamque in eo collocandam ac imitandam vitam, Act. III. 6. 16. Gal. III. 27. V. 24. *Baptismus* igitur & *crucifixio* coniunguntur ab Apostolo, quae causa sint, cur a Christo petatum sit nomen christianorum. Non itaque satisfacit opinio celeb. Io. Clerici, existimantis: in nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti baptizari, vt deinceps discipulos se Patris, Filii & Spiritus S. profiteantur, & de illorum nomine vocentur, Not. ad Hammondum ad Matth.

Matth. XXII.19. Nam vt fiat baptifmus etiam in nomine Patris & Spiritus S.; fit tamen peculiari adhuc ratione in nomine Chrifti, quandoquidem is paffione & morte fua promeruit, vt beneficia fpiritualia in baptifmo offerantur nobis, conferantur & obfignentur. Quae caufa etiam dici potefl, cur toties in nomine Chrifti ab Apoftolis baptizatos legamus, Act. II.38. VIII.16. X.48. quod fcilicet in mortem Chrifti, hoc eft, in beneficia, quae Chrifti morte nobis parata funt, baptizemur. V. Scherzerus Breviar. Hülse-mann. pag. 597. feq. Vitringa Obf. Sacr. L. III. pag. 319. & L. IV. p. 800. fq. Accedit etiam, quod Chriftus Dei Sapientia, Prou. VIII. 12. fq. Luc. XI. 49. λόγος feu verbum Patrifque orator, Ioh. I. 1. 18. Ebr. I. 2. & Magifter, Ioh. XIII. 13. & Doctore a Deo miffus, Ioh. III. 2. difcipulos habuerit in terris, Matth. XI. 1. pofteaque per eos fieri voluerit alios complures, Matth. XXVIII. 19. vbi μαθητεύσαι *discipulos facere* iubet fagro baptifmi fonte tingendo, qui eius difciplinam vt profitentur ac vita exprimunt, ita eius quoque, nunquam autem Patris, vel Spiritus S. *discipuli* appellantur. Dicta haftenus confirmat Apoftolus, cum poft digreffionem de munere doctorem in Ecclefia horumque doctrina redit ad illam contentionem, de qua dicere fuerat ingreffus, & cap. III. docet, quod Paulus & ceteri, de quibus nomen fumebant Corinthii, miniftri effent, qui per fe ac virtute fua nihil ad ipforum falutem conferrent, fed quaecunque praeflarent, virtute agerent Dei ac Domini Iefu Chrifti, qui effet fundamentum & *praedicationis*, & *Salutis*, V. 4. II. Post-haec in fummam dicta colligit, vnaque commonftrat, quid de feceterisque Apoftolis & Euangeliftis habendum, & de quo nomen habere poffent, cuique obligati effent, v. 21. 22. *Itaque ne quis gloriatur in hominibus, omnia namque veftra funt; fuae Paulus, fuae Apollo, fuae Cephas, - - omnia veftra funt,*
VOS

vos *autem* Christi, *Christus autem* Dei. Sensus est, Apostolos esse ministros, nec esse causam, cur huic vel illi vel-
lent esse addicti, & in eius nomine gloriari; esse vero eos
Christi, in quem ipsi credant, & per quem salutem spe-
rent in eius nomen baptizati, eaque propter in eo posse
gloriari, ab eo posse denominari. *Christus autem Dei est*,
non vt primus Adam, qui homo de terra erat, eoque ter-
renus; sed vt secundus, qui erat *Homo*, & vna ὁ κύριος ἐξ
ἐναντίας, *Dominus de coelo*, Luc. III. vlt. 1. Cor. XV. 47. a Deo
datus Mediator hominum generis, Ioh. III. 13. 16. Est au-
tem Christus Dominus de coelo, hoc est, VERVS & SUM-
MVS DEVS, vtpote Filius Dei vnigenitus, Ioh. I. 14. 18.
ipseque DEUS benedictus in secula, Rom. IX. 5. vnus ille
Dominus, per quem omnia, 1. Cor. VIII. 6. quem etiam,
in quantum homo est, Dominum & Christum fecit Deus,
Act. II. 36. dum nomen ei dedit supra omne nomen, vt in
eo omne se genu flectat, omnisque lingua confiteatur,
quod κύριος Dominus sit IESUS, Phil. II. 9. 10. 11.

IX. Hoc vniuersi, qui christiani audiunt, de CHRI-
STO cognoscere, hoc confiteri deberent. Verum per-
multi sunt, qui nomen de Christo vsurpant, & tenuiter
admodum de eo sentiunt, nihil minus, quam quod modo
diximus, credentes. A primis Ecclesiae incunabulis non
defuerunt, qui christiani cum vellent esse, Christum me-
rum hominem statuerent, infausta praeferente auspicia
Cerintho, cum discipulo socioque suo Ebione, (nam ho-
minem fuisse, haud dubitare nos finit B. Ittigius, Obs.
Misc. IX. ad Clem. Alex. Suppl. p. 242. sq. & de Haere-
siarch. Sect. I. c. 6.) quos multi secuti sunt per omnium fe-
re seculorum decursum, quorum hic texere catalogum
instituti nostri non fert ratio. V. Contr. Horneius Dispp.
Theolog. P. I. Disp. IV. Sect. 4. p. 520. sq. Scherzerus Col-
leg.

leg. Anti-Socin. Disp. I. p. 3. sq. B. Michael Waltherus filius, quem Praeceptorem post fata veneror, in Disp. quae inscribitur: Iesus ante Mariam, Viteb. 1688. Principem facile locum inter hos obtinet hodie gens Socini, quae late se diffundens ac serpens Ecclesiam infestat, ut passim queruntur pii cordatique Ecclesiae Doctores. Illa enim non satis habet, quod merum natura hominem faciat Christum, qui ante non existerit, quam e Maria natus est, eo-que aeternus ac supremus Deus haud sit; verum etiam satisfactionem, quae passionis & crucifixionis fructus est, & baptismi vim & efficaciam praefraete inficiatur, ut Hugo Grotius propterea Socinianos de albo christianorum delendos censeat. Notabilia sunt eius verba: *eos non modo non Christianorum, sed nec Haereticorum nomine dignor. Quae enim ipsi docent, cum universali omnium aetatum atque gentium, fide pugnant, & Christianitatem (quantum ego intelligo) nomine retinent, re destruunt. Ita hos a Mahumetistis non longe separe, qui ne ipsi quidem Iesu maledicunt, apud Arrovsmith Taet. Sacr. p. 92. qui tamen ipse postea Socinianismo favere cepit non obscure, a Martino Ruaro adductus, cuius eum triennio post iam insimulavit Sibr. Lubbertus in Resp. ad pietatem H. Grotii p. 10. & alibi, & post hunc plures alii, B. Calovius passim in Bibl. illustratis, Nifanius Praef. Com. in Ioh. ubi plures nominat, Osiander, Zieglerus, Boeclerus in Not. ad Ius Belli & Pacis, Rumetschius Histor. Theol. p. 214. seq. aliique plures. Vid. quae in eandem Grotii sententiam disputant Iosua Stegmannus in Photinianismo p. 4. sq. Calovius Socinism. Proflig. p. 28. B. Scherzerus Colleg. Anti-Socin. p. 982. Huetius Demonstr. Euang. Defin. VI. p. 13. De Grotio tamen conf. Celeb. Schlichterus Dec. Sacr. L. p. 525. sq.*

X. Profanae cultores sapientiae tanti faciebant se-
etae

Ætæ suæ magistros, vt omni studio eorum extollerent sapientiam & auctoritatem, maioresque facerent, quam reuera essent. Pythagoram *Apollineu Hyperboreum*, Protagoram σοφίαν, Platonem θεῖον *diuinum*, Apollinisque filium, Aristotelem δαιμόνιον *sapientem* vocabant. Diogenes Laertius L. V. f. 2. & L. VIII. f. II. Menagius not. ad locc. citt. Epicurei vigesimum cuiuslibet mensis diem praeceptoris suo consecrabant, quod eo ipso natum credebant, praetereaque in annulis, poculis & alibi passim exprimebant vt in oculis eum semper haberent. Laertius L. X. f. 18. & Menagius h. l. In Ecclesia veteri christiana sectarum conditores magna subinde iactitarunt, & inuenerunt, sibi qui crederent, assertaque amplecterentur, quod de Simone Mago, Menandro, Dositheo, Manete & aliis prodiderunt Ecclesiae annales. Horum aliquem si contigit impugnari, ora & calami discipulorum non minus prompta fuerunt ad depugnandum pro auctoritate magistri, quam subiectorum gladii pro maiestate Regis. Nostri autem, quos dixi, homines id omni agunt conatu, vt magistro suo, quem agnoscunt ac profitentur, diuinam, quam habet, dignitatem, quantum in ipsis, adimant, eum, & merita eius, extenuent, & in hominum nudorum sortem abiiciant, quem diuino tamen adorationis cultu, non sine nota idololatriæ, prosequuntur, B. Scherzerus l. c. p. 590-599.

XI. Verum hos, & qui hac in parte cum ipsis conspirant, ablegabimus ad *non-Christianos*, e quibus meliora & magis honorifica de CHRISTO testimonia audire queant. Non quidem opus est hoc argumenti genere ad asserendum honorem Christi ac diuinitatem. Sunt clarissima diuinæ Scripturae oracula, quæ vi & efficacia pollent abunde ad conuincendum animos mortalium, nisi volentes resistent, & obnitente conscientia in errore perseuerent.

seuerent. Sunt etiam manifesta Patrum testimonia, quae diuinitatem Christi summam atque aeternam loquantur, nec solum post, verum etiam ante concilium Nicaenum conscripta, quae colligit ac vindicauit doctissimus Anglus, Georgius Bullus, in Defens. Fidei Nicaenae, conf. le Moyne Not. & Obseru. ad var. sacra p. 137. sq. Veruntamen haud omni id carebit fructu. Etsi enim non affectu quodam animique sententia de Christo talia dixerunt aut consignarunt; ab aliis tamen accepta, & vulgo credita, traditaque, retulerunt, vt quis illorum, qui Magistrum ac Seruatorem venerabantur Christum, de eo fuerit sensus ac fides, inde constare possit. Tum quoque in pudorem ea dare possint eos, qui Christi maiestatem diuinam extenuant, & tamen in eius nomine gloriantur. Atque si Seruator eos haud cohiberi voluit, qui in nomine ipsius daemonia eiiciebant, etsi non sequerentur ipsum, Marc. IX. 38. 39. nec illorum de Christo negligenda erunt testimonia, qui nomen ab ipso non habent, imo iure potius haec spolia ab ipsis repetentur, & in nostrum conuertentur vsus.

XII. Patres, praesertim Iustinus Martyr, Clemens Alexandrinus, Eusebius atque Lactantius alique saepe testimonia de Christo laudant veterum, qui ante natum eum vixerunt, & extra Ecclesiam Iudaicam, quae diuina ad nos de CHRISTO oracula transmisit, fuere constituti. Repetiuerunt ea Augustinus Steuchus Eugubinus, Philippus Mornaeus, Mich. Waltherus pater, Tobias Pfannerus, alii. De nonnullis ante disquiremus, quid de iis habendum sit, quam ad eorum, qui post natum Seruatorem vixerunt, quod nostrum alioquin institutum est, progrediamur.

CAPVT SECVNDVM.
DE
TESTIMONIO SIBYLLARVM
ET ALIORVM ANTE CHRISTVM
NATVM.

ARGVMENTVM.

I. Sibyllarum de Christo Deo oracula quaedam. II. Sibyllae acrostichis Graeca; versio Latina Augustini, Opsopaei, Castellionis, Christophorsoni, Io. Langii, Germanica Neringii. Propter eam beata praedicatur Sibylla. III. Multa disputantur de Sibyllis et earum oraculis. Auctores, qui de Sibyllis scripserunt. IV. Num Paulus ablegarit ad Sibyllas? Patres multa scripturae dicta laudant, quae nusquam exstant. V. Quo sunt clariora de Christo Sibyllarum oracula, eo magis suspecta sunt. VI. Oracula ista clariora num a Iudaeis profecta? Ita Is. Vossius. Non videtur. Prophetarum oracula non tam clara, quam Sibyllina: responderetur ad loca Scripturae, quae obiiciuntur. VII. Oracula Sibyllina mistum corpus, ex gentiliis, Iudaeorum & Christianorum versibus constans. Probatum de gentilibus. VIII. De Iudaeis. Frequentes fuerunt per Romanas prouincias. A prima conflagratione templi, & iam ante inter Graecos, exularunt. Fidei suae dogmata non celarunt, imo scriptis prodiderunt: neque Poesin neglexerunt. IX. Christiani addiderunt quaedam: dicti hinc sunt Sibyllistae. Quo tempore sint ea confecta, definiri nequit. X. Acrostichis a Christianis confecta. Ciceroni haud cognita fuit. Praebuit occasionem confingendi Sibyllinam. Seculo IV. primum innotuit. Lactantius versus quosdam ex ea laudat. Eam

non vidisse videtur. Acrostichis $\chi\rho\epsilon\iota\varsigma\acute{o}\varsigma$, non $\chi\rho\iota\varsigma\acute{o}\varsigma$ exhibet. XI. Sibylla num de Rege sit vaticinata de sententia Ciceronis? Spiritus Sanctus suggestit Psalmos secundum literarum ordinem, non tamen acrostichida. XII. Fama de rege orbis nascituro isto tempore cognita inter gentes fuit. Testimonia Taciti & Suetonii. Iudaeis exprobratum fuit exilium. Ii spe Regis nascituri se erexerunt. Sibylla Erythraea non tantam habere potuit Graecae linguae peritiam. Linguae suas habent aetates. Vaticinia de Christo primum obscura cum tempore edita sunt clariora. XIV. Scripturae loca, e quibus acrostichis compilata possit videri. Formulae Scripturae S. alicubi occurrunt. XV. Virgilii testimonium de Christo. XVI. Qui de Christo id interpretentur. XVII. De Haesiodi aetate aurea reditura canit Poeta. M. Marcello, Octaviae filio, ecloga IV. dedicata. Summae spei adolescens praemature obiit. Dubia contra hanc sententiam. Respondetur. An in honorem Drusi? Virgo reditura est iustitia. XVIII. Virgilius num Sibyllae oraculum accommodavit Augusto? Carmen Cumanum est Hesiodi, Cumis nati. Ex eo felicitatem temporum Poeta descripsit. XIX. Socrates de novis Diis accusatus, damnatus. Per nubes quem Deum intellexerit? XX. $\alpha\gamma\omega\varsigma$ $\Theta\epsilon\omicron\varsigma$ Athenis. Integra arae inscriptio. Num verus Deus fuerit cultus? an Pan? quis Pan secundum Socratem? an Dei filius? XXI. Gentiles sapientiores cognouerunt vanitatem multitudinis Deorum, quam auxerunt Homerus & Hesiodus. Verum Deum non cognouerunt. $\alpha\gamma\omega\varsigma$ coluerunt sine certa de eo notione. XXII. Pan Socratis quis? idem quod sermo. Non cogitavit mysteria diuina. Historia de magno Pane mortuo suspecta. XXIII. Iustinus M. Socratem cum Abrahamo comparat. Hic non agnouit $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\omicron\upsilon$ Dei filium. Patres benignius sentiunt de gentium sapientibus.

pietibus. XXIV. Zeno non agnouit λόγον, Dei filium, ut putant nonnulli patres. Diuersus est λόγος Iohannis. A Iudaeis in Aegypto Graeci quaedam didicerunt. XXV. Apollo num sit testis de Christo? oraculum Augusto datum de puero Ebraeo. XXVI. Oracula non merae fraudes: nec nulla fuerunt daemonum responsa. Ancilla vates tempore Apostolorum. Apollinis responsum dubium: a Christiano suppositum. XXVII. Oraculum Augusto datum patribus est incognitum. Augustus eo tempore in Graecia non fuit. Ara primogeniti Dei ignoratur a christianis & gentilibus. XXVIII. Ex cultu Ecclesiae scire potuit ea daemon. Didicit plura ex euentu. Christus non indiget daemonis testimonio. Non desiere oracula post C. N. XXIX. Nullum exstat genuinum testimonium de Christo apud gentiles ante C. N. XL. Platonis de iusto testimonium velut de Christo laudatur.

I.

DEcantatissima sunt oracula Sibyllarum, quae saepissime laudant antiquissimi Patres, Iustinus Martyr, Clemens Alexandrinus, Eusebius, Lactantius, Augustinus, & alii, & aduersus gentiles vrgent, ut suis eos testimoniis conuincant, christianamque religionem nouam non esse demonstrent. Octo ea libris versibus descripta Graecis hodie exstant, quae carmine heroico exposita sunt a Seb. Castalione, edita Basil. 1546. recusa Helmstadii c. 1673. 4. & in germanicam Linguam a Io. Christiano Nehring huius seculi initio translata, quorum altera editio prodiit Halae, 1719. 8. Praemissa est introductio in oracula Sibyllarum, seu historica de iis narratio, in qua post alios ea probat ac vindicat. Nouissime pro vera prophetia habuit ea Wisthon, Acta Eruditor. 1728. p. 120. 123. Merito autem ea improbat I. A. Fabricius Bibl. Graec. L. I. c. 33. Collegit atque excerpfit ista
loca,

loca, quae de Christo, & rebus Christianis agunt, & cum Proteuangelio Iacobi atque aliis apocryphis recudi fecit Mich. Neander, vir in omni genere doctissimus, Basil. 1564. 8. teste viro Celeb. I. A. Fabricio, Biblioth. Graec. L. I. c. 32. p. 199. conf. eiusd. cod. Apocryph. p. 66. Nos ea proferemus in medium, quae eo pertinent, ut Iesum *Deum Deique Filium* declarent. Ita vero Lactantius L. IV. c. 6. Sibylla, inquit, *Erythraca in carminis sui principio, quod a summo Deo exorsa est, filium Dei ducem & imperatorem omnium his versibus praedicat:*

παντατρώφον κλίσην ὅστις γλυκὺ πνεῦμα ἀπασὶ
κατέθετο, καὶ ἡγητῆρα θεῶν πάντων ἐποίησεν.

Et rursus in fine eiusdem carminis:

αὐτὸν ἰδὼκε θεὸς πιστοῖς ἀνδράσιν γεραίρειν.

Et alia Sibylla praecipit, hunc oportere cognosci:

αὐτὸν σὸν γίνωσκε θεὸν θεῶν ὅν ἐόντα.

Versus duo primi leguntur in Prooemio Oracul. Sibyllin. p. 12. ed. Seruat. Gallaei, Amstel. 1689. Minus recte autem vox prima habet *παντατρώφον*, quae, vi accentus eum significat, *qui ab omnibus nutritus est*. Latine sic redduntur:

*Conditor, omnia qui nutrit, cunctisque suauem
Indidit afflatum, mortales qui regat omnes.*

Tertius versus, quod ait Lactantius, ibi non legitur, qui exponi possit:

Hunc posuit numen sanctisque viris reuerendum.

Quartus in Lib. VIII. p. 745. occurrit, & σὺ pro σον legit, & ab Augustino etiam in Orat. contra quinque haereses, teste Gallaeo, aduersus paganos & Iudaeos adhibetur; Latine sic redditur.

Hunc agnosce tuum numen de numine natum.

Ea his in versibus tribuuntur Christo, quae summa sunt, dum conditor & conseruator omnium, qui a fidelibus coli & adorari debeat, qui sit Deus, Deique filius appellatur. Similia & alibi exstant. Sic Lib. I. Orac. p. 170. legimus :

- - - - Σὺ δὲ ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νέησον
 Ἀθανάτοιο θεῷ χριστὸν παῖδ' ὑψίστοιο,
 Αυτὸς πληρώσει δὲ θεὸς νόμον, & καταλάβει.

- - - - *tu vero mente teneto*
Aeterni natum Christum, summique parentis,
Ille Dei legem complebit, non violabit.

Et non multo post recensentur miracula, fere eo ordine & ratione, vt describuntur, Matth. XI. in Christi sermone ad Iohannis ablegatos. Et L. VI. fin. p. 652.

Ω ξύλον, ὃ μακαριστὸν, ἐφ' ὃ θεὸς ἐξελεγχύθη
 οὐχ ἵξει σε χθὼν, ἀλλ' ἄρανὸν οἶκον ἐσοψεῖ
 Ἡνίκα ἀσπράψῃ τὸ νῆον θεὸς ἐμπορον ὄμμα.

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit,
Nec te terra capit, sed coeli tecta videbis,
Cum renouata Dei facies ignita micabit.

Quorum versus primus laudatur a Sozomeno, H. E. L. II. c. I.

II. Luculentum imprimis censetur Erythraeae, vel Cumanae potius, vt vult Augustinus, testimonium, acrostichide comprehensum, cuius literae initiales haec nobis verba exhibent :

Ἰησοῦς χριστὸς θεὸς υἱὸς σωτὴρ σαυρὺς, *Iesus Christus Dei Filius*
Seruator Crux, quae apud Eusebium legitur, in vita Constantini L. V. c. 18. & in L. VIII. Oraculorum Sibyllinorum, p. 723. Augustinus etiam refert eandem, sicut eam

E

quidam

*quidam Latinis exstantibus versibus est interpretatus, vt ipse loquitur, sed ita tamen, vt nec vox σταυρός, crux addatur, nec ordo literarum retineatur. Hoc cur factum sit, hanc dat rationem: in his Latinis versibus de Graeco utcumque translatis, ibi non potuit ille sensus occurrere, quia non potuerunt verba latina inueniri, quae ab eadem littera inciperent, & sententiae conuenirent, de Ciu. Dei L. XVIII. c. 23. qui in Orat. ad Catechumenos contra Iudaeos, Paganos & Arianos c. 16. ad eandem acrostichidem prouocat. Veteres verbum σταυρός non addidisse, vel hinc licet colligamus, quod per aliam acrostichidem e verbis: Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτὴρ fecerint ἰχθύς, id est, piscis, in quo nomine mystice intelligitur Christus, eo quod in huius mortalitatis abyssu, velut in aquarum profunditate viuus, sine peccato esse potuerit, vt scribit Augustinus l. c. Atque ἰχθύς seu piscis non raro Christus antiqua in ecclesia fuit appellatus. Hinc Aleander piscem in nummo de Christo interpretatur, V. Cl. Zornius, Bibl. antiqu. p. 29. sq. Pfannerus Theol. gentil. p. II. a Seelen Misc. pag. 297. Interpretationem aliam Latinam, ab ea, quam Praeful Hipponensis exhibet, diuersam ac meliorem dedit Christophorfonius, Eusebii interpres, vbi tamen in voce crux littera x vt cb vsurpatur. Aliam dant interpretes Oraculorum, Sebastianus Castalio & Io. Opsopoeus, & adhuc aliam D. Io. Langius, quae Litteras latinas pariter retinet, verbaque exhibet: *Iesus Christus Dei filius Seruator Crucis pro Crux.* Legitur ea apud Io. Brunonem in Not. ad Agapeti Schedam regiam, quae & ipsa acrostichidem exhibet, p. 4. conf. Gallaeus Differt. de Sibyll. p. 123. sq. Sed quid impedit, quo minus ipsam ἀκροστιχίδα, (ακροστιχίδου) legit Augustinus diuersamque eius interpretationem hic exhibeamus. Graeca sic habet:*

Ἰησοῦς

- ἰδράσει δὲ χθών, κρίσεως σημεῖον ὅτ' ἔσαι,
 ἥξει ἔρανοθεν βασιλεὺς αἰῶσιν ὁ μέλλων
 σάρκα παρὰν πᾶσαν κρίναι, καὶ κόσμον ἀπαντα.
 Οψονται δὲ Θεὸν μέροπες πιστοὶ καὶ ἄπιστοι
 v. 5. Ὑψιστοῦ μετὰ τῶν ἀγίων ἐπὶ τέρμα χρόνιο,
 Σαρκοφόρον ψυχὰς ἀνθρώπων βήμασι κρίνων.
 Χέρσος ὅταν ποτὲ κόσμος ὅλος καὶ ἀπαντα γένηται.
 Ρίψῃσι δ' εἰδωλα βροτοὶ καὶ πλῆθον ἀπαντα.
 Εκκαύσει δὲ τὸ πῦρ γῆν, ἔρανόν, ἡδὲ θάλασσαν
 v. 10. Ἰχνεῦεν. Φλέξει δὲ πύλας εἰρκλῆς αἶδαο.
 Σὰρξ τότε πᾶσα βροτῶν ἐπ' ἐλευθέρῳ φάος ἥξει
 τῶν ἀγίων. ἀνόμους δὲ τὸ πῦρ αἰῶσιν ἐλέγξει.
 Ὅπῃσά τις πράξας ἔλαθεν, τότε πάντα λαλήσει.
 Στήθεα γὰρ ζοφύεντα θεὸς φωτῆρσιν ἀνοιξει.
 v. 15. Θρῆνος δὲ ἐκ πάντων ἔξει, καὶ βρυγμὸς ὁδόνων.
 σκλειψὲι δὲ φάος σέλας ἡελίοιο καὶ ἀστρων,
 Ουρανοῦ εἰλίξει, μήνης δὲ τε φέγγος ὀλεῖται.
 Ὑψώσῃ δὲ φαραγγας, ὀλεῖ δ' ὑψώματα βουνῶν.
 Ὑψος δ' ἔκίτι λυγρὸν ἐν ἀνθρώποισι φανεῖται.
 v. 20. Ἰσα ἴ' ῥη παῖοις ἔσαι, καὶ πᾶσα θάλασσα
 Ουκέτι πλοῦν ἔξει. γῆ γάρ φρυχθεῖσα κεραυνῶ
 Σὺν πηγαῖς, ποταμοὶ δὲ καχλάζοντες λείψῃσι.
 σάλπιγξ δ' ἔρανοθεν φωνὴν πολέθρηνον ἀφήσει,
 ὠρυχσά μύσος μελέων, καὶ πῆματα κόσμου,
 v. 25. Ταρτάρου δὲ χάος τότε δείξει γαῖα χαινῶσα.
 Ἦξει δ' ἐπὶ βῆμα θεῶν βασιλῆες ἀπαντες.
 Ρεύσει δ' ἔρανοθεν ποταμὸς πυρὸς, ἡδὲ τε θεῖα.
 σῆμα δὲ πᾶσι βροτοῖσι τότε, σφραγὶς ἐπίσημος,
 Τὸ ξύλον ἐν πιστοῖς, τὸ κέρας τὸ ποθέμενον ἔσαι,
 v. 30. Ἀνδρῶν εὐσεβέων ζωὴ, πρόσκομμα δὲ κόσμου.
 Ἰθαυτὶ φωτίζων κλητὰς ἐν δώδεκα πηγαῖς.
 Ράβδος ποιμαίνουσα σιδήρεά τε κρατῆσει.

Οὗτος ὁ νῦν προγραφείς ἐν ἀπεροσχίσιν θεὸς ἡμῶν,
Σωτὴρ ἀθάνατος, βασιλεὺς, ὁ παθὼν εἰς ἡμῶν.

Latina interpretatio apud Augustinum haec est, quam
etiam Venerab. Beda repetit:

- Iudicii signum, tellus sudore madescet.
E coelo rex adueniet, per secla futurus,
Scilicet in carnem, praesens ut iudicet orbem.
Vnde Deum cernent incredulus atque fidelis.*
- v. 5. *Celsum cum sanctis, aevi iam termino in ipso,
Sic animae cum carne aderunt, quas iudicet ipse.
Cum iacet incultus densis in vepribus orbis,
Reiciant simulacra viri, cunctam quoque gazam:
Exuret terras ignis, pontumque polumque*
- v. 10. *Inquirens tetri portas effringet auerni.
Sanctorum sed enim cunctae lux libera carni
Tradetur, fontes aeternum flamma cremabit.
Occultos actus retegens, tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.*
- v. 15. *Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes,
Eripitur solis iubar, & chorus interit astris,
Soluetur coelum, lunaris splendor obibit,
Deiciet colles, valles extollet ab ima.
Non erit in rebus hominum sublime, vel altum.*
- v. 20. *Iam aequantur campis montes, & coerula ponti,
Omnia cessabunt, tellus confraeta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni,
Sed tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum, variosque labores,*
- v. 25. *Tartareumque chaos monstrabit terra debiscens.
Et coram hic Domino reges sistentur ad unum
Decidet e coelis ignisque & sulphuris amnis.*

Variae

Variae occurrunt lectiones quaedam, quas dabunt Seruatius Gallaeus, l. c. & Lud. Viues ad loc. cit. Augustini. Interpretatio quae L. VIII. p. 223. Oraculorum Sibyllinorum legitur, & Ioannis Opsopoei est, ita habet:

- Iudicii signum tellus sudoribus edet,
Exque polo veniet rex tempus in omne futurus,
Scilicet ut carnem omnem, ut totum iudicet orbem.
Vnde Deum fidi diffidentesque videbunt;*
- v. 5. *Summum cum sanctis in secli fine sedentem,
Corporeum animas hominum quo iudicet, olim,
Horrebit totus cum densis vepribus orbis,
Reiicient & opes homines, simulacraque cuncta,
Exuretque ignis terras, coelumque, salumque.*
- v. 10. *Incendetque fores angusti carceris orci.
Sanctorumque omnis caro libera reddita, lucem
Tunc repetet: semper cruciabit flamma scelestos.
Utque quis occulte peccauerit, omnia dicet,
Sub lucemque Deus reserabit pectora clausa.*
- v. 15. *Dentes stridebunt, crebrescent undique luctus,
Et lux deficiet solemque, nitentiaque astra,
Inuoluet coelos, & lunae splendor obibit,
Fossas attollet, iuga deprimet ardua montes,
Impedietque nihil mortales, amplius altum,*
- v. 20. *Longa carina fretum non scindet: montibus arua
Ipsa aequabuntur: nam fulmine torrida tellus,
Vnaque & sicci fontes, & flumina hiabunt,
Sidereisque sono tristi tuba clanger ab oris,
Stultorum facinus moerens, mundique dolores.*
- v. 25. *Et chaos ostendet, & tartara, terra debiscens,
Regesque ad solium sistentur numinis omnes,
Vndaque de coelo fluet ignea su'phure mixto,*

*Atque omnes homines signum praesigne notabit,
Tempore eo lignum, cornu peramabile fidis.*

v.30. *Oppositus mundo casus, sed vita piorum,
Respergendo lauans duodeno fonte vocatos,
Compescetque pedo ferrata cuspide gentes.
Rex tibi nunc nostris descriptus in ordine summo
Versibus, hic noster Deus est, nostraeque salutis*

v.35. *Conditor aeternus, perpeffus nomine nostro
Sincera hunc Moses expressit, brachia tendens,*

Sebast. Castellionis interpretatio hanc exhibet acrostichidem:

**IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SERVA-
TOR CRVCI,** cuius rationem dat annot. p. 102.

Ceterum eadem, quae Oplopoei.

*Iudicii signum tellus sudoribus edet,
Exque polo veniet rex tempus in omne futurus,
Scilicet ut carnem omnem, ut totum iudicet orbem.
Vnde Deum fidi diffidentesque videbunt
Summum cum sanctis in seculi fine sedentem,
Corporeorum animas hominum quo iudicet, olim
Horrebit totus cum densis vepribus orbis.
Reiciant & opes homines, simulacraque cuncta,
Exuretque ignis terras, coelumque salumque,
Incendetque fores angusti carceris orci.
Sanctorumque omnis caro libera reddita, lucem
Tunc repetet: semper cruciabit flamma scelestos.
Utque quis occulte peccauerit, omnia dicet,
Sub lucemque Deus reserabit pectora clausa.
Dentes stridebunt, crebrescent undique luctus,
Et lux deficiet solemque nitentiaque astra.
Inuoluet coelos, & lunae splendor obibit:
Fossas attollet, iuga deprimet ardua, montes
Impedietque, nihil mortalibus amplius altum.*

Longa

Longa carina fretum non scindet: montibus arua
 Ipsa aequabuntur: nam fulmine torrida tellus,
 Vnaque & sicci fontes, & flumine biabunt.
 Sidereisque sono tristi tuba clanger ab oris,
 Stultorum facinus moerens, mundique dolores,
 Et chaos ostendet, & tartara, terra debiscens,
 Regesque ad solium sistentur numinis omnes.
 Vndaque de coelo fluet ignea sulphure mixto,
 Atque omnes homines signum praesigne notabit,
 Tempore eo lignum, cornu peramabile fidis,
 Oppositus mundo casus, sed vita piorum,
 Respergendo lauans duodeno fonte vocatos,
 Compescetque peditum ferrata cuspide gentes.
 Rex tibi nunc nostris descriptus in ordine summo
 Versibus, hic noster Deus est, nostraeque salutis
 Conditor aeternus, perpeffus nomine nostro,
 Integra quem Moses expressit, brachia tendens.

Christophorsoni interpretatio haec est:

- Iudicis aduentu magni sudore videbis
 Emanare solum. Tunc rex aeternus ab arce
 Sydereâ praesens carni ius dicet, & orbi,
 Ut spectare Deum pia gens, atque impia possit,
 v. 5. Sublimem carne humana sanctaque caterua
 Cinctum, supremoque homines, qui iudicis aevo,
 Haec erit omnis humus vepres & tristis arena.
 Rescindunt simulacra homines aurumque repellent,
 Incendentque auide terram, mare, sydera, flammae.
 v. 10. Stabunt sanctorum sub apertum corpora lumen,
 Tetraque mens, & sancta illo splendore patebit.
 Voce latens facinus, quod gessit, quisque loquetur,

Subdola

Subdolaque humani pendentur pectoris antra.

Dira mali facies, paucor undique & undique luctus:

v. 15. *Et iubar innoluent solis, stellasque tenebrae,
Iam vaga labetur Phoebe, ruet arduus aether,
Ferre caput valles, disiectis alpibus, imas,
Iusserit: humanum culmen fastusque iacebit.*

Latæque planities montes aequabit, & altum,
v. 20. *Intactum rate stabit, & vrent fulmina terras,
Vna deficiet flagrans cum fontibus amnis.
Stridula de coelo tuba fundet lugubre murmur,
Supremumque orbi canet exitiabile carmen,
Et subito stygium chaos apparebit hiatu,*

v. 25. *Regnantumque Dei celebrabit turba tribunal.
Vndaque sulphureae fluet alto ex aethere flammæ]
Afflabit mortale genus insigne coruscans,
Trabs sancta, in rectis animis optabile robur,
Omnibus una piis vitae melioris origo:*

v. 30. *Rursus vesani dolor, atque offensio mundi,
Collustrans undis duodeno in fonte fideles.
Regnabit late pascentis ferrea virga,
Vnus & aeternus Deus, hic seruator & idem,
Xristus pro nobis passus, quem carmina signant,*

D. Io. Langii interpretatio sequens est:

Iudicii metuet sudans praesagia tellus;

Et rex aeternus magno descendet olympo

Sublimis, carnem mundumque ut iudicet omnem.

Vnum suspicient Numen prauique bonique

v. 5. *Summum supremo cum sanctis tempore mundi.
Carnifer ille hominis iudex inquiret in omnes,
Horrida terra vias coeli spinaeque tenebunt,*

Reiciunt

- Reiciant simulacra viri gazamque repostam,
 Ille domus coecas & Ditis claustra refringeret,
 v.10. Sanctior a mortis iam nexu libera lucem
 Turba hominum cernet, scelerosos flamma piabit
 Vltrix perpetuum. Mala quae - quis - cunque patrauit
 Sontica suppressitque diu, producet in auras.
 Deteget & furuis Deus obsita corda tenebris,
 v.15. Erumnae & stridor dentis regnabit ubique.
 Ipsum deficiet solis decus, astra colore
 Fusco obducentur, argentea luna peribit:
 Insurgent valles, confident cornua montis.
 Luxus sublimis mortales deseret oras,
 v.20. Immensos colles, aequabunt marmora campi.
 Veliuago nulli cernentur in aequore nautae:
 Succendet terram fulmen, vaga lympa vapore
 Solis, arescet ripis, fontesque debiscent,
 Et tuba de coelo tristis clangore sonabit
 v.25. Raucifono mundi clades pereuntis acerbis,
 Vastum terra chaos stygio monstrabit hiatus.
 Atque Dei solio sistetur iudicis omnis
 Turba ducum Regumque: pluet tum sulphure & igni,
 Omnibus exstabant ligni vexilla verendi
 v.30. Robur & auxilium populo exoptata fidei
 Certa pio generi vitae: ast offensa malignis.
 Rore bonos lustrans bis seni fontis ab unda
 Virgaque qua pecori dat ferrea iura magister.
 Carminis auspiciis, qui crimina morte piabit
 v.35. Seruator, Rex aeternus, Deus ipse patescit.

Exstant quoque tres Germanicae versiones, quarum prima est D. Io. Habermanni, quae exstat in libello, qui prodit Lips. 1616. cuius est titulus: Vita Christi & Apostolorum, p. 53. sq. Altera est Euerh. Guern. Happelii, quae legitur Thes. To. II. p. 451. Tertia est Perreu. Io. Christiani Neringii, in den Sibyllinischen Prophezenungen, p. 376. sq. quae hanc exhibet acrostichidem: **Jesus Krist Gottes Sohn Heiland**, quam hic subiungemus:

Im Schweiß wird stehn die Erd, als des Gerichtes Zeichen,
Ein König in die Welt kömmt aus des Himmels Reichen,
Sein groß Gericht wird bald in aller Welt ergehen;
Vnd es wird fromm und böß, Gott selbst, den Höchsten sehen,
Samt seinen Heiligen; wenn man letzte Tag wird zehlen,
Kömmt er auf seinen Stuhl, daß Er der Menschen Seelen
Richt, da die ganze Welt in Wüst- und Heck verkehret.
In Schmach wird seyn der Göß, den Reichthum niemand
ehret.

See, Erd, und Himmel wird vom Feuer durchsucht, ver-
brennet.

Traun, es entzündt die Thor des Hades. Wer bekennet
Gott seinen Herrn, der wird ans Licht hervor genommen,
O! ewig Feuer wird auf die Gottlosen kommen.

Treibt jemand heimlich Sünd, da wird er alles beichten
Traurig, das dunkle Herß wird Gott mit Licht erleuchten.
Es klappern ihre Zähn, man höret Klag und Wehen,
Sonn und den Sternen wird ihr heller Glanz vergehen;
Selbst Gott den Himmel rollt, des Mondes Schein
vergehet,

Ohn Höh macht Er die Berg: Die Thäler Er erhöhet.
Höh, die beschwerlich, wird man nicht bey Menschen
spühren,

Nun werden Berge gleich den Feldern, man wird führen
Hin-

Hinfort kein Schiff aufs Meer. Die Erde wird versiegen.
Ein Donner, und kein Brunn, noch Strom wird Wasser
zeigen.

Ia durch Posaunen wird vom Himmel Klag erschallen,
Leidtragend, daß die Welt durch ihren Greul gefallen.
Alsdenn den Tartarus ein Erden-Spalt wird zeigen,
Nachmahls die Kön'ge sich vor Gott auch werden beugen,
Dann wird ein Schwefel-Strom mit Feur vom Himmel
fließen.

Hanc ob acrostichidem Eusebius *μακαρία beatam* praedi-
cat Sibyllam; & Augustino in eorum ea numero depu-
tanda videtur, qui pertinent ad ciuitatem Dei. Genui-
nam agnoscit, vt reliqua oracula post Betuleium, Castalio-
nem & alios, Neringius, de Sibyll. orac. §.29.p.31.378.

III. Longum opus, longa disputatio foret omnia
hic exquirere, quae de Sibyllis disputari solent, vnde vi-
delicet nomen Sibyllae habeant; vna, an plures, & quot
illarum, quatuor, sex, an decem fuerint; quo tempore,
& vbi, floruerint; vnde vaticinandi habuerint donum;
num furore agitatae fuderint oracula; num ipsae ea de-
scripserint, an alii exceperint; quae fuerint earum vatici-
nia atque oracula; quibus de rebus vaticinatae sint; vtri
Tarquinio, Prisco an Superbo, Romanorum regi, oblata
fuerint; quibus cognita fuerint atque perspecta; quam-
diu superarint; num sint combusta cum Capitolio; num
collecta post conflagrationem Capitolii eadem fuerint,
quae ante habuerunt Romani; vnde genuina a falsis, Au-
gusti mandato, potuerint discerni; num Patres habuerint
genuina; num hodieque superent; num quae hodie le-
gimus, eadem & Patres habuerint; an interpolata sint;
num Hermas ea supposuerit, & quae sunt eius generis
alia complura. Integri in hanc rem legi possunt libri at-

que tractatus, quos dederunt Io. Aizma, David Blondellus, Robertus Boyle, Franc. Collius, Io. Craffetus, Seruatius Gallaeus, Georgius Greenius, Mich. Hoynonius, Io. Marckius, Onuphrius Panuinius, Petr. Petitus, Thom. Reinesius, Dan. Clafenius, G. Guil. Kirchmayerus, Io. Reiskius, Erasmus Schmidius, Eduardus Simson, Isaacus Vossius, Tobias Wagnerus, vt taceamus eos, qui data occasione fuse satis de Sibyllis agunt. Ordine hos enumerat celeb. I. A. Fabricius Bibl. Graec. L.I. c. XXXIII. §. 22. qui & summam ex iis exhibet atque diiudicat inde a cap. XXIX. conf. Calouius Isag. ad Theol. p. 153. sq. Micraelius Syntagm. H. E. p. 43. Lambecius prodr. Hist. Literar. p. 20. Vossius de poet. Graec. & Latinis c. l. Henr. Scharbau Iudaism. detect. p. 126. Henr. Kippingius Auctar. ad Histor. Ecclesiast. Pappi p. 78. sq. Herm. Frid. Brauns in Nodo Gordio aenigm. Sibyllin. Nos omiſſis omnibus de iis tantum breuiter disquiremus, de Christo quae sunt allata, atque huc proxime facient.

IV. Prouocarunt fane Patres antea nominati ad Sibyllas, & si Clementem Alexandrinum audimus, Strom. VI. p. 636. Pauli Apostoli hoc fecerunt iussu & auctoritate. Ita enim scribit: δηλώσει πρὸς τῷ πετρᾷ κηρύγματι ὁ ἀποστόλος λέγων παῦλος. λάβετε καὶ τὰς ἐλληνικὰς βίβλους. ἐπίγνωτε εἰβύλλαν, ὡς δηλοῖ ἐν αὐτῇ θεὸν καὶ τὰ μέλλοντα ἵσσεσθαι. *Praeter Petri praedicationem declarabit Paulus Apostolus, dicens: libros quoque Graecos sumite, agnoscite Sibyllam, quomodo unum Deum significet, & ea, quae sunt futura: & Hydaspem sumite, & legite, & inuenietis Dei filium multo clarius & apertius esse scriptum.* Sed frustra quis haec vel in Actibus Apostolorum, vel in Pauli Epistolis quaesierit. Is. Vossius respondet: frustra quaerunt, ubinam hoc dixerit Paulus, ac si nihil dixisset, aut scripsisset Apostolus, nisi quod indoctis placeat.

ceat. Sufficiat nobis, affirmasse hoc Clementem, virum sanctum, & cum multis Apostolicis viris conuersatum, ut non vno loco ipse de se testatur, de Sibyllin. Orac. c. VI. p. m. 57. Pauli testimonium, Clementis inducti auctoritate, laudant etiam Sixtus Senensis, Bibl. S. p. 113. Craffet de Sibyll. p. 91. 96. nouissime Neringius, loc. cit. §. 50. Facile concedi potest, plura dixisse Paulum, quam scripsit in epistolis: neque illud magnopere negauerim, Paulum in disputationibus cum Paganis ad Philosophos eos remisisse, cum de vno disputauit Deo, siquidem Arati testimonium laudat, Aëtor. XVII. 28. & ad Cretensum vatem, Epimenidem, prouocat, Tit. I. 12. Sed Sibyllae eum commendasse oracula nondum hoc ipso euincitur, quae si commendare voluisset, optima fuisset occasio, cum ad Romanos scribit, & de cognitione Dei disputat, c. l. 18. sq. Si quem nominasset Clemens Apostolicum virum, qui audisset ista ex Apostolo, maiorem inueniret fidem, neque sic satis tamen, cum & iste possit fallere. Hinc purum figmentum nominat Gallaeus, quod de Paulo scribit Clemens Alexandrinus, quo de argumento copiose agit Dissert. de Sibyll. p. 287. sq. Dannhavverus inter maculas & stipulas Clementis hoc ipsum refert, quod Sibyllina carmina nimis admiratur, Hist. Eccles. trisecl. p. 336. cf. Hottingeri Pentas Diss. p. 115. Idem Clemens paulo ante Petro tribuit, quae nusquam eum dixisse, vel scripsisse legitur. Sic enim scribit: *dicit Petrus in praedicatione: cognoscite ergo vnum esse Deum, qui fecit omnium principium, & finis habet potestatem, & qui non cadit sub aspectum, qui omnia videt: qui cum capi non possit, omnia capit, nullius indigens, cuius indigent omnia, & per quem sunt omnia, qui comprehendi non potest, aeternus, ab interitu alienus, non factus, qui omnia fecit verbo virtutis, suae scripturae, inquam, cognoscentis, hoc est, Filii.*

Nimirum Patres ex ingenio saepe scribunt, quae se legisse in scriptis diuinis arbitrantur, modo causae suae inferuiant, quod sigillatim de Clemente Alex. obseruat B. Ittigius, arbiter causae maxime idoneus, Hist. Eccles. sec. II. sect. X. §. 10. II. 12. vel etiam inciderunt in subdita Apostolis scripta, cuius generis plura isto tempore fuerunt. Atque hinc est, quod dicta scripturae complura, veteribus laudata, hodie desiderantur, quorum ex Clemente Alex. Justino Martyre, Lactantio & aliis posset fieri collectio, quomodo Io. Ern. Grabijs dicta quaedam Christi collegit, quae in Euangeliorum libris non exstant, sed apud Barnabam tamen, Clementem Romanum, Iustinum Martyrem & alios habentur, in Spicilegio SS. Patrum. Taceo, quod scripturae aduersum sit, cum *verbum virtutis, Scripturam cognoscentem*, & *ὁὐν θεὸν filium Dei* pro iisdem habet Clemens. V. Io. Reiskius vaticin. Sibyllin. c. 12.

V. Quod vero ad ipsa attinet oracula, breuiter obseruamus, quod, quo clariora ea sunt de Christo, eo magis suspecta sint, non esse profecta a Sibyllis, nec in iis locum habuisse, quae sunt oblata vel Tarquinio, vel post eorum cum Capitolio conflagrationem, quae an. V. C. DCCLXXI. contigit, xx. annis ante Ciceronis consulatum, Cic. Orat. Catil. III. c. 4. Erythris & alibi per Asiam, variasque Graecorum vrbes, Augusti mandato, collecta sunt iterum. Neque enim in veteris instrumento Foederis, quod Iudaeis reliquit Deus, tam clara de Christo reperiuntur oracula, cum tamen singularis gentis istius fuerit praerogatiua, quod oracula ei sua sic panderit Numen, vt nulli fecit nationi alii, Ps. CXLVII. 20. & prae ceteris custodienda dederit, Rom. III. 2. quod dici non posset, idem si Numen afflasset Sibyllas, & tam clara suggessisset de Christo, mundi Seruatore, oracula. Non itaque cal-
culum

culum addere possum sententiae celeb Viri, G. G. Kirchmaieri, cum statuit, quae de Christo habentur in Sibyllarum oraculis, neque Hebraeorum, neque fama, neque diaboli instinctu, verum coelesti aliqua vi ac numine plane singulari perceptum vates habuisse, & ad Bileami & Caiphæ exempla prouocat. Vid. Epist. ad G. Casp. Kirchmaierum p. 218. Vaticinia de rebus ciuilibus quin auctore Deo edita fuerint subinde & inter gentes, vix habere videtur dubium, cum exempla Benhadadi & Haseaelis, regum Syriae, quorum alteri mors, alteri regnum praedictum fuit; Regis Ninive, per Ionam admoniti, Nebucadnezaris & Belshazeris, regum Babylonis, quorum alter imperiorum successionem, alter exitum per Danielelem cognouit, & aliorum, Sacra Scriptura commemoret, & mirandi nonnunquam euentus maximi momenti rerum praesignificati, quae diximus, confirmare videantur. Sed tam clara de Christo oracula fuisse edita, haud est verisimile, neque, si factum fuisset, Apostolus potuisset dicere, quod gentes Deus suis in viis ambulare siuerit, vt tamen se demonstraerit, annonam, & quae ad vitae commoditatem faciunt, largiendo, Act. XIV. 16. 17. Vid. D. Feustking Gyn. Fan. p. 93 Act. Erudd. Germ. Tom. I. p. 156. sq. 1014. sq.

VI. Dicat aliquis, a Iudaeis ista profecta fuisse oracula, quae sub nomine Sibyllarum, quod earum magna esset apud gentes auctoritas, prodiderint, eoque haud esse mirum, quod clarior exstet in iis rerum diuinarum manifestatio, cum ex Prophetarum oraculis cognita habuerint verinumini mysteria, in primis regem, Seruatorem orbis, nasciturum. Est haec fere sententia Isaaci Vossii, quam exposuit in Libello de diuinis oraculis, & praesertim in Cap. III. & IV. cui praeiuit H. Grotius, in Matth. II. quam peculiari libello sibi confutandam sumpsit vir doctissimus, Io. Reiskius

kius, in Exerc. de vaticiniis Sibyllinis, Lips. 1688. cuius summam exhibet Tenzelius Colloqu. Menstr. 1689. p.304. Concedamus hoc, a Iudaeis, qui inter gentiles degerunt, quaedam profecta fuisse, quae inter oracula Sibyllarum a Patribus lecta fuerunt; insuperque & hoc demus, oracula Prophetarum de Messia per sacerdotes atque Levitas fuisse vberius exposita & declarata: at vero tanta existimari non potest oraculorum claritas, quanta hodie deprehenditur. Neque enim vaticinia canunt, sed Historiam magis & rem gestam referunt. Et cur inter gentes ea prodidissent mysteria diuina, & non inter suos, & in Dei populo, vel Sibyllae, vel ipsi Prophetae? Eruunt hodie christiani doctores e typis & figuris Testamenti Veteris non sine multo studio, quae clare distincteque in oraculis Sibyllinis habentur. Aeternis temporibus absconditum mysterium manifestatum quidem fuit per Prophetas: sed ab Apostolis demum *γνώριον* *ᾧ ἐν* *declaratum*, clareque praedicatum est, Rom. XVI. 26. Nec *χρόνος τῆς ἀγνοίας* tempora ignorantiae posset Apostolus appellare, si tam clare de Christo gentibus Sibyllae oracula reuelassent. Oracula Iacobi Patriarchae, Gen. XLIX. & Bileami, Num. XXIII. vnde magi hausisse censentur, qui Christum venerunt adoratum, & Danielis Hebdomades, ad quae prouocat Vossius, tam clara non sunt, vt inde potuerint enasci, cum in tam clara Euangelii luce existant, qui de Christo Messia ista agere oracula peruidere nequeant, aut nolint. Magi nec solo Bileami vaticinio, nec inusitata stella fuissent commoti facile, nisi interior accessisset quaedam reuelatio. Hebdomades Danielis non cum expugnatione templi, sub consulatu Ciceronis a Pompeio facta, suum habere complementum; neque enim desiere sacrificia: sed cum Vespasiani potius vastatione, quod argumentum vberius Theologi & sacrorum interpretes persequuntur, cf. Perreu. Scharbau in Iudaeo detecto p.126.sq.

VII. Ego quidem sic censeo, & ita animum induco, oracula quae hodie leguntur sub Sibyllarum nomine, triplici constare carminum genere, mistumque esse corpus tum ex iis, quae Erythris & alibi, post prima combusta cum Capitolio, fuere collecta; tum ex iis, quae Iudaei inter gentes dispersi, veri Numinis cognitione & promissione Messiae imbuti, siue ipsi, siue profelyti, in versus redegerunt; tum ex iis, quae christiani ex Euangelii historia attexuerunt. Ex antiquioribus, quae dixi, superesse quaedam, vel Deorum nomina, & alia, quae vel ad sacra pertinent paganismi, vel ad Romanorum statum, docere queant. Et quanquam Augustus libros *Sibyllinos condidit duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi*, Sueton. in V. c. 31. nec ad eos patuit cuique aditus; in manibus ea tamen erant aliorum, unde collecta fuerant. Tacitus L. VI. Ann. c. 12. scribit: *post exustum sociali bello Capitolium, quaesitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam, & Italicas colonias carminibus Sibyllae, una seu plures fuere; datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimviri is liber* (Sibyllae, quem Caninius Galus recipi inter ceteros eiusdem vatis postulauerat) *subiicitur*. Eadem fere repetit Lactantius L. I. c. 6. & ex Fenestella nominat triumuiros, eam in rem missos, & dicit, quod descriptos a priuatis versus circa mille Romani deportarint. Ex his facile est colligendum, quod in manibus priuatorum manserint Sibyllarum iactata receptaque oracula, & quod subinde alia pro Sibyllinis fuerint venditata. Cellar. antiqu. Rom. c. I. Sect. II. §. 3.

VIII. Iudaica quaedam ex Prophetis diuinisque Scripturis deprompta immista esse, vel ea fidem fecerint, quae redolent cognitionem reuelationis, & a Patribus citantur. Erant enim Iudaei inter gentes dispersi, nec facile prouincia

Romana tum fuit, vbi non exularent, suaeque gauderent religionis immunitate. V. decreta Romana & Asiatica pro Iudaeis, quae Iac. Gronouius collegit, & Iosepho restituit, edita Lugd. Batau, c10 10 cxxii. Testimonia in hanc rem ex Aegidio Bucherio adduxit Vir Cl. W. E. Tenzelius, in Colloqu. Menstr. an. 1689. p. 308. sq. 1255. sq. quibus addo luculentum ex Ciceronis oratione locum pro L. Flacco, cui nonnulla inseruit, quae ad Iudaeos pertinent. Ita vero ille: *cum aurum Iudaeorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus vestris prouinciis Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret*, n.67. Vbi dilerte ex omnibus Romanorum prouinciis Hierosolymam pecunias fuisse missas, ad sacrificia videlicet, vti mos erat Iudaeis, scribit, quod ne ex Asia fieret, L. Flaccus, Ciceronis in Cilicia successor, prohibuit. Per varias Iudaei regiones, imprimis in Asia, fuerunt dispersi inde a conflagratione primi templi, & a Phoenicibus, Tyriis atque Sidoniis, Ioelis iam tempore, Iauanim, hoc est, Iaconibus seu Ioniibus, hoc est, Graecis venditi fuerunt, vt procul patria remouerentur, Ioel. III. 4. 6. Neque raros tum Romae fuisse Iudaeos, cum perquisita fuerunt Sibyllina oracula, verba docent Ciceronis in dicta oratione: *scis, quanta sit manus Iudaeorum, quanta concordia, quantum valeat in concionibus*; & paulo post nominat multitudinem Iudaeorum, *flagrantem nonnunquam in concionibus*, vbi characterem, quem vbique tenuerunt in causa religionis, describit. Habita est oratio an. V.C.DCXCIV. eoque quatuor annis post consulatum Ciceronis, captamque a Pompeio Hierosolymam, cuius in Iudaica sacra religio Ciceroni fuerat obiecta, & XVI. post collectionem oraculorum, a triumuiris factam, annis, quo tempore & Romae, & per prouincias Romanas plures iam fuisse Iudaeos vero est persimile. Iudaei igitur, qui

Romae

Romae tum erant, cognito Senatus consilio de conquiendis Sibyllarum oraculis, facile subornare fratres potuere suos, vt in versus capita quaedam redigerent, quo Sibyllarum nomine suae historiae ac religionis dogmata insinuarent, maioremque obtinerent immunitatem. Et sine dubio legati Romanorum cognouere, quod Iudaei oracula vatium iactarent, & inter sacra sua legerent in Synagogis, quas intrare gentibus, vt hodie, non erat prohibitum, id quod ab antiquo tempore factum, ait Paulus, Actor. XIII. 27. eoque curiosius ea perquisiuere, & impetrauere facilius, vt sacra sua insinuarent Iudaei, qui frequentes per Asiam minorem, vbi Erythrae atque Ilium, exulabant. Quod si tum id factum non est, Augusti aetate potuit fieri, cum fatidicos libros vndique contraxit, & Sibyllinos solos retinuit, Sueton. in Aug. c. 31. cetera non durior in Iudaeos, & eorum sacra, quod praedicat Iosephus Antiqu. E. XVI. c. 10. Etsi enim Caium nepotem, quod Iudaeam praeteruehens, apud Hierosolymam non supplicasset, collaudarit, Sueton. in V. c. 93. alia tamen postea mente fuit, cum & donaria, vrceos, calices, phialas, miserit in templum, & sacrificium ibi diurnum ordinarit, Philo legat. ad Caium p. 801. conf. Iosephus Antiqu. L. XVI. c. 10. p. 562. Neque cessabant Iudaei profelytos sibi adiungere, quod ipse de iis commemorat Seruator, Matth. XXIII. 15. nec omni eos caruisse successu, vel hoc fidem fecerit, quod Romae plures Iudaeorum sacra probarint. Nec suae dubitarunt fidei capita Graeca lingua prodere, quod vel exemplo Philonis atque Iosephi constat, vt de libellis nihil iam dicam, quae apocryphorum nomine in Codice Veteris Testamenti legimus. Fuit Iudaeorum natio sedula admodum in condendis ingenii monumentis pro populo ac religione, quo flecteret gentes exteras, suiue odium animis eximeret, vt Iosephus dicto loco scribit. Salomonis testi-

monium de copia librorum sui temporis, Eccles. XII. 12. vastum Talmudis opus & posterorum scripta frequentissima satis, quod dixi, confirmant. Neque Poesin gens ista insuper habuit & spreuit, cum Ezechiel Poeta, vel solo indice nomine, Iudaeus a Clemente Alexandrino atque Eusebio laudetur, cuius Tragoediam de Mose Feder. Morellus graece edidit, Paris. an. 1609. G. I. Vossius de Poetis Graec. p. 90. Et Martialis aemulum Poetam verpum perstringit, L. XI. epigr. 95. Quis dubitet igitur, religionis capita quaedam in versus redegissee nonnullos, quae a triumviris, vel sub Augusto a quindecimviris inter Sibyllina fuerunt cooptata, V. Tenzelius Colloqu. Menstr. loc. cit. & an. 1690. p. 1139. seq. & an. 1691. p. 615. sq.

IX. A Christianis accessisse quaedam, dubitare nos non sinunt ea, quae tanta leguntur claritate, quanta esse non potest, nisi ex historia Euangelii. Ipsi gentiles, per oracula reuicti Sibyllina, hoc obiecerunt christianis, ab iis ea conficta atque composita esse, quos *Sibyllistarum* nomine ea propter traduxerunt. Lactantius quidem eam obiectionem refellere annititur L. IV. c. 15. *Testimoniis, inquit, quidam reuicti, solent eo confugere, ut aiant, non esse illa carmina Sibyllina, sed a nostris conficta atque composita. Ad quae respondet: quod profecto non putabit, qui Ciceronem Varronemque legerit, aliosque veteres, qui Erythraeam Sibyllam ceterasque commemorant; quarum ex libris ista exempla proferimus.* Cicero & Varro quidem Oracula Sibyllina commemorant; sed ista num legerint, quae de Christo laudantur, & num libri, e quibus ista proferuntur testimonia, iis cogniti fuerint, de eo maxima est dubitatio. Addit quidem, latuisse ut prophetarum, sic Sibyllarum oracula, nec fuisse prius cognita, quam Christi natiuitas & passio patefecerit arcana. At ista inter se conferre, eandemque tribuere con-

conditionem ausim minime, cum prophetarum oraculorum diuina sit fides & auctoritas, omnibus patens; Sibyllarum autem oracula dubia & incerta. Vis qualiscunque argumento posset tribui, si non illis haec longe clariora existerent. Num Antonini Pii aetate, quod du Pinio & Richardsonio videtur, an Commodi vel Caracallae conscripta sint, quod Spanhemius existimat, non definiam. Iosephus Antiqu. L. I. c. 5. cum de confusione Linguarum Babelica agit, ad Sibyllae testimonium prouocat, v. orac. L. III. p. 336 sq. quod argumento est, eam saltem partem, a Iudaeis traditam, eius aetate exstitisse. Certe *acrostichidem* eo tempore nondum confictam fuisse mox ostendemus: Neque nunc exquiram, an Hermas, vel Montanus in confingendis iis elaborarit, quod nonnulli tradunt, neque an Gnostici ea confinxerint, vel saltem interpolarint, quae Blondelli est opinio Hottingeri Pentas Dissert. p. 58. sq. I. G. Graeuii cohors Musar. p. 17. sq. B. Ittigius Append. ad Haeresiarch. p. 90. sq. de Sibyllis post alios multos vid. Rumetschii Schediasm. de Turc. euerf. vel conuers. p. 70. sq. Elingius Hist. Graec. L. p. 66. sq. Pfaffius H. E. p. 26. Hederich notit. auct. 13 4. seq. Du Pin Biblioth. Eccles. P. I. p. 28. sq.

X. Atque hoc in tertio genere *ἀνρσιχίς* superius allata censetur merito. Equidem laudatur ea a Constantino M. Imp. vel Eusebio potius, quod Ciceroni ea fuerit cognita, latineque reddita scriptis eius inserta; cuius asserti si fides fieri posset, luculentum fane pro Sibyllis, cognitoque ab iis Christo & praedicto, foret argumentum. Celeb. Kirchmaierus Ciceronem eandem vidisse ac legisse pro certo haberi postulat, loc. cit. p. 219. Sed commemorat quidem Cicero L. II. de Diuinat. c. 54. Sibyllarum *ἀνρσιχίδα*; verum hanc nostram ei cognitam lectamque fuisse, quis nobis dixerit? quis fidem fecerit?

Dicit haec Eusebius, sed nullum affert eius rei documentum. Ipse Cicero eam, quam legit, non Sibyllae opus, per furorem effusum, sed hominis impostoris inuentum, studiose compositum, arguit, quae etiam Terentii Varronis & Dionysii Halicarnassei de iactatis Sibyllarum *ἀκροστιχίδες* mens est, Casaub. Exerc. ad Baron. p. 68. Anton. van Dale de Oracul. c. 18. p. 405. sq. Quis non cogitet potius, ideo confictam a christianis & assutam notis Sibyllarum oraculis fuisse nostram, quod tales ab illis fuisse confectas prodiderit Cicero? Hinc Augustinus, qui laudauit acrostichidem, alibi scribit, L. XVIII. C. D. c. 47. *quaecunque prophetiae de Dei per Christum Iesum gratia proferuntur, possunt putari a christianis esse confictae.* Seculo IV. demum nostra innotuit acrostichis, quod inde confirmamus. Lactantius, diligens lector & laudator Sibyllinorum, quo nemo Patrum testimoniis eorum utitur frequentius, aliquot versus affert, qui leguntur in acrostichide, quae si eius exstitisset tempore, totam omnino fuisset laudaturus, eo quod tam illustre de Christo exhiberet testimonium. Quinque autem versus laudat Lactantius ex acrostichide nostra, & primus quidem L. VII. c. XIX. legitur, qui in acrostichide est vers. 8.

τρίψας δ' εἰδόμενοι βροτοὶ καὶ πλεῖστον ἀπάντηα, in Oraculis legitur ρίψας, vt literae initiales vocem *χριστός* conficerent. Est vis maior in voce Lactantii, qua idola *conterē* dicuntur, quod plus est, quam *abiici*: Alter legitur cap. XVI. qui est 23.

σάλπινξ ἔρανόθεν φωνὴν πολύδηνον ἀφήσει.

Tertius & quartus cap. XX. h. l. v. 25. 26.

ταρτάρον δὲ χάος τότε δείξει γαῖα χακῶσα.

ἡξας δ' ἐπὶ βῆμα θεοῦ βασιλῆος ἀπαντες; vbi Christus

stus *Deus* & *Rex* appellatur; in Oraculis βασιλῆς legitur, nec honor *Regis* tribuitur Christo. Possit videri versum quintum ἔρανόν εἰλίξει, μείνης δέ τε Φέγγος ὀλείται ex parte defumptum ex eo, qui apud Lactantium legitur c. XX.

Οὐρανὸν εἰλίξων γαίης κευθμῶναν ἀνοίξω.

Ex his colligere quis possit, post aetatem Lactantii, vel ipso saepius ea laudando occasionem praebente, ἀκροστιχίδα, fuisse confectam, quam Eusebius postea primus retulit. In transcurfu illud obseruandum, quod Augustinus versus septem & viginti numeret, cum acrostichis Eusebii XXXIII. & prout supra allata fuit, XXXIV. habeat, eo quod vox σαυρὸς addatur, quam sine dubitatione aliquis christianorum attexuit prioribus, vt crucis supplicium vna insinuaret, ne, quod Paulus ait, I. Cor. I. 23. stultitia gentibus esset. Neque illud praetereundum, quod verba: Ἰησοῦς χριστὸς θεὸς υἱὸς σωτὴρ non XXVII, quot ille numerat versus, sed XXVI. tantum, quae bis affert Augustinus, contineant literas. Verum Graecae initiales literae acrostichidis nomen non χριστὸς, vt Eusebius, qui versum omittit nonum, sed χρειστὸς referunt, fortasse vt magis auctor falleret, quasi recte non nouisset Christi nomen; vel potius, quia ei & i promiscue pronunciarunt, quod pluribus exposuit Mich. Rossal, in Obseru. de Christo per errorem in Chrestum commutato Cap. IX. Gallaeus Orac. Sibyll. p. 724. Reiskius de vaticin. Sibyll. c. 18. Tob. Wagnerus benignius primum sensit de acrostichide, postea vero reuocat sententiam, parciusque de ea sentire coepit, Inquisit. in Orac. Sibyll. de Christo p. 7. 46. sq.

XI. Sed Cicero tamen scribit, fuisse Sibyllinorum interpretem, qui in Senatu dicturus putabatur, eum, quem reuera

reuera regem haberent, (Iul. Caesarem) appellandum quoque esse regem, si salui esse vellent. De rege itaque locuta est Sibylla, de mente istius interpretis, quem Iul. Caesarem esse putauit, cum de rege orbis vniuersi locuta sit. Verum nihil de rege appellando in acrostichide legitur; & ipse Cicero dubitat, an acrostichidem fecerit Sibylla, cum furens oracula fuderit. Equidem Seb. Castalio, apud Gallaeum p. 723. respondet: *quasi vero sit difficilius Deo vates agitati talia fundere carmina ex tempore, quam Ennio, adhibito & tempore, & diligentia.* Est ita; & nouimus, Psalmos quosdam secundum literarum seriem, imprimis CXIX. a Deo fuisse suggestos; sed claritas oraculi assensum prohibet. Ad se oraculum Sibyllae, iam ante Caesarem transtulit C. Lentulus, cum Catilina quanto coniurauit, teste Cicerone Orat. in Catilinam III. c. 4. Is enim confirmauit, ex fatis Sibyllinis aruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum vrbs, atque imperium peruenire esset necesse, dixitque, eundem hunc fatalem esse annum ad interitum vrbs atque imperii, conf. Sallustius Bell. Catilin. c. 47. Appianus Bell. Civil. L. II. p. 430. Plutarchus in V. Cic. p. 869. Num ad acrostichida respexerit Ciceroni postea laudatam, an ad aliud Sibyllae oraculum, non habeo dicere. Fortasse aruspices, Lentuli adulatorum, ad eum accommodarunt ea, quae L. II. oracul. circa fin. p. 325. vbi de rege vniuersi orituro dixit, & ita claudit:

Τρεῖς Ῥωμὴν οἰκτρὴ μοῖρῃ καταδηλώσονται

Tres Romam tristi fatorum stamine perdent.

Postquam enim Corn. Cinna & Corn. Sylla iam ante oppresserant libertatem, facile erat, Corn. Lentulum iungere, maiora appetentem. Sed ad Triumviratum Anto-

nii, Lepidi atque Augusti magis respici, doctorum est coniectura. Gallaeus Diff. de Sibyll. p. 129. sq.

XII. Ceterum fama de Rege orbis, a Iudaeis expectato, non incognita isto tempore inter gentes fuit. Iosephus callide accommodauit eam ad Vespasianum, eique imperium praedixit, libertatem & ius Romanae ciuitatis eo ipso promeritus, conf. Bell. Iudaic. III. 27. V. 38. 39. VII. 31. in Vita p. 1031. & ipsi Iudaeorum magistri ad eius eum locutum esse beneplacitum scribunt. V. Gu. H. Vorstii Obs. ad R. Dan. Ganz Tzemach David p. 287. Tacitus scribit: *pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret oriens, profectique Iudaea rerum potirentur*, L. V. Hist. c. 13. vbi antiquas sacerdotum litteras appellat, quae non oracula Sibyllina, sed prophetarum fuerunt. Similiter Suetonius in Vesp. c. 4. *Percrebuerat oriente toto vetus & constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur*. Vetus itaque fuit & constans opinio, etiam inter gentes, regem ex Iudaeis proditurum, quam non dissimularunt Iudaei etiam inter gentes dispersi, vti nec hodie eam clam habent. Nimirum exilii causa saepe sunt exagitati Iudaei, quibus ipse etiam Cicero exilium exprobrat, auersum ab iis Deorum fauorem inde colligens; hi vero se spe sustentarunt, regem fore, qui se colligeret, atque a iugo gentium liberaret. Fuerunt etiam forte inter Iudaeos, qui de sensu oraculorum diuinorum rectius edocti, gentibus quoque spem fecerint, cum *gentium* ille dicatur *solatium*, Hagg. II. 8. vnde Simeon *lucem gentibus eum* allaturum canit, Luc. II. 32. non tamen tam clara, quaecunque etiam fama fuerit, progignere potuit oracula, qualia in Sibyllinis, & speciatim in acrostichide, leguntur. Hinc ipse Petrus edocendus erat visione diuina, post lon-

gam Seruatoris institutionem, gentibus etiam in Christo paratam esse salutem, Aetor. X. Reiskius de vaticin. Sibyll. c.9. Fabricius Biblioth. Graec. L. I. c.30. p. 182.

XIII. Quod si Noae nurus, vt hoc de Sibyllis adhuc addam, Iaphetique vxor fuit, quod videri vult Erythraea Sibylla, vnde tanta illi graecae Linguae cognitio, tantaque copia, quae multo post tempore demum exorta est. At dixerit quispiam, fieri id omnino potuisse, si vltra quingentos annos vitam ea produxerit, vbi multum iam inualuerit graecorum Lingua in eius posteris: & quod Ion, hoc est, Iauan, Iapheti filius, Gen. X. 2. teste Velleio Paterc. L. I. c. 4. condiderit Erythram, vnde Sibylla nomen habeat. Sed num isto iam tempore is linguae nitor, ea carminis ratio, tantumque mysteriorum lumen fuerit, quam in Sibyllarum oraculis occurrit, hoc ingens est quaesitum. Habent linguae suas aetates, habent suam pueritiam, adolescentiam, virilem aetatem ac senectutem, vt & cum annis crescant, & perficiantur, & floreat, & decre-scant iterum, quae tam breui non contingunt tempore. Velleius multo iuniori Ioni tribuit Erythrae originem; & si vel maxime ad antiquiorem Iauanem, quem ille ignorauit, referas; oracula tamen tam clara vix edere potuit, siquidem nec per Mosen tam clara sunt edita, sed magis magisque subsecutis seculis illustrata sunt, donec tandem plenissimum ab Apostolis acceperet lumen. Atque ipse Constantinus Imp. vel potius Eusebius, agnoscit, quod suo iam tempore suspecta fuerit acrostichis, quasi a Christianis esset conficta, quae alium auctorem utique non habet. V. Pfannerus Th. Gentil. p. 12. Fabricius Bibl. Gr. L. I. c. 30. p. 178. sq. conf. Magn. V. E. Loescheri Ion. Scripsi haec ante, quam Reu. Neringii legi nouissimam oraculorum & acrosti-

acrostichidis defensionem; nec scripsisse poenitet. Quae inserta sunt, curae debentur posteriori.

XIV. Nec difficile foret loca Scripturae indicare, e quibus acrostichidem auctor compilasse videri queat.

Vers.1.dicitur: κρίσεως σημείον ὅτ' ἔσται, ἥξει ὁρανθεὺς βασιλεὺς. *Iudicii signum cum erit, de coelo rex veniet.* Sine dubio ante oculos habuit verba, Luc.XXI.25.26. καὶ ἔσται σημεῖα, ἔ' erunt *signa in sole, ἔ' luna, ἔ' stellis, ἔ' in terris anxietas gentium;* & v. 27. *tunc ὀψονται videbunt filium hominis venientem in nube.*

Vers.2. dicitur rex venturus ad iudicandam σάρκα πᾶσαν καὶ κόσμον ἅπαντα, *omnem carnem, ἔ' mundum uniuersum.* Hoc ex Act. XVII.31. petitum, vbi Deus dicitur iudicaturus τὴν οἰκουμένην, *orbem terrarum;* vbi κόσμος stylo Scripturae de hominibus in eo viuentibus accipitur, Ioh.III.16.

Vers.4.dicitur: ὀψονται θεὸν μέροτες πιστοὶ καὶ ἄπιστοι, *videbunt Deum homines fideles ἔ' infideles.* Similiter legimus Matth. XXIV.30. *cum apparebit signum Filii hominis, tum plangent omnes tribus terrae, καὶ ὀψονται, ἔ' videbunt Filium hominis,* & c. XXV.31.32. *tunc sedebit Filius hominis super thronum gloriae suae, ἔ' congregabuntur ante eum omnes gentes, in quibus sunt oves ἔ' boedi, pii ἔ' impii, v.37.41.*

Vers.5. Deum videbunt ὀψισον μετὰ ἱερῶν ἁγίων, *altissimum cum sanctis.* Matth. XXV.31. ita legimus: *cum venerit Filius hominis in gloria sua, ἔ' omnes sancti angeli cum eo.*

Vers.6. dicitur iudicaturus rex ψυχὰς ἀνθρώπων βήματι, *hominum animas, id est, homines pro tribunali.* Rom.XIV.10. exstat: *omnes sistemur ad tribunal Christi,* conf.II. Cor.V.10. Hoc versu vox legitur σαρκοφόρος, *carnem gestans,* quae ab Ignatio aliisque christianis doctoribus adhibetur, &

quidem propter eos, qui Christum veram habere carnem negabant. V. Ignatii epist. ad Smyrn. §. V. Suizerus h. v.

Vers. 8. *ρίψουσιν εἰδωλά βροτοὶ καὶ πλεόντων ἀπαντα*, *abiicient mortales idola & omnes diuitias*. Similia leguntur Esa. II. 20. *in die illo abiiciet homo idola argentea, & idola aurea sua*. Quae vates hic ait de regno Messiae spirituali, ad vltimum accommodauit Sibyllinorum auctor Christi aduentum ad iudicium.

Vers. 9. *Ἐκκαύσει δὲ τὸ πῦρ γῆν, & οὐρανόν, καὶ θάλασσαν*, *exuret terram ignis, & coelum, & mare*. Sic II. Petr. III. 10. *Veniet dies Domini, quo elementa exusta soluentur, & terra, quaeque in ea sunt opera, exurentur*.

Vers. 11. *Σὰρξ πᾶσα βροτῶν ἐπ' ἐλευθερίῳ φῶς ἡξεί τῶν ἁγίων*, *caro omnis mortalium ad liberam lucem veniet sanctorum*, Apoc. XXI. 24. *gentes, quae seruatae fuerunt, ambulabunt ἐν τῷ φωτί in lumine cuius*.

Vers. 12. *ἀνόμους δὲ τὸ πῦρ αἰῶσις ἐλέγξει*, *imprios ignis aeternum redarguet*. Matt. XXV. 41. *discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius*, conf. Apoc. XX. 10. Posset videri ipsa sibi aduersa Sibylla, cum paulo ante dixit: *omnis caro mortalium ad lucem veniet libertatis sanctorum*, nunc subiicit: *impii vero igne cruciabuntur*. Sed *ἡ ἀγία* sine dubio coniungi debet cum *βροτῶν*: *omnis caro mortalium sanctorum*, id est, omnes homines sancti. Non semel vititur voce *σὰρξ* pro *homine*, quae scripturae sacrae vox est, conf. Rom. III. 20. *ex operibus legis non iustificatur πᾶσα σὰρξ*. *omnis caro*, i. e. *omnis homo*, vbi eadem phrasis. Sic vers. 6. dixit *ψυχὰς ἀνθρώπων*, *animas hominum*, pro *hominibus*, quae & ipsa S. Scriptura formula est. V. Io. Vorstii Philol. Sacr. P. I. p. 123. 119. 340.

Vers.

Verf. 13. 14. ὅπποσά τις κρυφῶς ἔλαθεν, τότε πάντα λαλήσει, ἡ-
 θεα γὰρ σοφόντα θεὸς φωτῆσει ἀνοίξει. *Quaecunque quis occulte*
fecerit, tunc omnia efferet; nam cordibus tecta Deus luminibus
aperiet. Paulus ait 1. Cor. IV. 5. *ne ante tempus quidquam*
iudicetis, donec venerit Dominus, qui illustraturus est occulta
tenebrarum, & patefaciet consilia cordium. Iud. V. 14. 15.
ecce, venit Dominus, ut faciat iudicium aduersus omnes, &
redarguat omnes, qui sunt impii, de factis omnibus, quae im-
pie patrarunt, deque omnibus duris, quae locuti sunt aduersus
eum peccatores impii.

Verf. 15. Θρῆνος δ' ἐκ πάντων ἔξει, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, *eiulatio*
ex omnibus veniet, (audietur) & stridor dentium. Matt. VIII. 12.
fili regni eiicientur in tenebras exteriores: ibi erit ploratus,
& stridor dentium, conf. c. XIII. 42. XXII. 13. XXV. 30.

Verf. 16. Σκλείψει δὲ φῶς σέλας ἡελίου καὶ ἀστρον, *deficiet lu-*
men & splendor solis & astrorum. Luc. XXI. 25. 26. *Et erunt*
signa in sole & luna, & stellis; - - nam virtutes coelorum in-
euoluentur. Esa. LXI. 29. *non erit tibi amplius sol in lucem*
interdiu, & in splendorem luna non lucebit tibi.

Verf. 17. οὐρανὸν εἰλίξει, μήνης δὲ τεφέγγος ὀλεῖται, *Coelum con-*
uoluet, lunae vero splendor peribit. Similia legimus Esa.
 XXXIV. 4. *tabescet omnis exercitus coelorum, & coeli, sicut*
liber, ἐλεγήσεται, complicabuntur. Apoc. VI. 12. 13. 14. *Sol*
factus est niger tanquam saccus cilicinus, & luna tota facta
est, sicut sanguis, & stellae de coelo ceciderunt, - - & coelum
recessit, sicut liber ἐπισσόμενος, qui circumuoluitur.

Verf. 18. ὑψώσει τῆς ὀρέας, ὀλεῖ δ' ὑψόμενα βουν, *extol-*
let valles, perdet vero altitudines montium. Esa. XL. 4. *omnis*
vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur; quod
& Luc. III. 5. legitur.

Vers. 19. ἴσα ἢ ὄρη πεδίοις ἔσαι; *immensos colles aequabit campis.* Esa. XL. 4. Luc. III. 5. *erunt obliqua in directum, & aspera in vias planas;* conf. Esa. XLV. 2.

Vers. 20. 21. πᾶσα θάλασσα ὁκέλι πλοῦν ἔξει, *omne mare non navigabitur.* Apoc. VIII. 9. *tertia pars navium interit.*

Vers. 22. Σύν πηγαῖς ποταμοὶ δὲ καχλάζοντες λείψουσιν: *cum fontibus flumina hiantes deficient.* Zach. X. 12. *percutiet fluctus in mari, & exsiccabuntur omnia profunda fluminis.*

Vers. 23. Σάλπιγξ δ' ἔρανόθεν φωνήν πολὺθρηνον ἀφήσει, *tuba de coelo vocem tristem sonabit.* Matth. XXIV. 31. *Mittet angelos suos μέτα σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης, cum tubae voce magna;* & 1. Thess. VI. 16. *ipse Dominus ἐν σάλπιγγι in tuba Dei descendet de coelo.*

Vers. 26. Ἔξουσιν δ' ἐπὶ βῆμα θεῶ βασιλεῖς ἅπαντες; *ad DEi tribunal venient reges omnes.* Idem dicitur 2. Cor. V. 10. *omnes nos manifestari oportet coram tribunali Christi.* vid. supra ad v. 6.

Vers. 27. Ρεύσει δ' ἔρανόθεν ποταμὸς πυρὸς, *fluat de coelo fluvius ignis.* Apoc. XX. 9. *Descendit ignis a Deo de coelo, & devoravit eos.*

Vers. 28. 29. Σῆμα δὲ πᾶσι βροτοῖσι τέτε, σφραγὶς ἐπισημος, τὸ ξύλον ἐν πιστοῖς ἡ δὲ κέρας ἡ ποθέμενον ἔσαι, ἀνδρῶν εὐσεβέων ζωὴ, πρόσκομμα δὲ κόσμου. *Tunc signum erit omnibus mortalibus, lignum illustre signaculum fidelibus, & cornu desiderabile, hominum piorum vita, mundi autem offendiculum.* Sic legimus Matt. XXIV. 30. *tunc apparebit signum filii hominis in coelo;* quod Patres de crucis signo interpretantur; statuunt enim nonnulli, crucem Christi post resurrectionem in coelum esse translata, & in extremo iudicio cunctis apparituram. Io. Phil. Pfeiffer de signo Filii Hominis §. VI. sq. G. Serpilius

pilius in Miscell. Lips. Obs. 115. §. 2. quo respicit h. l. ξίλον, *lignum*, scil. *crucis*, quae piorum vita, impiis vero terror erit. Vocem κόσμος pro impiis adhibet, ut 1. Ioh. V. 19. legitur, κόσμος, *mundus in malo iacet*.

Vers. 31. ὕδασι ποτίζων κλητὰς ἐν δώδεκα πηγαῖς, *aqua vocatos potans duodecime fontibus*. Apoc. VII. 17. legitur: *agnus deducet sanctos ad viuos fontes aquarum*; c. XXI. 6. *ego dabo sitienti de fonte aquae viuae*.

Vers. 32. Ραβδος ποιμαίνουσα σιδερεῖα τε κραλήσει. *Virga ferrea pascens imperabit*. Quis non videt, expressum esse illud Ps. II. 9. ποιμαίνεις αὐτὰς ἐν ραβδῷ σιδερεῇ, *ferreo sceptro confringes*, cf. Ps. XXIII. 1. 4. Vid. Gallaeus not. h. l. p. 730. Quae v. 33. 34. subiunguntur, quod sit Θεὸς ἡμῶν σωτὴρ ἀθάνατος βασιλεὺς ἐκ παθῶν ἐνέχ' ἡμῶν, *Deus noster Servator immortalis, Rex, qui nostrum causa passus est*, fidem christianam redolet, & Euangelii cognitionem.

XV. Sed fortasse in Virgilii Ecloga IV. & maximum quidem pro Sibyllis argumentum, & clarum de Christo testimonium habetur. Ita omnino statuit Constantinus Imp. vel potius auctor ipse Eusebius, de Vita Constant. L. V. c. XX. Eusebius Poetae tribuit cognitionem de Christo, & totam fere eclogam Graecis exprimit versibus, eoque interpretatur, quem Augustinus de Civ. Dei L. X. c. 27. & plures sequuntur recentiorum. Alii non tam Virgilio eam tribuunt, quam Sibyllae Cumanae, vnde Virgilius quaedam repetierit, & Pollionis filio Salonino, vel Asinio Gallo Augustoque accommodarit. Versus huc maxime pertinentes sunt:

*Ultima Cumaei venit iam carminis aetas,
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo,
Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna,
Iam nova progenies coelo demittitur alto.*

*Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinit, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta faue Lucina. &c.
Ille Deum vitam accipiet, diuisque videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis: Iterum
Aggredere o magnos (aderit iam tempus) honores
Chara Deum soboles, magnum Iouis incrementum. &c.*

Hic virginem commemorat, nouamque progeniem alto demissam coelo, quae Deum soboles magnos aditura sit honores, aureumque seu felicissimum tempus reductura. Quid clarius, quam Virginis respici filium, qui Deus & homo sit, qui felicitatem reddiderit terris. Vid. Crasset Diff. de Sibyll. p. 110. sq. Reiskius loc. cit. c. X.

XVI. De Christo hic contineri vaticinium, post Eusebium atque Augustinum & alii statuunt. Vir germanicae linguae antiquioris peritissimus, Dietericus von Stade, in Specimine antiquarum lectionum Francicarum p. 34. affert rythmos antiquos germanicos, qui doceant, fuisse quosdam, qui putarint, *Virgilium sine Christo fuisse christianum, & ecloga IV. Christo genethliacum non solum poetice, sed & propheticè scripsisse.* H. Grotius de Verit. Relig. christ. L. IV. c. IX. scribit, quod Virgilius ex Sibyllinis carminibus nesciens Christi aduentum & beneficia nobis depingat. Dan. Heinsius Virgilium ait Sibyllinos libros inspexisse, & natalitium cantasse tum nati pueri, qui & simul Deus esset, & in cuius nomine omne genu flecteretur, proleg. ad Aristarch. p. 650. Abbas Faydit eam pariter tuetur opinionem, quem confutauit P. Simon in Biblioth. Critique To. I. p. 535. 536. sq. & To. II. p. 474. sq. Wisthon pro vera habet prophetia, Act. Erudd. 1728. p. 120. Improbat Cudvortus studium veterum christianorum, qui

qui praesidium christianae religioni in Sibyllinis oraculis aliisque eiusmodi scriptis quaesuerunt, existimat tamen, in Sibyllae Cumaeae carminibus, quaedam fuisse lecta, de nouo quodam florentissimo regno, idque ex Virgilii ecloga IV. constare asserit, quod de Christi Seruatoris regno interpretatur, System. intellect. p. 320. conf. Venerab. Moshemii notae h. l.

XVII. Enimuero vt benignior interpretes ita exponere verba Poetae queat, ob similitudinem quandam; placet tamen viri celeberrimi, Io. Henr. Boecleri, sententia, quam repetiuit Cl. I. A. Fabricius & illustrauit, Poetam non Sibyllae Cumanae transtulisse carmina, sed Hesiodi Poetae, a patria, vbi natus, Cumaei appellati, sententiam de varia, & aurea maxime, aetate retulisse, hancque redituram polliceri. Boeclerus Diff. in Bucolicon Virgilii IV. quae est XI. in To. posteriore Diff. Academ. p. 382. sq. Fabricius Bibl. Graec. L. I. c. 3. & 14. & Bibl. lat. l. c. Neque vero tam Pollionis, anno V. C. DCCXIII. Consulis hic filium, sed M. Marcellum, (Velleius L. II. c. 93. Marcum, Tacitus L. I. An. c. 3. Claudium appellat) Augusti ex sorore Octauia minore filium, quem Augustus postea adoptauit, intelligi Badius Ascensius obseruauit, Not. h. l. cuius sententiam suam fecit P. Cartrou, ipsamque eclogam Marcellus inscribit, in Traduction des Egloques de Virgil, quae Parisiis prodiit, an. 1708. 12. p. 136. sq. *Sunt enim ait Ascensius, quae Pollionis filio non conueniant, utpote quod eum maiorem Augusto fore censeret.* Et Augustus Buchnerus, decus eruditorum suae aetatis, scribit: *quae Salonino promittuntur in patris gratiam, (quo fine maxime hoc scriptum carmen) eiusmodi sunt, vt nisi ab eo, penes quem orbis terrarum imperium esset, impleri non queant,* Orat. in Virgil. quartam eclogam, in Diff. Acad. p. 1002. sq. Marcello vero magis conueniunt,

ueniunt, ob spem de eo conceptam maximam. Fuit Marcellus iste *ingenuarum virtutum, laetusque animi & ingenii, fortunaeque, in quam alebatur, capax, quem homines, si quid accidisset Caesari, successorem potentiae eius arbitrabantur*, vt de eo scribit Velleius L. II. c. 93. Seneca eum mire collaudat, in Consol. ad Marciam c. 2. *Octauia Marcellum amisit, cui & auunculus & socer incumbere coeperat, in quem onus imperii reclinaret. Adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed & frugalitatis continentiaeque in illis aut annis, aut opibus non mediocriter admirandum; patientem laboris, voluptatibus alienum; quantumcunque imponere illi auunculus, & vt ita dicam, inaedificare voluisset, laturum.* Obiit is praemature, ab V.C. anno DCCXXI. annos natus XXIV. secundum Godefr. de Peschvitz in Famil. Caes. Augusta n. 24. p. 55. XIIIX. secundum Seruium, ad Virgil. Aeneid. VI. p. m. 464. anno circiter XX. secundum Car. Ruacum in Virgilii Maronis historia, edit. in vsum Delphini praemissa ad an. V. C. cit. & quidem summo populi Rom. perpetuoque matris luctu, (num Liuiae insidiis, quae filiis eum suis praeferri aegre ferebat, iam non disputo, Dio Lib. LIII. p. 518.) Tacitus An. II. 41. Suetonius in Aug. c. 63. cuius laudes Virgilius celebrat, Aeneid. VI. v. 855. sq. quorum recitationem, teste Seruio, loc. cit. largiores lacrymae Augusti atque Octaviae impediuerunt. Vt accommodata haec videantur, dicam tamen, quae dubium mihi moueant. Primo canit Poëta vers. 60. *Incipe, parue puer, risu cognoscere matrem*, quod nisi de puero infante dici nequit: Marcellus autem si anno Urb. Cond. DCCXXI. obiit, viginti, quatuor annorum iuuenis, quod Peschvitz tradit loc. cit. is anno V. C. DCCXIII. in quem Consulatus Asinii Pollionis & Cn. Domitii Caluini incidit, & quo Ecloga scripta fuit, sex vel septem circiter annorum

rum fuit: deinde Augustus tum XXIV. circiter fuit annorum, quo tantus nondum erat, quantus postea factus est, nec augurari Poëta potuit, spem imperii in Marcellum recumbere, cum ipse Augustus dare potuerit sobolem, eoque anno grauißima cum Sex. Pompeio bella gererentur, tantaque temporum felicitas non existeret: tertio *Pollio* inscribitur *Ecloga*, non *Augustus*; & *Asinius Gallus*, *Pollionis* filius, in sui honorem scriptam esse *eclogam* est gloriatus. His vero etiam nunc subiiciam, quid responderi posse mihi videatur. Ad primum quidem, quod more Poetarum Poeta ludat, minoremque faciat, & *puerum* appellet Marcellum etiam iuuenem, L. VI. v. 882. *Heu, miserande puer, si qua fata aspera rumpas Tu Marcellus eris.* Nuptui dedit M. Antonio sororem Octaiam Augustus, cum grauida ex C. Marcello defuncto adhuc esset, Velleius L. II. c. 78. Dio L. XLVIII. p. m. 231. quae eodem adhuc anno enixa est Marcellum in Antonii aedibus: qui obiit anno decimo octauo in Baiano, vt prodidit Seruius, non autem XXIV. vt scribit laudatus ante Peshvitz, qui duas etiam Marcellas sorores ei iuniores tribuit, n. 25. 28. 36. conf. Caluissius op. Chronol. p. 381. Quod si retro numeremus ab anno DCCXXI. natiuitas Marcelli incidet in annum Consulatus Pollionis DCCXIII. Anno post Augusto nata est Iulia, Marcello desponsata, Vellei. L. II. c. 93. Ruæi temporum rationes non conueniunt; si natus est anno V.C. DCCXIV. non potuit obiisse anno circiter ætatis vigesimo. Ad secundum respondeamus, Augustum cum M. Antonio tum solum pro arbitrio rempublicam administrasse, quem propterea Caluissius monarchiae Augusti annum quintum appellat: quo felicitatem prædicare reipublicae Poeta facile potuit, & maiorem, a Marcello præstandam, polliceri, ob clarissimos

Marcelli maiores, & matrem, Augusti sororem, M. Antonio nuptam. Ad tertium, solet Poeta veras personas sub aliis tegere nominibus; hinc Ascensius iuxta sese in titulo Eclogae ponit: *Pollio seu Augustus*. Ad quartum, Pollionis filius sibi gloriam facile vindicare potuit, gloriae cupiditate accensus, qui secundum Caluissium anno post ei natus est, cum de Dalmatis triumpharet, Chronol. p. 382. cui num tantum tribuerit Virgilius, cum Antonii partes seclaretur, magnopere dubito; Velleius L. II. c. 63. 76. Treuoltientes in honorem Drusi Neronis, quem Liuia, in vxorem ab Augusto assumpta, intra eius penates post tres menses enixa est, factam esse eclogam Virgilii, ingeniose obseruant. Natus is est non in Consulatu, sed post triumphum Pollionis an. V.C.DCCXVI. Dio L. XLVIII. Sed num tanta tribuerit Virgilius nato puero, quem patri Augustus remisit, & in quem Poetae luserunt satis acriter, dubitari possit merito. Et quisquis demum ex hisce puer fuerit, *Virgo* est *iustitia*, vti exponit Seruius, & Hesiodus etiam sic eam appellat, *ἰστυ*. v. 254. quae vel maxime auream aetatem ornauit, vel potius constituit, & iam redire dicitur, scilicet difficili adhuc rerum statu ac tempore terris pulsa, quod de virgine, matre Christi, frustra dixeris, cum illa nunquam ante fuerit, nec debuerit redire. *Deum soboles* est nouum hominum genus, quod iustitiam colit. Magnos ominatur honores, vt successoris Augusti in imperii potestate; qui Deum vitam accepturus dicitur, ad exemplum Iul. Caesaris, vel ipsius deinceps Augusti, qui sub nomine Augusti viuus quasi consecratus est, Florus L. IV. c. vlt. & templa sibi consecrari passus, dum viueret, post mortem per *αιωοθωσιον* Diuorum numero, ad Caesaris exemplum, fuit adscriptus. Et quis fidem fecerit, quod Virgilius non emendarit successu temporis quaedam.

XVIII. Sed ita licet haec se haberent, potuit tamen ex Sibyllae carmine, quod de Christo legit, desumpsisse, & vt Augusto adularetur, ei, & nato puero, accommodasse. Ita P. Cartrou: *hic multa reperire est e Sibyllae Cumanae oraculis, quae illa de Christo venturo cecinerat, in laudem Marcelli detorta, p. 138.* Et dudum Bad. Alcenſius ſcripſit, quod a neſciente Poeta de Chriſto carmen decantatum ſit; & quae Virgilius canit:

Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni; & alibi:

Cum canibus timidi venient ad pocula damae, (qui verſus in Ecloga quidem IV. non legitur, ſed IIX. v. 28. occurrunt tamen alia eius generis, inde a verſ. 38. ſqq.) confert cum iis, quae vates Eſaias c. XI. 6. ſq. in aduentu Meſſiae futura dicit: habitabit lupus cum agno, & pardus cum haedo accubabit: vitulus & leo, & ovis ſimul morabuntur, & puer paruulus minabit (ſic legit Vulgata, ducet) eos: vitulus & vrfus paſcentur; ſimul requieſcent catuli eorum, & leo quaſi bos comedet paleas; & delectabitur infans ab ubere ſuper foramina aſpidis; & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum ſuam mittet; non nocebunt, & non occident. Similia leguntur in Oraculis Sibyllinis L. III. p. 478. quae Latina hic dabo:

*Cumque lupis agni per montes gramina carpent,
Permixture ſimul Pardi paſcentur & hoedi,
Cum vitulis vrfi degent, armenta ſequentes,
Carniuorūque leo praefepia carpet uti bos:
Et pueri infantes captas in vincula mittent,
Terrebitque feras in terris debile corpus:
Cum pueris capient ſomnos in nocte dracones,
Nec laedent, quoniam Domini manus obtegit illos.*

Atque hinc Alcensius argumentum Eclogae sequens praeponit :

Quarta Sibyllini repetens oracula cantus

Atque genethliacos modulans : collaudat Iesum :

Et D. Tob. Wagnerus orac. Sibyll. de Christo pag. 43. sq. *vix certius, inquit, haberi argumentum, quam hanc ipsam Virgilii eclogam, nondum subditam ac temeratam, quod Sibylla de Christi natiuitate, passione, morte, & regno vaticinata olim fuerit, quos alii plures sequuntur, conf. §. XVI. II. Vossius de Sibyll. orac. c. 5. Enimuero carmen Cumaeum recte dicetur Hesiodi, qui Cumae, vrbe Aeolica, natus, Suidas in v. Ἡσιόδου, & Ascrae educatus fuit, cuius propterea carmen perinde Cumaeum, atque Ascraeum dici potuit: & fortasse lusit Poeta de industria in nomine carminis Cumaei, propterea quod Sibyllae instar de puero & bonis futuris canat. Taceo, quod Cumana potius, quam Cumaea apud veteres dicatur Sibylla. Is quinque aetates in ἑρῶις exposuit, eodem fere modo, quo Virgilius, & inter alia, quod sub Saturni regno homines sine labore atque aerumna degerint, daemones facti post mortem, terraque Iponte sua fructum copiosum tulerit, nullaque mala fuerint. Est autem pars regni maxime utilis iustitia, cuius fructus copiose a bonorum abundantia describit, vers. 223. sq. Simili fere modo Horatius tempora sub Augusto describit, L. IV. Od. 5.*

Tutus bos etenim rura perambulat,

Nutrit rura Ceres : almaque faustitas,

Pacatum volitant per mare nauitae,

Culpari metuit fides.

Nullis

*Nullis polluitur casta domus stupris,
Mos & lex maculosum edomuit nefas,
Laudantur simili prole puerperae
Culpam poena premit comes.*

Hinc FELICITAS TEMPORVM sub Augusto nummis etiam celebrata fuit. Gallaeus Diff. de Sibyll. p. 370. sq. Fabricius Bibl. Graec. L. I. c. 30. §. 14. Reiskius Lib. I. c. 30. §. 14. Fr. Bened. Carpzovii Diff. de Virgilii Eclog. IV. quae recusa est 1700. Fellerus Fla. Philos. ex Virgil. c. IV.

XIX. Magnum in antiquitate Socratis nomen est, cuius ex schola celeberrimi prodierunt philosophi, qui celebriores inter Graecos sapientum sectas condiderunt, ut vel hoc modo non vnam Mercurii statuam & tres Gratias finxisse dici queat, secundum Pausan. Attic. c. 22. p. 53. Notum est eius fatum, quod damnatus & cicutam bibere sit coactus ab Atheniensibus, propterea quod abiret a recepta Deorum doctrina, novosque Deos introduceret, quod & Paulo Apostolo iidem dabant vitio, Actor. XVII. 18. vel, ut Laertii verbis exprimam, ὅς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεὸς ὃ νομίζων, ἑτέρα δὲ καὶ νέα δαιμόνια εἰσηγόμενος, quos ex maiorum instituto suscepit ciuitas, Deos esse negans, alia vero noua daemonia inducens, L. II. c. 40. Similiter Aelianus L. II. Var. Hist. c. 13. ὥς εἰσῆγε ξένους δαίμονας, καὶ ὅτι ἡ δὲ θεὸς ὃ δ' εἶμα, qui introduceret novos daemones, neque nosset interim, neque reuerenter haberet Deos. Iustinus Martyr similiter : ἔφασαν αὐτὸν καὶ νέα δαιμόνια εἰσφέρειν, καὶ ὅς ἡ πόλις νομίζει θεὸς, μὴ ἡγεῖσθαι αὐτὸν, illum noua daemonia inferre, & quos ciuitas censeret esse, ipsum non putare Deos, Apol. I. p. 48. Aduocarem etiam Tertulliani testimonium: o Apollinem, inquit, inconsideratum

tum! sapientiae testimonium reddidit, ei viro (Socrati) qui negabat Deos esse, Apol. c. 46. nisi per Ironiam dicta essent. Stanleius Histor. Phil. P. III. c. 9. sq. Vt mente acerrima ac virtutis maxime studiosus fuit, ita vidit vanitatem Deorum, eosque reiecit, quos vulgo colebat ciuitas, vel eorum, vt Iustinus Martyr ait, quae Poetae descripserunt, patratores, Homerumque & Poetas vitare iussit, sine dubio propterea, quod πολυθείας fuerunt effectores praecipui. Falsa vero accusatio fuit, quae apud Aelianum legitur, quod nullos neque nosset Deos, neque coleret. Quos coli voluerit, Aristophanus docuerit in comoedia, quae Νεφέλαι *Nubes* inscribitur, qua Socratem instinctu Anyti ac Meliti traduxit, quam ipse audiuit Socrates, & stans quidem, quo ab omnibus nosceretur, etsi quae exstat, ab ea, quae habita fuit, diuersa videatur. *Nubes* eum colere persuadere populo voluit comicus, quod Iudaeis quoque tribuit Iuuenalis, Satyr. XIV. v. 97. *Nil praeter nubes, & coeli numen adorant.* Scilicet in sublimi Deum quaerendum esse voluit, vltra nubes habitantem, *supremum quendam Deum, immensum, infinitum, aeternum, caeteris, qui pro Diis habeantur, superiorem*, vt Menagius interpretatur, ad Laertium L. II. Sect. 40. p. 93. Vel, vt Iustinus Martyr docet, πρὸς θεῶν τὴν ἀγνώστην αὐλοῖς, διὰ λόγον ζητήσεως ἐπιγνώσιν προτρέπετο, *ad ignoti eos Dei per Rationis & Verbi inquisitionem cohortatus est, dicens: parentem autem & opificem vniuersorum, neque inuenire facile, neque inuentum in vulgus promulgare tutum est*, Apol. I. p. 48. Etsi vero Socrates vnum profitebatur Deum, Deos tamen & ipse colebat. Cudvvortus Syst. intell. p. 481. sq. & Ven. Moshemius h. I. Pfannerus Theol. Gentil. c. II. §. 3. p. 37. Buddeus Hist. Eccles. V. T. Toposter. p. 1062. sq.

XX. Colebatur Athenis ἀγνώστος θεός, *ignotus Deus*, quod vel ex Act. XVII. 23. constat. Pausanias etiam commemorat, in plurium numero, βωμὸς θεῶν ὀνομαζομένων ἀγνώστων, *aras Deorum, qui ignoti vocantur*, in Atticis, seu L. I. c. I. p. 4. Diogenes Laertius βωμὸς ἀνώνυμος, *aras sine nomine* appellat, L. I. Sect. II. Olympiae quoque in Elide ἀγνώστων θεῶν βωμὸς, *ignotorum Deorum ara* fuit, Eliacor. pr. f. L. V. c. 14. p. 412. In vnitatis tamen numero etiam inscriptam fuisse aram, Paulo Apostolo credimus, quae inter βωμὸς, *aras illas plures, ab ignotis Deis inscriptas*, locum habere potuit. Nisi enim fuisset, vnicum inde verumque Deum demonstrare haud potuisset Paulus, praetereaque facile potuisset in areopago, vbi dicebat, redargui a philosophis & aliis, qui frequentes aderant, verum haud esse, quod se vidisse dixerat. Reinesius Inscript. p. 1. 2. An ea sub forma inscriptionis, quam ex Oecumenio referunt, & Boxhornius in Quaest. Rom. XIII. atque Seldenus de Dis Syr. Synt. I. p. 64. approbant, exstiterit: θεῶν Ἀσίας καὶ Ἑυρώπης καὶ Λιβύης θεῶν ἀγνώστων καὶ ξένων, etsi in multitudinis numero eam exhibeat Hieronymus, ad Tit. I. non habeo dicere. Petr. Cunaeo & Dougtheo haud fit verisimile, cum integram fuisset Apostolus daturus. Ceterum & Cicero *Deorum ignotorum* meminit, L. I. de Nat. Deor. n. 39. Et Lucanus *Dei incerti: dedita sacris incerti Iudaea Dei*, Bell. Pharsal. L. II. p. m. 67. Incertum ignotumque ab Atheniensibus, aliisque gentilibus cultum Numen summum, verumque fuisse Deum, vniuersi conditorem ac Dominum, complures christiani doctores existimant, & in his Calouius, Waltherus, I. A. Bosius, Kippingius, Petr. Cunaeus, Basnagius, nouissimeque Cudvvortus, System. intell. c. IV. p. 562. & ven. Mosheimius h. l. & cogit. in N. F. loc. L. I. c. IV. §. 5. sq. & alii Apostolum secuti, dicentem, eum se praedicare Deum, quem ignorantes ipsi

ipsi colerent, Act. XVII. 24. Et huic conformiter Lucia-
 nus, vel quisquis est auctor dialogi, qui *Philopatris* inscribi-
 tur, quo de in peculiari egit libello Cl. Io. Matth. Gesnerus,
 & inferius pluribus agetur, non solum meminit Dei incogni-
 ti, ἡ γὰρ τὸν ἀγνώστου ἐν Ἀθήναις, verum etiam christianum inducit
 loquentem, ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν Ἀθήναις ἀγνώστου ἐφευρόντες καὶ προσ-
 κυνήσαντες, χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἐκτείναντες τὰς εὐχαριστήσαμεν. *Nos*
ignotum Athenis Deum consecuti & venerati manus in coelum
extendentes eidem gratias agimus, To. II. p. 769. 780. Et de
 Dionysio Areopagita proditum est memoriae, quod, cum
 fuit Heliopoli in Aegypto, cum eclipsis solaris tempore
 passionis Christi fieret, dixerit: ἀγνώστου πάσχει θεός, διὸν τὸ
 δὲ τὸ πᾶν ἐξοφᾶται τε καὶ σεισάλευται, *ignotus patitur Deus, per*
quem hoc uniuersum obtenebratur & commouetur, vt ex Mich.
 Syncello refert Suidas, in v. διονύσιος. Clemens Alex. Deum
 conditorem coluisse Athenienses in ἀγνώστου θεῷ, & speciatim
Filium statuit. Ita vero scribit: διὰ τῆς ἀγνώστου θεῷ τιμαῖς μὲν
 καὶ τὰς περίφρασιν πρὸς τῶν ἐλλήνων τὸν δημιουργὸν θεὸν ἡνίκα το, κατ'
 ἐπιγινώσκον δὲ δεῖν δι' οὗ παραλαβεῖν τε καὶ μαθεῖν. *Per ignotum Deum*
honorari quidem per circumlocutionem a Graecis opificem De-
um significauit, ex agnitione autem oportere per Filium acci-
pere & discere, Strom. L. I. p. 315. Vossius Theol. Gentil.
 L. I. p. 14. Casaubon. in Athen. L. IX. c. 3. quem confuse hoc
 de argumento agere iudicat Thomas Crenius, Animadu.
 Philol. P. III. p. 82. Osiander de asyulis gentium §. 27. lq. p. 151.
 inpr. I. A. Bosius in Diff. de ara ignoti Dei len. 659. B. Bud-
 deus in Eccles. Apost. p. 27. sq. Wolfius Cur. Philol. ad Act.
 XVII. p. 1261. Corn. Adami Obs. Theol. & Philol. p. 285. seq.
 Pana fuisse cultum sub ἀγνώστου θεῷ nomine, sunt, qui existi-
 mant. Isidorus Pelusiota scribit, Athenienses Spartam mi-
 sisse Philippidem, auxilium petatum contra Persas, qui Grae-
 ciam inuaserant magno exercitu, cui in monte Parthenio
 occur-

occurrerit Panis simulacrum, qui neglectum se questus auxilium tamen promiserit; quem cum ignorarint, quis fuerit, gratos aram ἀγνάτω θεῷ inscripsisse, L. IV. ep. 69. Fortasse mons iste Panis est appellatus, Pausan. Attic. c. 32. p. 50. Coluit Pana Socrates: quis autem ille sit, ipse exponit apud Platonem in Cratylo, p. 280. εἰν ἡτοι λογος, ἡ λογος ἀδελφός, ὁ πάν. *Pan vel Sermo vel Sermonis frater est.* Quod si quis conferat cum iis, quae de morte Panos ex Plutarcho refert Eusebius, Praepar. Euangel. L. V. c. XVII. p. 206. sq. de Filio Dei Socratem cogitasse possit videri. Huetius, cum recensuisset, quod Thamus Aegyptius, navis rector, iussus sit ad insulam Palodem inclamare, magnum Pana mortuum esse, eoque facto eiulatus fuerit auditus, quasi Panis obitum mirantium atque gementium, subiicit: *atqui id conuenit in tempus moriis Christi Iesu, qui verus Pan est, verum omnium parens ac naturae totius auctor*, Dem. Euang. Prop. IX. c. 136. p. 1014. Certe Iustinus Martyr eum ἀπὸ μέρους ex parte Christum agnouisse affirmat, & μετὰ λόγους cum Verbo vixisse, vti inter barbaros Abraam, Ananias, Elias & alii complures. Vti vero illi, qui ἀνευ λόγους vixerunt, hostes sint Christi, & eorum, qui μετὰ λόγους viuunt: ita contra eos, qui μετὰ λόγους vixerint & viuant, christianos esse. Λογος enim secundum ipsum fuit & est ὁ ἐν παντὶ ὢν, καὶ διὰ τῶν προφητῶν τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ δι' ἐαυτοῦ ὁμοιομαθὺς γενομένης καὶ διδάξαντος ἑαυτὰ, in vniuersitate exsistens, qui & per prophetas, & per se ipsum haec, par nobis perpeffionibus factus, docuit, Apolog. I. p. 48. & Apol. II. p. 83.

XXI. Disputarunt hoc de argumento Casaubonus atque Rosvveidus, & illius hyperaspistes Capellus, teste Georg. Paschio de var. mod. tradendi Moralia p. 533. sed illorum scripta cum in manibus haud sint, breuiter animi expromam sententiam. Peruiderunt sapientes genti-

lium, vanam esse Deorum multitudinem, in primis quales Poetae finxerunt. Herodotus Homero tribuit, quod *πολλοθεΐαν*, Deos complures effinxerit, quem Hesiodus in Theogonia adhuc superauit. Credo hanc causam esse, cur Plato, parum fauens Deorum multitudini, sua e re publica Poetas voluerit abesse. Contra ea cognoscebant, vnum ac summum esse Deum, cuius coelum sedes atque habitaculum existeret, quorum testimonia Augustinus Steuchus, Eugubinus, Phil. Mornaeus, Pfannerus, Godofr. Voigtius aliique collegerunt. Est vero facilius cognoscere, Dei qui non sint, & falsitatem repudiare, quam indagare, quis verus sit Deus, quod Cicero in libris de Natura Deorum satis abundeque suo exemplo comprobauit. Hinc *ἀγνώστον θεὸν incognitum Deum* peruestigare iussit Socrates, eoque recte vsus est cognitione de Deo naturali sapientiaque morali, cuius maxime studiosus ac doctor erat, vt cognita imperfecta de Deo notitia, imperfectaque hominis felicitate sui que emendatione, in veram voluerit inquiri, Act. XVII. 27. Atque hunc fructum esse praecipuum philosophiae moralis, peculiari libro euincere studuit, Vinc. Placcius. Num autem ipse eam Socrates sit affecutus, dicere non habeo. *Ἀγνώστου* colebatur Deus, sed certam quis fidem fecerit, Iudaeorum vel Athenienses, vel Socratem intellexisse numen, distinctumque de eo habuisse conceptum, & esse in Deo *λογον*, qui subsistens, qui *πᾶν*, omnia in omnibus, qui *Filius* sit. Dubito ego vel maxime, talem habuisse, qualem Paulus suggerit: generalem de Deo melioremque conceptionem, qui vniuersum & crearit, & conseruet, & gubernet, seque magnis affecerit beneficiis, facile largior. Quia enim praeter quam plurimos, qui suis nominibus gaudebant, *ἀγνώστον* colebant facile subnata fuit Apostolo occasio distincte erudiendi

populum

populum de vero Deo, quippe qui omnibus factus omnia, I. Cor. IX. 22. nullam praetermisit Christi inculcandi doctrinam, vt aliquos lucraretur.

XXII. Pan Socratis quis fuerit, incertum. Paulo ante dixerat, quod λόγος sit geminus, verus & falsus, idque, quod in sermone verum, diuinum quiddam existat, & supra in Diis habitet. Vbi sermo προφητικὸς intelligatur oportet, qui cum veritate si coniunctus sit, vtique de coelo est, ei certe conueniens, cum solus Deus verax sit, Rom. III. 4. sicuti falsus & contrario fructus est mali genii, qui pater est mendacii, Ioh. VIII. 48. Pan itaque, filius Mercurii, Deorum nuncii atque interpretis, erit sermo, quia πᾶν cuncta, vel vere, vel falso significat. Mercurium antea totum circa sermonem & excogitandum & proferendum occupari dixerat. Si quis altiores ac diuinas hic meditationes Socrati de λόγῳ, angelo, oratore ac veritate coelesti, tribuere vellet, is quidem facile posset hic vberem inuenire materiam, sed nemini, puto, persuadere, & mentem Socratis ex sua aestimaret, vel ad suam refingeret. Narratio Plutarchi de morte Panos, in libello de oracul. defectu To. II. p. 419. quam Eusebius repetit, sublimiores posset suggerere meditationes, si certa eius fides esset, nec traditione & narratione Epitherfae vnus, & huius filii, Aemiliani Rhetoris, discipulorum, niteretur. Sed praeterea non vnus generis momentum est, quod suspectum in narratione videatur, & commentum arguat. Nec enim ratio potest afferri, quis annunciare iusserit, cur facta sit illa annunciatio: angeli pariter daemonesque iam nouerant, illi quidem lugentes, hi tripudiantes; homines autem alium Pana haud norant, praeter eum, quem adhuc superstitiose coluerant: nec excogitari potest, quinam illi lugentes ac ingemiscientes fuerint, vt alia taceam. V. An-

ton. van Dale de oracul. p.432.fq. R.P.Honorius de S.Ma-
ria narrationem de morte Panos prorsus falsam esse statu-
it, Aët. Erudd.1724. p.183. Fusius istam examinat narratio-
nem fabulisque accenset M.Ge. Chr. Wagnerus, & Theo-
dorus Haseus Diss. de decreto Tiberii, quo Christum re-
ferre voluit in numerum Deorum §. 10. non contemnendis
argumentis veritatem relationis asserere annitur. Senten-
tiam moderatam Dominici a Colonia vid. in Cl. a See-
len Verit. Relig. Christ. ex profan. scriptoribus caute con-
firm. p.24. siue Miscell. p.136. Et ita si res se haberet, vti
narratur, non statim eadem mens tribui posset Socrati
de Pane, quae fuerit vocis inusitatae, *magnum Pana mor-
tuum esse*, denunciare iubentis. Miscellan.Lipsiens.To.IV.
p.143.fq.

XXIII. Iustinus Martyr, vt solent Patres, beni-
gnius de Socrate, cuius in tota Graecia tantum erat no-
men, vt oraculi etiam iudicio sapientissimus omnium ha-
beretur, iudicat, & minus recte cum Abrahamo atque
Elia in vna eum classe collocat. Id agebant Patres, vt
ostenderent, inter Graecorum sapientes etiam fuisse, ea-
dem qui sensissent, quae christiani crederent, vt eo faci-
lius fidem christianam gentibus persuaderent, seque ni-
hil noui insolitique docere. Vixit *μετὰ λόγῳ* Socrates, *ratio-
ni conuenienter*, vt virtutis studiosum decet, sed non *μετὰ
λόγῳ*, *cum Verbo*, scilicet subsistente, hoc est, Dei Filio, vti
de Henoch & Abrahamo legimus, quod *cum Deo* ambu-
larint, Gen. V.22.24. XVII.1. Hunc enim non cognouit,
neque ex toto, neque *ἀπο μέρους*, *ex parte*, nec cum Abra-
hamo, qui diem eius vidit, Ioh.VIII.56. comparandus est,
eoque christiani nomine praeter meritum a Iustino ma-
iatur. Neque probauit, aut probare quispiam poterit,
quod Socrates eum statuerit esse *λόγον*, qui *semper* (ita red-
diderim

didierim verba ἐν παντί scil. χρόνῳ) exstiterit, & per Prophe-
 tas futura praedixerit, & perpeſſionibus πᾶν nobis fit factus,
 quae mens Socrati magis ex mente Iustini tribuitur, quam
 fuisse comprobatur. Georg. Paschius loc. cit. p. 533. Sunt
 quidem subinde sacris nostris conuenienter locuti sapientes
 Graecorum, & speciatim Socratis discipulus praestantissi-
 mus, Plato; sed abunde monstratum est ab eruditis, verba
 similia, mentem dissimilem esse, vtut per traditiones maio-
 rum, vel ex consuetudine cum Iudaeis, quorum nec ipso-
 rum tam distincta, vt in Noui Foederis instrumento est re-
 uelata, fuit cognitio, didicerint quaedam. Merito igitur
 inter errores Iustini Martyris refertur, quod gentiles, qui se-
 cundum rationem vixerunt, inter christianos censeat. V. It-
 tigius Hist. Eccl. Sec. II. Sect. IV. §. 4. conf. Iac. Zimmerman-
 ni Diss. de praestantia relig. christianae, collata cum philoso-
 phia Socratis, in Cl. Schelhorni Amoen. literar. Tom. XI.
 p. 93. seq. De λόγῳ philosophorum inferius dicendi erit
 occasio.

XXIV. Zeno quoque eum in censum venit, qui
 Dei filium, quem λόγον Scriptura appellat, non ignorauerit.
 Ita Lactantius: *Hunc Sermonem diuinum ne philosophi qui-
 dem ignorauerunt. Siquidem Zeno rerum naturae disposito-
 rem, atque opificem vniuersitatis λόγον praedicat, quem &
 fatum, & necessitatem rerum, & Deum, & animum Iouis nun-
 cupat, ea scilicet consuetudine, qua solent Iouem pro DEO
 accipere. Sed nihil obstant verba, cum sententia congruat
 veritati, L. VI. c. 9. Similiter Tertullianus: apud vestros
 quoque sapientes λόγον, id est, Sermonem atque Rationem con-
 stat artificem videri vniuersitatis. Hunc enim Zeno determi-
 nat factitatore, qui cuncta in dispositione formauerit. Eun-
 dem & fatum vocari, & Deum, & animum Iouis, & necessi-
 tatem omnium rerum, in Apologetic, c. 21. quem Lactantius,
 Afer*

Afer & ipse, legisse videri queat. Diogenes Laertius cum de Zenone prodidisset, quod duo sint rerum principia, *faciens & patiens*, de illo scribit: *τὸ δὲ ποιῆν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεόν, quod autem faciat, (principium operans) rationem in ipsa esse Deum, vel, verbum Deum in ipsa scil. materia; τῶτον γὰρ ὄντα αἰδίων διὰ πάσης αὐτῆς δημιουργεῖν ἕκαστα, hunc enim, quippe sempiternum per ipsam omnem singula creare, L. VII. f. 134.* Similiter Seneca, Stoicorum Romanus interpres, *Rationem* facientem appellat, Epist. LXV. Pfannerus ista cum verba affert Laertii, scribit: *facientis siue ποιῆντος nomine Verbum Dei ὑποσταντικὸν denotari, apertis fere verbis significat, Theol. Gentil. L. V. §. 4. & antea idem scripserat: proxime veritatem attigere, qui verbo mundum confectum existimauerunt, siue illud de Filio Dei, verbo nempe, siue sermone, quo omnia fieri iussit, intelligas.* Verum multum a se diuersi sunt λόγος Iohannis atque hic Zenonis, quanta etiam verborum similitudo videatur. Quod certam notionem λόγος non habuerit apud Zenonem, vel inde liquet, quod, vt Lactantius prodidit, & fatum, & necessitas rerum, & animus Iouis, & Deus adpelletur. Neque tamen dubitauerim, quin vel ex Platone, qui in Aegypto ex sacerdotibus, vel ipsis Iudaeis talia didicit, vel ex communi fonte, traditione maiorum (ex mera eos ratione haec habuisse, mihi non persuadeo) vt alii sapientes Graeci, hauserit Zeno, quae de *λόγῳ δημιουργῶν*, creatore ac effectore, & quod per verbum omnia condiderit Deus, docuit, quae pro ingenio quisque suo interpolauit, incertamque & dubiam imposuit notionem. Herm. Witsius Exerc. Acad. IV. §. X. sq. Aegyptior. ac. L. II. c. XIV. §. 3. sq. Mornaes de Verit. Rel. Christ. L. III. c. 3. Huetius Alnetan. Quaest. L. III. c. 3.

XXV. Sed fortasse Apollo locum habebit inter testes meliores de Christo. Certe Lactantius ad eum provocat.

uocat. Sic enim ait: *Milesius Apollo consultus, utrumne Deus, an homo fuerit, hoc modo respondit:*

Θνητὸς ἦν κατὰ σάρκα, σοφὸς τερατώδεσιν ἔργοις,
 Ἀλλ' ὑπὸ βαλδαίων κρητῶν ὅπλοις συναλωθεὶς,
 Τόμφοις καὶ σκολοπίσσι πικρὴν ἀνέβλησε τελευτήν.

Quae sic possint exponi:

*Mortalis carnem, sapiens factisque stupendus,
 Sed sub iudicibus Chaldaeis captus is armis
 Clauorum atque crucis mortem tolerauit amaram.*

Pergit Lactantius: *Primo versu verum quidem dixit; sed argute consultorem fefellit, sacramentum veritatis penitus nescientem. Videtur enim negasse illum Deum: sed cum fateatur, secundum carnem fuisse mortalem, quod etiam nos praedicamus, consequens est, ut secundum spiritum Deus fuerit; quod nos affirmamus. Quid enim fuerat necesse, carnis facere mentionem? cum satis esset dicere, fuisse mortalem. Sed veritate pressus negare non potuit, quemadmodum res se haberet, sicut illud, quod ait, fuisse sapientem, L.IV. c.13. Quin & Pythius seu Delphicus Apollo Augusto iam seni, de successore quaeritanti, cum primum filuisset, post iteratam hecatomben tale dedit responsum, quod Deum praedicat Iesum. Sic enim respondisse perhibetur:*

παῖς Εβραῖος κέλεται με θεὸς μακάρεσσιν ἀνάσσειν
 τὸν δὲ δόμον προλιπὼν, καὶ αἶδον αὐθις ἰκεσθαι
 Δοιπὸν ἀπὸ θισιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετέρων.

*Me puer Ebraeus, diuos Deus ipse gubernans,
 Cedere sede iubet, tristemque redire sub orcum,
 Aris ergo debinc tacitus discedito nostris.*

Quo commotus oraculo Caesar Augustus Romae posthaec aram erexerit, quae hanc prae se tulerit inscriptionem:

L

ARA

ARA PRIMOGENITI DEI. Referunt haec Suidas, Nicephorus atque Cedrenus. V. Van Dale de oracul. p. 444. seq.

XXVI. Sed dubia adhuc res est oraculorum, num merae fraudes & imposturae fuerint sacerdotum, quod ex Plutarcho & Iamblichio Petrus Pomponatius, Ant. van Dale, Fontanelle, Iac. Basnagius, & alii statuunt, an vera daemonum responsa, quae aliorum, & nouissime P. Mourges est sententia. Fraudes non raro interuenisse vix dubium habebit, cum sacerdotes nonnunquam corruptos ad vota quaerentium respondisse legamus, quod vel exemplo Alexandri M. constat, Iustin. L. XI. c. XI. conf. Freinsheimii Not. in Curtii L. IV. c. 7. n. 25. sq. vel contra etiam fecisse. Sed & daemonem suas egisse partes non inficiabimur, cum vti Deus, sic ille quoque, veluti simia Dei, oracula dare voluit, vt Deus haberetur, quae talia quoque subinde fuerunt, vt vim humani ingenii omnem superare videantur. Atque Apostolorum tempore ancilla quaedam spiritu fatidico agitabatur, & futura canebat, eo autem virtute verbi expulso, obmutescibat, Act. XVI. 16. sq. Sed alius loci hoc argumentum est. V. B. Moebius de orac. ethnic. orig. propag. & durat. p. 21. sq. Cl. a See- len Veritas Relig. Christ. ex profan. Scriptor. caute confirm. p. 23. seu Miscell. p. 34. sq. Pesarouius in Grotio de Verit. Relig. Christ. illum. L. IV. §. 9. p. 295. sq. Lactantius sine teste responsum Apollinis laudat, nec commemorat, cui, & quo tempore datum sit; verbaque κατὰ σάρκα secundum carnem stilum Scripturae videntur redolere. Longo Lactantius vtitur circuitu, vt probet, Deum quoque esse Iesum, quem mortalem secundum carnem dixerat, consequi ex Apollinis verbis. Sed fortasse auctor oraculi ex schola Pauli Somofateni similiumue haereticorum fuit,

fuit, cum *Deum* esse filuit, & *mortalem* dixit, & vt secure magis falleret, Chaldaeos iudices, pro Iudaeis atque Romanis, substituit. Fufius cum Apolline disputat Lactantius, quam verba oraculi, quod laudat, merentur.

XXVII. Quod ad oraculum Augusto datum attinet, incognitum illud est antiquioribus Patribus, Iustino Martyri, Clem. Alexandrino, Eusebio, & diligenti talium lectori Lactantio, quod sane si exstitisset haud fuissent praetermissuri. Quod si quis dicat, Suidam tamen excerptisse scriptores antiquos; ei respondemus, quod praeter antiquos & eos excerpterit, qui non longo eum anteiuerunt interuallo, e quorum aliquo decerpere facile potuit. Cedrenus quidem ad Eusebium prouocat. Sed ille deprehensus est citare quaedam, quae nusquam leguntur. Accedit, quod Augustus senex Delphos non venerit, quippe qui nunquam in Graeciam est profectus, ex quo XIX. ante Christum natum annis inde rediit. Neque ara illa potuisset ignorari a Patribus, qui scripserunt pro Christianis apologias, in primis Tertulliano, Romanarum antiquitatum in primis perito, qui ad tabulas census Romae in tabulariis asseruatas prouocat, cum de natiuitate Iesu disputat, magis prouocaturus ad aram omnium oculis expositam. Gentiles etiam scriptores nullam eius arae iniiciunt mentionem. Neque ratio suppetit, cur *primogeniti Dei* appellasset aram, cum nullum sit in verbis oraculi vestigium, quod primogenitum innuisset. Est itaque sequioris aevi commentum. Casaubonus Exerc. I. adu. Baron. n. 12. p. 83. Van Dale de Orac. Dissert. II. c. 2. 3. p. 443. sq. add. Dorschaeus Admirand. p. 235. sq. Hist. Eccl. Goth. P. II. p. 50. J. A. Schmidii Hist. sec. I. fabulis macul. sect. II. c. I. § 3.

XXVIII. Equidem nihil in isto habetur, quod daemon scire non potuit, si certum esset, eius esse responsum. Quum enim Angeli celebrarint pueri Ebraei natiuitatem, & Deum, mundique Seruatorem praedicarint, facile potuit cognoscere, ei quod tribuit. Ex publico Iudaeorum cultu, & Prophetarum oraculis, discere ac colligere potuit, expectari a mortalibus Messiam, qui & puer, & Deus existeret. Diserte Esaias c. IX. 6. *Puer natus est nobis, filius datus est nobis, cuius & erit principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius mirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater aeternus, & pacis princeps*: et si dubitari queat, an veram oraculorum sententiam cognouerit, mysteriaque prodiderit ac reuelarit. Ita fere Augustinus: *non incongrue creditur fuisse & in aliis gentibus homines, quibus hoc mysterium reuelatum est, & qui hoc etiam praedicere impulsu sunt, siue participes eiusdem gratiae, siue expertes, siue per malos Angelos docti sunt, quos praesentem Christum, quem Iudaei non agnoscebant, scimus esse confessos*, L. XVIII. Ciu. Dei c. 47. Certe plus cognouit ex re gesta & euentu, nato iam Seruatore, vt tamen dubius fuisse videatur ob seruilem Christi formam, eoque ipsum tentauerit, vt quis esset, & qua virtute staret, certus fieret, Matth. IV. 1. s. Nam si ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, *multiuaria sapientia Dei* Angelis patefacta est per ecclesiam, Ephes. III, 10. quidni daemon eandem cognouerit, sibi suoque regno in primis aduersam? Nec vero indiget Iesus Christus, Dei filius, daemonis testimonio, quod cum ei vellet tribuere, iussus est obmutescere, Luc. IV. 33. 34. 35. cuius ad exemplum Apostolus spiritum fatidicum expulit, vere de eo testificantem, quod ipse, seruus Dei altissimi, viam salutis doceret, Actor. XVI. 17. 18. *Orum* atque tartarum sibi esse subeundum, fugere eum non

non potuit, qui catenis tenebrarum ligatus iudicio seruetur, Iud. v. 6. 2. Petr. II, 4. quod confitetur ille in Evangelio, *venisti*, inquit, *cruciaturus* nos ante tempus, Matth. II. 29. Interim non desuisse Apollinem post Christum natum dare oracula, multis est probatum. Van Dale de Orac. Diff. II. c. 3. 7. p. 460. f. Elingius Histor. Graec. Linguae p. 61. sq. Jo. Phil. Pfeiffer Ant. Graec. p. 146. sq. Rabener Amoen. Philol. p. II. sq. Fontanelle Hist. des oracles Diff. 2.

XXIX. Ex iis, quae haecenus disputata sunt, nunc colligimus, quod nullum apud profanos scriptores sub Testamento veteri genuinum atque idoneum de CHRISTO, eoque Dei Filio, & ipso DEO, existet testimonium. Est haec sententia Augustini, cuius verba digna sunt, quae hic legantur: *quaecunque aliorum prophetiae de Dei per Christum Iesum gratia proferuntur, possunt putari a Christianis esse confictae. Ideo nihil est firmitus, ad conuincendos quoslibet alienos, si de hac re contenderint, nostrosque fulciendos, si recte sapuerint, quam ut diuina praedicta de Christo ea proferantur, quae in Iudaeorum scripta sunt codicibus, de Ciu. Dei L. XVIII. c. 47.*

XXX. Platonis etiam Patres laudant testimonium, quod Iesum dixerit *Iustum*, qui afflictus, excruciatu ac cruci affixus sit: de quo cum dissertatio alias a nobis conscripta sit, ob cognationem argumenti hic eam inferere licebit.

CAPVT TERTIVM.
DE
IVSTO PLATONICO E LIB. II.
DE REPVBL.

ARGVMENTVM.

- I. *Magnum est Platonis nomen. Primus per dialogos docuit. In rebus diuinis magnum posuit studium. II. Patres magni fecerunt Platonem. Eius placita quaedam ad christiana dogmata propius videntur accedere: in primis quae de λόγῳ tradit. III. Sapientiam describit velut subsistentem, fere vt Prou. VIII. 22. sq. IV. Platonis Iustus. Clemens Alex. de Christo intelligit. V. Loca Esa. III. 10. Sap. II. 12. ad Christum accommodantur a Patribus. VI. Clemens ex uno istorum Platonem de Christo interpretatur. Vox σοφία explicatur. VII. Clementis sententiam alii de Christo intellexerunt. Huetius aliter. Minus ei tribuit. VIII. De λόγῳ ἔσ σοφία mens Platonis a sacris diuersa. IX. Plato non de Christo, sed fatis iusti hominis loquitur. Similiter Hesiodus, Aristophanes, Seneca, alii. Exemplum est Aristides &c. X. Mens Platonis commonstratur ex ipso. Iniustus, qui videtur iustus, ἔ iustus, qui videtur iniustus, inter se comparantur. Horum fata sunt diuersa. XI. Cicero idem tractauit argumentum in L. III. de rep. Fragmentum eius seruauit Lactantius. XII. Platonem recte exponit Eusebius. Quod ille de iusto scripsit, euenit Prophetis ἔ Apostolis. Ita Lactantius, Theodoretus. Liber sapientiae perinde, vt Plato, de iusto scripsit. XIII. Sapientiae locum de Christo interpretantur Ambrosius, Lactantius, alii. Locus Esa. III. 10. male redditur a LXX. XIV. de Christo non est locutus Plato. Extra Ecclesiam non sunt reuelata*

lata diuina mysteria. Fuit haec praerogatiua Iudaeorum populi. XV. Annon e Iudaeis, vel S.L. Plato cognouerit arcanum. Ante Dauidis tempora obscurius de passione Christi vaticinia loquuntur. Nec Plato potuit tam clare hinc cognoscere. XVI. Iudaei ipsi tam distincte haud nouerunt. Ipsi Christi discipuli non intellexerunt. XVII. Potest tamen ad Christum accommodari dictum Platonis. XIIIX. Cur Clemens de Christo acceperit. Iustus singulari numero descriptus. Alter colloquentium substituit pluralem. Articulus non ubique rem singularem demonstrat. XIX. Plagae, quas Plato nominat, & aliis euenerunt, externe si consideres. XX. Studium Patrum persuadendi gentilibus, Christianae fidei dogmata sapientibus non fuisse incognita. XXI. In primis hoc egit Clemens Alex. Hinc varii eius errores. XXII. Studium propagandi fidem Christianam non improbatur. Multi tamen inuecti sunt in Ecclesiam errores. Platonem alii magis, quam Apostolum sunt secuti. Scriptura non indiget isto subsidio.

I.

MAgnum semper Platonis nomen, & gentibus iuxta & Christianis charum exstitit. Etenim Plato inter omnes, qui ante, & post ipsum scripserunt ac docuerunt, sapientes dicendi copia verborumque grauitate facile princeps fuit, & docendi genus amoenum fatisque perspicuum sectatus est. Cum enim reliqui vel obscurius dogmata sua edissererent, ut fere solebant Pythagorei, & Heraclitus, vel tenuiter ac populariter proponerent, ipse diserte & clare, nouoque & perspicuo docendi genere per dialogos, quos primus inuenit, vel saltem expoliuit, auctore Laertio, in V. Platonis Sect. 47. 48. v. Menagius ad L. III. c. 47. placita sua exposuit, non leui
 vfus

usus & vulgari, sed eleganti, copioso, graui, nec imitabili orationis genere, quo vel ipsi Dii fuissent vsuri, inter homines si versarentur, & graece loqui vellent, vt veteres credebant, ac ne ad iucunditatem quid deesset, symbola admiscuit. Tum vero etiam non in spinosis quaestionibus multum occupatus fuit, sed in rebus arduis, ac praecipue diuinis, studium exercuit suum, & sublimia plane, nec vulgo tradita de Deo rebusque diuinis sensit ac docuit. Accessit vitae integritas, modestiaque singularis, quam vel in eo probauit maxime, quod dissentientes a se non aegre tulerit, iisdemque insultarit, vt reliqui fere solebant, ipseque ab Aristotele perpeffus est, sed quemlibet suo abundare sensu permiserit. Hae causae potissimum erant, cur e gentibus plerique Platonem maxime diligerent, admirarentur, omnibusque anteponebant. Abr. Grauius Hist. Philos. L. III. c. II. p. 471. sq.

II. Praeter ea, quae gentibus amabilem reddiderunt Platonem, Christianos veteres in eius amorem studiumque pertraxit, quod multa in eius monumentis legantur, quae ad Christianae fidei mysteria propius videntur accedere, id quod veteres pariter ac recentiores testificantur. Augustinus de Ciui. Dei L. VIII. c. 5. 10. II. G. I. Vossius de Philos. Sect. c. XII. 13. eius Contin. c. VI. §. 4. Huetius Demonstr. Euang. Pr. IV. c. 2. §. 13. Dacerius Diss. I. praemiss. operibus Platonis gallice a se factis. Atque hinc est, quod Platonicae familiae Philosophos facillime omnium, paucisque mutatis, fieri posse christianos Augustinus scribat, loc. cit. c. II. Vt alia multa praetermittam silentio, non pauca, nec obscura in Platone loca inuenias, e quibus colligi posse videatur, cognita ipsum habuisse mysteria quaedam de CHRISTO, quae Sanctus Spiritus in veteri Testamento, posteaque plenius atque clarius in Sacro Codice

Codice Noui Foederis, exposuit. In Epinomide p. 702. Edit. Lugd. an. 1590. nominat λόγον τὸν πάντων θειοτάτον, ὡς κόσμον ἔταξεν ὁρατὸν, Verbum omnium diuinissimum, quod mundum hunc conspicuum condidit. Eum λόγον alibi describit vt τέκνον καὶ ἐκγονον ἴδ' ἀγαθῶ, foetum ac partum Boni, & paulo post, vt τὸν τῷ ἀγαθῷ ἐκγονον, ἐν ᾧ ἀγαθὸν ἐγέννησεν ἀναλογον ἑαυτῷ, foetum Boni, quem Bonum genuit sibi similem, L. VI. de Republ. p. 478. Quis non crederet, λόγον hic latere, diuiniorum illum, quem Iohannes describit, quod omnia per ipsum facta sint, Ioh. I. 3. quod sit μονογενὴς παρὰ πατρὸς, unigenitus a Patre, v. 14. illo videlicet, qui est ὁ ἀγαθὸς Bonus, Marc. X. 17. eidemque ἴσος aequalis, Ioh. V. 18. Et ita omnino crediderunt Clemens Alexandrinus, Eusebius, Cyrillus, Tertullianus, Lactantius, Augustinus, quos ordine laudat B. Stolbergius, Diff. de λογῷ & νῷ Platonico c. III. §. 9. Tract. de Soloec. p. 217.

III. Alibi Philosophorum ille Homerus, vel Deus & omnium princeps, vta Cicerone vocatur, Plato θεῖος diuinus, vt apud Graecos dicitur, commemorat σοφίαν sapientiam, consistentem, vtpote κοσμοῦσάν τε καὶ συντάττεσθαι ἐν αὐτῇ τε καὶ ὥρας καὶ μῆνας, ornantem disponentemque horas, & menses, & annos, in Philebo p. 80. Eandem hic subinuere sapientiam videtur, de qua in Prouerbiis legimus, quod, cum Deus terrarum orbis fundamenta iecit, opifex fuerit, cap. VIII. 22. 29. 30. & quod per eam Reges regnent, ac Principes imperent, v. 15. 16. quam esse Dei Filium, Christum Seruatorem, ex Luc. XI. 49. collat. Matth. XXIII. 34. licet colligamus.

IV. Nondum satis mysteriorum. In secundo de Republica libro p. 423. scribit: ἔγω διακείμενος ὁ δίκαιος μασιγώσεται, σρεβλώσεται, ἐκκαυθήσεται τῷ ὀφθαλμῷ; τελευτᾷ πάντα κακὰ πάθων ἀπαχυνθήσεται. Haec ita interpretatur

M

Mar-

Marfilius Ficinus: *ita affectus iustus caedetur, torquebitur, & vincula patietur, eruentur illi oculi; atque demum omnia mala perpeffus suspendetur.* De Christo Seruatore haec accipit Clemens Alexandrinus Stromat. L. V. p. 601. cum in eo est, vt ostendat, profanos congrua dixisse Sacrae Scripturae. Post alia nonnulla: τί δ' ἔτι, inquit, παραπλήσια τῇ λεγόμενῃ γραφῇ. ἀρώμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῶν ἐστίν, ὁ πλάτων μονομαχίᾳ προφητεύων τὴν σωτήριον οἰκονομίαν, ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς πολιτείας ᾧ ἐφασκε. *Quid vero, annon similiter Scripturae, quae dicit: tollamus iustum, quoniam est nobis inutilis, Plato propemodum propheticè praedicens salutarem dispensationem sic dicit in secundo de Republica, subiuncto loco, quem ex Platone adscripsimus.*

V. Duo exstant loca, quae conuenientiam habent cum illo, quem Clemens citauit. Vnus apud LXX. Seniores, Esa. III. 10. δῆσώμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῶν ἐστίν, *vinciamus iustum, quoniam nobis est inutilis, qui tamen a fonte Ebraeo multum abeunt.* Alter in libro Sapientiae legitur c. II. 12. ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῶν ἐστίν, *circumueniamus iustum; quia nobis est inutilis.* Quemnam respexerit Clemens, non licet definire, cum legat ἀρώμεν. Frid. Sylburgius, Annot. ad loc. Clementis, priorem non obseruauit, & ad posteriorem dicit eum reflexisse oculum. Iustinus Martyr in Dialogo cum Tryphone bis haec verba adducit, & ex Esaia, quem diserte nominat, repetit, & ad Christum & Iudaeos, qui illum de cruce suspenderunt, & eius sectatores vexant, accommodat, ita vt semel δῆσώμεν, postea ἀρώμεν cum Clemente legat. *Per sacrum vatem, inquit, Esaiam Deus haec vos facturos esse praeuidens, eiusmodi est diris execratus: vae animae ipsorum; consilium malum inierunt aduersus seipsos, dicentes: δῆσώμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῶν ἐστίν, p. 362. Et non multo*

multo post p. 366. *exuberantia vestrae prauitatis est, quod & oderitis & interemeritis iustum illum, & eos, qui illi acceptum ferunt, quod sunt pii, iusti & humani: itaque vae animae ipsorum dicit Dominus, eo quod consilium malum ceperunt aduersus seipsos dicentes: ἀρῶμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δι' ὅχρυσος ἡμῶν ἐστὶ, quod pluribus de Christo interpretatur. Ex quo colligamus licebit, & Clementem ad Esaiae locum respexisse, diuersasque ibi fuisse lectiones, vnde auctor libri Sapientiae sua quoque mutua accepit, tertiamque addidit lectionem, cum ἐν εὐδαιμονίᾳ μὲν vsurpauit.*

VI. Sed quemcunque Clemens locum respexerit, neuter agit de Christo; sed tamen ita intellectus a Clemente fuit, Platonem, dicente, ei similia scripsisse, & tantum non Prophetam egisse, ac praedixisse τὴν σωτηρίαν οἰκονομίαν, *salutarem dispensationem. Οἰκονομία seu Dispensatio* varie sumitur apud Patres, & vel *ministerium Euangelii*; vel *prouidentiam ac numen*, quo Dei sapientia omnia moderatur; vel *Christi incarnationem*, seu humanae naturae assumptionem; vel *totius redemptionis mysterium & passionis Sacramentum* significat. Singula significata exemplis confirmat e Patribus Casp. Suicerus in Thesaur. Eccles. hac voc. & post eum, quantum ad posteriora duo, celeberrimus quondam Vlmenium Theologus & Antistes, Elias Veielius, in eruditissima Exercitatione Theologico-Ecclesiastica *de variis Oeconomiae sacrae & potissimum Ecclesiasticae generibus*, Vlmae, 1688. Priorae duae significationes ad loci Clementis interpretationem nihil faciunt, nec commodum sensum gignunt; tertiae repugnat dictorum series, adeoque vltima relinquitur, qua *passionis salutaris negotium* significat. Idque eo magis, quod alibi quoque noster Clemens vocem οἰκονομίας eadem ratione adhibet, cum Isaacum τύπον οἰκονομίας σωτηρίας, *typum dispensatio-*

spensationis salutaris appellat. Ipsa etiam rerum connexio hanc, nec aliam notionem postulat. Hinc manifestum euadit, quid sentiat Clemens de loco Platonis, parum videlicet abesse, quin instar Prophetarum passionem Christi Seruatoris praedixerit.

VII. Atque ita Clementem interpretatur Io. Iac. Ryffel, in Continuatione G. I. Vossii de Philosophorum sectis, c. VI. §. 4. *Clemens Alexandrinus*, inquit, *L. V. Stromatum* p. 601. (ubi locus Platonis legitur,) *eum* (Platonem) *inter Prophetas retulit, quia multa locutus esset, quae ad Christum applicanda sint.* Plato igitur, ex mente Clementis, de *Iusto suo* cum loquitur, post flagra, tormenta & alia mala in crucem tollendo, in animo habuit *Sanctum illum & Iustum*, qui *in scientia sui iustificat multos*, Esa. LIII. II. hoc est, Iesum Seruatorem, quem *Iustum* vocatum iri praedixerunt Prophetae. V. Huetius *Demonstr. Euang.* Prop. IX. c. 80. p. 887. Idem hic eruditione pariter ac fama illustis Gallorum Episcopus in diuersum, quod ad mentem attinet Clementis, abit nonnihil, quando Alnetan. *Quaest. L. II. c. XIX. §. 2.* scribit: *Huc Platonis afferunt locum quendum e libris de Republica, Clemens Alexandrinus, Eusebius, & Theodoretus, quasi eo significetur, hanc pium iustumque virum fortunam manere, ut caedatur flagris, torqueatur, vinciatur, cruci affigatur. At non id de iusto simpliciter a Platone dictum est, sed de eo, qui iustus cum sit, iniustus videatur; nibiloque minus in Christum Dominum conuenit, qui cum hominum omnium esset iustissimus, iniustus tamen, magus, fraudulentus, impius habitus est, & quae sceleratis debentur, supplicia pertulit.* Notat hic Clementem Huetius, quasi locum nostrum Platonis (hunc enim in ora libri significat, praeter mentem auctoris de aduersa pii iustique viri fortuna acceperit, eumque corrigit, & de

eo

eo, qui iustus cum sit, iniustus autem videatur, Platoni sermonem esse ait, eoque in Christum quoque conuenire. Enimuero Clementi, de Eusebio & Theodoro inferius dicetur, propositum haud est docere, quae viri iusti fata esse soleant, nec eum in finem locum Platonis laudat, sed vt ostendat, sapientes Graecorum similia Scripturae Sacrae scripsisse. Illud enim si intendisset, ac Platonem velle credidisset, non certe eum propterea in numerum Prophetarum retulisset, vtpote non ignarus, alios similia scripsisse, multoque minus vaticinium οἰκονομίας, & quidem σωτηρίας, dispensationis salutaris ei tribuisset. Plus itaque dicit Clemens Alexandrinus, quam ei tribuit Huetius, nec de viro iusto, sed ipso Christo, Platonem intelligit, vti adhuc expositum fuit.

II. Mitto priora, quae de λογῶ & σοφία, de *Verbo* & *Sapientia*, Plato est commentatus. Accurate ea perquisiuit ac diiudicauit B. Stolbergius in peculiari de hoc argumento dissertatione, de λογῶ & σοφίᾳ Platonico, quae annexa est eius Tractatui de Soloecismis N. T. p. 194. sq. & de σοφία ibid. p. 348. add. Summe Reuer. G. Frid Schroederi Diff. de λογῶ Idea Dei, Witteb. 1715. & de Sapientia hypostatica, ibid. nec non Bernh. von Sanden Diff. de λογῶ Regiom. 1709. Ipsi etiam diximus quaedam in Techn. Sacr. p. 107. 148. seq. Summa, paucis vt dicam, eo redit, quod verba similia sint, mens vero diuersa, & a mysterio multum remota. Ultima, quae de *Iusto* differit Plato, paucis iam expendere est animus, ad Christum num pertineant.

IX. Locum Philosophi si perpendam atque examen sollicitius, nihil inuenio singulare de *Iusto* traditum, quod alii non tradidissent, nil eximii & magnopere admirandum, vt de *IESU*, Seruatore nostro, sermonem esse cre-

dam. Nimirum fieri subinde solet, vt viri boni, iustitiaeque amantes, parum felices sint, ac multis insuper molestiis, opprobriis atque iniuriis afficiantur a malis & improbis; contra vero mali ac improbi homines per omnem vitam suam omni rerum copia, diuitiis, honoribus, gloria & voluptatibus abundant, felices ac fortunati vitam transigant. Viderunt hoc gentium sapientiores, & de fortunae iniquitate sunt conquesti. Hesiodus de suo ferreoque tempore hunc in modum canit:

ὅδ' τις εὖ οὐρανὸν ἑσπεύει, ὅτε δίκαιον,
 ἔλ' ἀγαθόν. μάλλον δὲ κακῶν ρεκτῆρα καὶ ὕβριν
 Ἄνθρωποι τιμῆσθαι.

*Neque vlla pii gratia erit, neque Iusti
 Neque Boni. Magis vero & maleficum iniurium
 Virum colent. Oper. & Dier. v. 188. sq. Et iterum v. 268. sq.*

Νῦν δὲ ἐγὼ μήτ' αὐτὸς ἐν ἀνθρώποισι δίκαιος
 εἶμι, μήτ' ἐμὸς υἱός. ὅτε κακόν, ἄνθρωποι δίκαιον
 ἔμμεναι, εἰ μείζων γὰρ δίκην ἀδίκωτερος ἔχει.

*Ego porro nec ipse nunc inter homines iustus
 Sim, nec meus filius; quando malum est, iustum
 Esse, siquidem plus iuris iniustior habebit.*

Et herus ille apud Aristophanem queritur: ἐγὼ θεοσεβὴς καὶ
 δίκαιος ὡς ἀνὴρ κακῶς ἔπαρττον, καὶ πένης ἦν. *Ego cum vir essem
 iustus, integer & pius, in egestate aetatem egi, inopem ac mi-
 seram, in Pluto A. I. sc. I.* Et Seneca sapientissimus, pecu-
 liaris libelli, qui de prouidentia vulgo inscribitur, hoc fecit
 argumentum, cur bonis viris multa mala accidant, cum sit
 prouidentia, quem Lactantius laudat, quod in eo multa sapi-
 enter

enter ac paene diuinitus elocutus sit, L. V. c. 22. Imo Epicurum vel hoc ipso fuisse commotum argumento, vt prouidentiam negaret, idem scribit Lactantius, L. III. c. 17. E Christianis idem queritur Boethius: *imperante*, inquit, *florenteque nequitia*, *virtus non solum praemiis caret, verum etiam sceleratorum pedibus subiecta calcatur, & in locum facinorum supplicia luit*, de Consolat. Philos. L. IV. initio. Non immerito igitur Chrysothemis apud Sophoclem in Electra p. m. 126. ait: *ἔστιν εἰσα χ' ἡ δίκη βλάπτει Φέρει*, *alicubi iustitia damnum affert*. Aristides certe cognomen *Iusti* non sine odio & vindicta tulit. Cum enim Athenienses in eo essent, vt ostracismo multarent Aristidem exilio, ipseque a quodam quaereret, cur tanta poena dignus duceretur, alter respondebat, se quidem ignorare Aristidem, sed sibi non placere, quod cupide elaborasset, vt praeter ceteros *Iustus* appellaretur, vt Nepos, scriptor scitissimus, refert in V. Aristidis c. I. Plutarchus refert, quod ipse Aristides rogatus a rustico suum testulae inscripserit nomen, in Vita p. 322. & in Apophthegm. p. 186. Alia exempla, vtpote Pythagorae, Socratis, Phocionis, Catonis, addo Scipionis, Senecae & aliorum, qui ob virtutem probitatemque a nefariis hominibus vexati sunt, recenset loco citato Huettius, conf. Cic. Orat. pro Sextio n. 139. sq. Muretus P. II. Orat. III. Pfannerus Theol. gentil. c. VIII. B. Gottfr. Olearii *Jesus, der wahre Messias*, p. 361. sq.

X. Hinc est, quod Trasimachus apud Platonem, in primo de Republica libro iniustitiam praeferat iustitiae, quod illa suos cultores felices ac beatos reddat, haec contra miseros, abiectos & contemptos relinquat plerumque suos. Idem argumentum postea oratione copiosa Glauco persequitur in secundo libro, & iniustitiam laudat, iustitiaeque prae-

praefert, variis in hanc rem allatis rationibus; quod natura sit melius iniuriam inferre, quam pati; quod ipsae leges ex hominum iniustitia natae sint; quod homo natura feratur ad iniustitiam, iustum vero non nisi inuitus agat; quod iustitiam quidem cuncti publice laudent, priuatim tamen iniustitiam ei praeferant, rideantque eum, qui, cum potuit, iniuste non egit. Tandem iustum cum iniusto comparat, & quae vtrumque fata maneant, Glauco exponit. Fingit autem iniustum, omnibus numeris absolutum, qui opinionem iusti habeat, & dicendi insuper facultate & potentia instructus sit, ut, si quid de eo mali nunciatur, vel aliud suadere, vel etiam vi reprimere possit. Iuxta hunc collocat iustum, simplicem & ingenuum, qui reuera est, nec tamen aliis videtur, iustus, & vter eorum futurus sit beatior, non ex sua, quod ipse occupat, sed aliorum sententia pronuntiat. De iusto quidem dicit, quod supra Platonis verbis expressimus, quod flagra, tormenta, vincula, oculorum orbitatem, & post varia mala ipsam crucem perpeffurus sit, atque sic cogniturus, non esse, sed videri iustum concupiscendum esse. De iniusto autem ait, quod magistratus illi pateant, matrimonia optata, amici, diuitiae, aliaque obtingant. Ex qua disputationis serie palam fit ac manifestum, institutum esse Platonis edisserere, quid in vita humana subinde accidat, quidque homines, iniustitiae patroni & sectatores, de iustis dicant & sentiant, multa videlicet eos incommoda manere, ideoque praestare, iniustitiae studere, iustitiaeque tantum captare famam. Copiose autem hoc exponit, & argumentis in speciem verisimilibus amplificat, fictoque iusti exemplo in primis illustrat, ut perspicui doctoris muneri satisfaciat, & oculis quasi subiiciat illorum sententiam, ipseque suam deinceps sententiam, more Scholae Academicæ, poscit

fit subiungere. Glauconi enim se opponit Adimantus, iustitiaeque causam suscipit, ostendens e Poetis, Hesiodo, Homero, maximeque Musaeo, etiam iustis parata esse amplissima praemia, si non apud homines, tamen apud Deos atque inferos, ubi viri iusti omnibus affluant bonis & voluptatibus, iniusti autem coeno obruantur, coganturque aquas haurire cribro. Addit etiam, eadem supplicia manere iniustos, quae iustis Glauco tribuerat.

XI. Ad eundem modum Cicero, Platonis aestimator atque sectator fidelis, idem argumentum in III. de Republ. libro pertractavit, cuius fragmentum nobis servavit felicissimus eius imitator christianus, Lactantius, L. V. Divin. instit. c. 12. Est quidem paulo longius; quia tamen ipsum Platonis locum, quem tractamus, latine reddit & interpretatur, dignum censeo, hoc loco quod legatur. *Quaero, inquit, si duo sint, quorum alter optimus vir, aequissimus, summa iustitia, singulari fide; alter insigni scelere & audacia; & si in eo sit errore ciuitas, ut bonum illum virum sceleratum, facinorosum, nefarium putet; contra autem, qui sit improbissimus, existimetur esse summa probitate, ac fide, proque hac opinione omnium ciuium, bonus ille vir vexetur, rapiatur, manus ei denique auferantur, effodiantur oculi, damnetur, vinciatur, vratur, exterminetur, egeat; postremo, iure etiam optimo, omnibus miserrimus esse videatur: contra autem ille improbus laudetur, colatur, ab omnibus diligatur; omnes denique copiae conferantur, vir denique optimus omnium estimatione, & dignus omni fortuna iudicetur: quis tandem erit tam demens, qui dubitet, utrum sese esse malit? Omisit hoc fragmentum Henr. Stephani in Castigationibus suis in Ciceronem, editis Paris. 1547. ubi locos Platonis a Cicerone interpretatos recenset. Idem Tullius, quod Plato agit, & sub*

N

persona

persona Furii, contra iustitiam disputantis, fictis duobus contrariis exemplis utriusque, iustitiae & iniustitiae, si absit opinio, fructus contrarios ostendit, quodque Plato per Futurum de Iusto enunciat, per Praesens exponit, & conditioni includit, omnemque occasionem cogitandi de mysterio praescindit. Neque dubito, quin Laelius, qui pro iustitia differuit, ut observat Thyfius, Annotat. ad loc. cit. Lactantii, Platonis repetierit responsum, ut sic tota tractatio illi priori respondeat; quam pluribus exponit Lactantius, cuius eo summa redit, quod virtus, etiamsi tam male habeantur eius cultores, praemiis tamen suis non destituatur, sed Deo iudice tandem accipiat, L. V. c. 18. Quemadmodum igitur in *Iusto* apud Ciceronem ficta omnia sunt; ita nihil singulare, nihil mystici de *Iusto* illo Platonis concipiendum, qui docendi causa tantummodo confictus est, ut ostenderetur, quae iustorum fata sint, quaeque illis in humana vita accidant, si pro iniustis habeantur.

XII. Atque ita e veteribus Doctoribus christianis Platonem interpretatus est Eusebius, in Praepar. Eu. L. XII. c. 10. p. 583. ubi locum Platonis affert: Ἐρᾷσι δὲ, inquit, ὅτι ἔγω διακείμενος ὁ δικαῖος μασιγῶσεται, σρεβλώσεται, δεδῆσεται, ἐκκοπήσεται ἢ ὀφθαλμῶ, τελευτῶν πάντα κατὰ παθὰν ἀνασκηνοδευθήσεται, καὶ γνώσεται, ὅτι ἐκ εἶναι δίκαιον ἀλλὰ δοκεῖν δεῖ εἶδεν. *Futurum quippe dictitabunt, ut iustus ille, (qui vere iustus esse studet, non autem videtur,) sic animo comparatus caedatur, torqueatur, vinciatur, excoecetur, mala denique perpeffus omnia in crucem agatur, sicque demum agnoscat, id homini expetendum esse, non iustus ut sit, sed ut esse videatur.* Haec Eusebius euenisse tum aliis iustis, tum in primis Prophetis, qui iustissimi cum essent, tanquam iniustissimi lapidadi, secti,

fecti, necatique sint, vt Ebr. XI. 37. dicitur; tum quoque Christi Seruatoris Apostolis, qui coelestem & diuinam iustitiam sectati, iniustitiae laborarint opinione, & grauissima quaeque sustinuerint, eoque omnia subierint, quae Plato commemorat: id igitur egisse sic Philosophum, vt nostros quondam illos, religionis ac verae iustitiae laude clarissimos, praediceret. Similiter Lactantius, cum Ciceronis recensuisset locum, subiungit: *profecto, quasi diuinaret, quae nobis mala, & quo modo ventura essent propter iniustitiam, hoc posuit exemplum*, L. V. c. 12. Theodoretus de curand. Graec. affect. L. VIII. cum dixisset, solere Deum iustos homines, dum sunt in vita, iniuriis, conuitiis, verberibusque subiicere, idem ait Platonem in sua Republica testari, & nostrum subiungit locum. Et e recentioribus Sebastianus Foxius, Comm. in h. l. Plat. p. 78. annotat; *ex persona iniustos laudantium incommoda iustorum recenset, vt his illi anteponantur*. Recte Clemens locum Platonis contulisset cum eo, qui exstat in libro Sapientiae cap. secundo v. 12. Nam perinde, vt Plato, auctor docet, multa iustos incommoda & mala perpeti, vtpote tormenta, & mortem turpissimam, v. 19. 20. eosdemque solatur praemiis, quae post hanc vitam iustis parata sunt, contra autem malos & impios terret poenis post fata lubeundis v. 22. sq. Auctor Sapientiae Philo creditur; vtrum antiquior ille, an recentior Alexandrinus, qui legationem ad Caium Caesarem suscepit, non aequè expeditum est inter Eruditos. Pro seniore suffragia ferunt Ianus Drusius, Gerhard. Io. Vossius, P. D. Huetius, El. du Pin & alii; pro Alexandrino stant Galatinus, Ludou. Viues, Mich. Waltherus pater, Henr. Kippingius, Io. Heinr. Heideggerus, B. Io. Franc. Buddeus Hist. Eccles. V. T. To. poster. p. 1191. sq. aliique complures. Hic si fuerit, qui *πλατωνίζων* multa scri-

psit, videri possit locum Platonis ante oculos habuisse, & cum Esaiae verbis coniunxisse.

XIII. Sed plures sunt, de *Christo*, qui locum hunc Sapiientiae interpretentur. Ex veteribus huc pertinet Augustinus, de C. D. L. XVII. c. 20. *in vno, qui appellatur Sapientia Salomonis, passio Christi apertissime prophetatur: impii quippe, interfectores eius commemorantur dicentes: circumueniamus iustum, quoniam insuavis est nobis; conf. L. XII. contra Faustum Manichaeum c. 44. Ambrosius L. II. de Offic. c. 6. 7. de benefic. patriarch. c. 3. Lactantius L. IV. c. 16. cum passionem Christi Prophetas multo ante descripsisse dixisset, tantum non primo loco verba affert e Sapiientiae Libro: circumueniamus iustum, quoniam insuavis est nobis, & contrarius est operibus nostris. Barnabas in Epistola p. 13. verba eandem in rem affert, sed ita, vt ex Esaia potius deprompsisse videatur: *ἡσάμεν*, inquit, *τὸν δίκαιον, ὅτι δούσχητος ἡμῖν ἐστὶ*. Ex recentioribus agmen ducit Gulatinus, in Arcan. cathol. ver. L. I. c. 4. p. II. Mich. Waltherus Praefat. Der Erleuterung über die Epistel an die Römer p. 3. qui varios in hanc sententiam laudat auctores, Huetius Demonstr. Euang. Prop. IX. c. 123. 126. inter oracula laudat V. T. quibus Christi probatur Passio. Auctor Sapiientiae verba desumpsit ex LXX. versione Esa. III. 10. vbi legitur: *ἡσάμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δούσχητος ἡμῖν ἐστὶ*. Sed multum hi abeunt ab originali Ebraeo, vbi verba habent: *אמרו צדיק כי טוב dicite iusto, quoniam bonus*. Facile est ad colligendum, quod Graeci interpretes legerint *ἡσάμεν*, cum reddiderunt *ἡσάμεν, vinciamus*, quod le Moyne obseruat: quid vero legerint, cum reddiderunt, *ὅτι δούσχητος ἡμῖν ἐστὶ*, non indicat. Fortasse legerunt: *כי רוע quia contentiosus est*; vel negandi particulam legerunt insertam: *כי אין טוב quia non bonus est*.*

est. Codice enim punctis haud instructo eos esse vlos, multis comprobatur documentis. Vid. le Moyne Not. ad Varia Sacra p. 595. Io. Alb. Fabricius Proleg. in L. Sapient. § 16. p. 245. Non male observat Henr. Kippingius, quae scriptor de piis omnibus consignavit, ea scriptores posterioris aevi auxisse, ut speciatim ad Christum pertinere viderentur, de Script. Sacr. p. 132. sq.

XIV. Quae mens sit Platonis, dictum est haecenus. De CHRISTO sermonem ei haudquaquam fuisse, permulta sunt, quae suadeant. In primis animo repetendum, quod extra sanctum illum coetum, cui Deus oracula, quibus mysteria divina panduntur, concedidit, fuerit constitutus. Est autem illud christianae fidei arcanorum maximum, quod de Christi Servatoris, iusti Dei Servi, passione credimus, nec aliunde, quam ex reuelantis Dei ore ac suggestionem cognoscimus. Sed fortasse non adstrinxit Deus ad Ecclesiam revelationes suas, & extra illam quoque doctrinas coelestes patefecit gentibus. Ita statuunt e veteribus Clemens Alexandrinus, Eusebius, Lactantius, Augustinus & alii, qui Sybillarum, Hydaspis & Mercurii Trismegisti in hanc rem laudant vaticinia saepius. Longum foret hoc argumentum in praesentia exquirere, & vel per compendium eruditorum de eodem observationes repetere, quo de superius fuisse satis differuimus; illud tantum addo, quod divinius Psaltes ait, Ps. CXLVII. 20. Deum tali ratione haud ulli fecisse nationi, ut ei *manifestasset iudicia atque statuta sua, praeter Iudaicam.* Cui aduersum foret, quam maxime, si inter gentes multo clarius, apertius, ac sine omnibus inuolutis Deus patefecisset futurae salutis mysteria, secus ac factum est Iudaeorum genti, quam peculiariter, ut suam, dilexit, & suamet ipsius ac servorum suorum voce erudiit. Ne-

que Paulus peculiarem aliquam gentis suae praecellentiam inde posset adstruere, quod commissa illi fuerint diuina oracula, Rom. III. 2. nec iure tempora ante Christum vocasset *tempora ignorantiae*, Act. XVII. 30. aut doctrinam de reparata per Christum salute *mysterium* dixisset *a seculis absconditum*, Col. I. 26. Rom. XVI. 25. vt Calaubonus obseruat, Exerc. I. adu. Baronium, n. X. p. 65. sq. Praeterea non fit verisimile, prudentissimum doctorem gentium, cum Deum se non expertem testimonii reliquisse inter gentes diceret, reticuisse ea, si qua fuissent vaticinia, & generatim ad beneficia quaedam Dei communia prouocasse, Actor. XIV. 17. sq. XVII. 23. sq. Cum enim Christum praedicaret crucifixum, atque hic stultitia gentibus esset, I. Cor. I. 23. ad Platonem, ipsis tantopere sapientiae nomine adamatum aestimatumque Philosophum, potuisset prouocare, atque demonstrare, quod dudum de eo haec scripsisset. Nihil itaque cognitionis de passionis Christi mysterio ex eiusmodi vaticiniis ad Platonem redundare potuit.

XV. Sed versatus est cum Iudaeis in Aegypto philosophus, insuperque, si fides habenda grauiissimis auctoribus, sacras voluit literas, atque ex iis potuit cognoscere, quod libris suis postea inseruit, mysterium. Neque existimandum, Iudaeos adeo incognitos fuisse inter Graecos: nam Tyrii Graecis vendidere Iudaeorum captiuos, quod Ioel in iis reprehendit c. III. 6. & Aristophanes in Pluto dieterium adhibet de Iudaeis, cum *ψωλὸν* appellat, *recutitum* appellat Plutum, Act. II. sc. I. Atque eo nomine a Clemente Alex. Plato dicitur *ἢ ἐξ ἑβραίων φιλόσοφος*, L. I. Strom. p. 274. & ex Numenio, Pythagoreo Philosopho, *Moses Atticiflani*, Strom. I. p. 342. Enimuero vt cum Iudaeis in Aegypto eum versatum esse facile omnes concesserint;

cesserint; sic legeritne vnquam Sacrarum literarum monumenta, aut legere potuerit, non adeo res est expedita. Verum legerit Sacras Literas, praeter Mosis libros volvere non potuit, quod plerique etiam tantum asserunt. Hos enim ante LXX. seniores graece translato exstitisse, (si qui Scripturae libri graece tum translati fuerunt,) Clemens atque Eusebius, ex Aristobulo, Philosopho Peripatetico, affirmant, etsi Huetius ad partes tantum aliquas legis illam interpretationem restringat, Demonstr. Euang. Prop. IV. c. 12. §. II. Non dixerim cum nonnullis, in prioribus libris biblicis V. T. antequam Dauid Psalmos suos condidit, de passione & morte Christi nil quicquam legi; illud tamen affirmauero, ea, quae ibi exstant, obscuriora esse, multisque typis & umbris inuoluta, quam vt Plato, homo paganus, tam distincte mysterium tantum potuerit cognoscere. Eunuchus, reginae Candaces praefectus, legebat Esaiam, eo loco, vbi Euangelistam quasi agit, & omnium euidentissime de Christi perpeffionibus scripsit, erat circumcissus seu profelytus, verum Deum adorauerat Hierosolymis, audierat sine dubio etiam, quae non diu ante Hierosolymis Christo euenerant, nec tamen assequabatur, de se, an de alio loqueretur Propheta, donec Philippus patefaceret, ac Iesum praedicaret, Act. VIII. 27. sq. Numquid Platonem, hominem paganum, & idolorum cultorem, ante vaticinii euentum, in locis obscurioribus plus vidisse putabimus?

XVI. Dicat aliquis: habuit Iudaeos, qui, quod Philippus Eunucho, ei praestare poterant, & diuina oracula de Christi passione & morte interpretari. Equidem Iudaei ignorare non potuerunt, saltem non debuerunt, promissum Messiam multa passurum pro salute humani generis; tam distincte tamen, sicut Plato edisserit, eum
flagra,

flagra, vincula & similia passurum, & tandem cruci suffigendum, eos cognouisse, non facile inducor, vt credam. Praedicta crux fuit a Prophetis, variisque typis ac symbolis, videlicet Agni Paschalis, aenei serpentis, signi literae Tau, vt est apud Huetium, Demonstr. Prop. IX. c. 127. & Christoph. Cellarium, Program. LXVII. conf. Anton. Bynaeus, Christ. crucifix. p. 74. Herm. Witfius, Oecon. Foeder. L. II. c. 10. §. 26. & aliorum ante significata fuit; verum obscuriora ea sunt, vt dubitem, eorum sententiam fuisse tam vulgatam ac familiarem inter Iudaeos in Aegypto, vt cognitionem tam distinctam Platoni potuerint suggerere. Ea enim ex euentu clarius nunc percipiuntur, quam ante, quam res esset gesta atque impleta. Discipuli iam tertium annum Christo dabant operam, assidue cum ipso versabantur, saepiusque audierant, quae magistrum perpeffiones atque supplicia manerent, nec tamen intelligebant satis ac capiebant praepiudiciis occupati, Matth. XVI. 21. 22. Singularia sunt Euangelistae verba de Christi discipulis, cum magister passionem & mortem eis suam clare praediceret: *sed* (ita particula *sed* hic accommodare redditur) *illi nihil horum intellexerunt, & erat verbum istud absconditum ab eis, nec intelligebant, quae dicebantur*, vbi ter idem repetitur, ad supinam discipulorum Christi ignorantiam significandam, Luc. XLIX. 34. conf. Aug. Buchneri Orat. de IV. Virgilii Ecloga, quae inter Festas est VII. Deinde sunt etiam apud Platonem aliqua de iusto enuntiata, quae Christo repugnant, & euentui sunt contraria, vt quod tormenta passurus, oculis priuandus, & cogniturus sit, non esse, sed videri iustum esse concupiscendum.

XVII. Haud vero iuerim inficias, quin ad Christum accommodari possit, quod de *Iusto* dixit Philosophus,

phus, vt apud Huetium supra factum vidimus. Multa enim apud Philosophos ac Poetas dicta legimus, quae non incommode ac religionis Christianae capita possunt aptari. Ita non praeter rem Lactantius Ciceronis locum, quem supra adscripsimus, etiam ad Christianos sui temporis accommodat, qui innocentes pro facinorosis ac sceleratis habebantur, multisque affigebantur malis. *Profecto, inquit, quasi diuinaret, quae nobis mala, & quo modo ventura essent, propter iustitiam, hoc posuit exemplum. Haec enim populus noster patitur omnia, errantium prauitate. Ecce in eo est errore ciuitas, vel potius orbis ipse totus, vt bonos, & iustos viros tanquam malos & impios persequatur, excruciet, damnet, occidat, L. V. c. 12.* Plura possem addere profanorum dicta, quae non infeliciter Patres ad res sacras traduxerunt, si longior esse vellem. Dabit autem desideranti T. Pfannerus in Theologia Gentili.

XIIX. Quid vero Clementem commouerit, aut commouere potuerit, vt de Christo locum Platonis acciperet, consideratione forte non indignum. Non quidem indicauit hoc, liceat tamen aliquid coniiicere. Primo haud dubie Clementem eam in sententiam pertraxit, quod in vnitatis numero sistatur *iustus*, ita descriptus, qualis inter homines vulgares non facile reperitur, & quidem cum articulo, in quo vim singularem alias Clemens obseruat, Strom. L. III. p. 460. Verum insolens Platoni non est, rem aliquam ita describere, vt animo potius eam concipere, quam re ipsa cernere, vel sperare liceat, vt vel exemplo patet formatae ab ipso reipublicae. Vid. Conringii Prud. ciuil. p. 348. Vnitatis numero vtitur, vt personam contra iustitiam disputantis, & iniustitiam laudantis, recte sustineat, sententiamque clare proponat, atque adeo perspicui doctoris munere fungatur. Est enim tanta

vis in exemplo singulari, vt multum ad docendum valeat, & oculis quasi rem, de qua agitur, sistat atque exhibeat. Neque vero vnam atque singularem personam intellexisse Platonem, e responsione patet Adimanti, qui pro singulari numerum multitudinis substituit, & quae acerba Glaucō dixerat iustos, eadem iniustos manere affirmat. Eius verba addo: ἀπερ γλαύκων περὶ τῶν δίκαιων, δοξαζομένου δὲ ἀδίκων, δὴ λθῆ τιμωρήματα, παῦλα περὶ τῶν ἀδίκων λέγῃσι. *Quaecunque supplicia eorum narrabat Glaucō, qui iusti sunt, & videntur iniusti, eadem insuper iniustorum narrant, alia non habent.* Articulus saepe quidem rem, vel personam certam, definitam ac singularem significat; verum non minus saepe tali eum vi carere, & prorsus abundare, & vsus auctorum ostendit, & Grammaticorum testimonia confirmant. V. Glaffii Philol. Sacr. L. III. Tr. II. Can. III. p. 175. B. Stolbergius de Soloecism. Diff. add. p. 216. seq. Et si per *iustum* singularis ac certa quaedam persona, per *iniustum* quoque, eidem oppositum, certa persona intelligenda erit, quae vero nec fingi potest.

XIX. Alterum, quod inducere potuit Clementem, vt de Christo sermonem esse crederet, sine dubio fuit, quod quae Christo euenerunt acerba ac dira, vtpote flagra, vincula, crux, tam distincte apud Platonem legantur, ac si rem gestam describeret. Enimvero cum Plato enumerare constituisset, quibus malis iusti soleant affici, qui tamen pro sceleratis habentur, non poterit, quin flagra, tormenta, vincula, oculorum orbitatem, palum vel crucem nominaret. Haec enim erant vsu recepta apud eos poenarum ac suppliciorum genera, quibus facinorosos excruciabant. Innuit hoc Adimantus in responsione ante laudata, & vltimis maxime verbis: *alia non habent.* Similem vero in modum Seneca: *iniquum est bonum virum*

rum debilitari, aut configi, aut alligari, de Prouidentia c.V. Et in Sapientiae libro improbi talia aduersus iustos agitant consilia: contumelia & tormento interrogemus eos; morte turpissima (crucis haec mors est) condemnemus eum, c. II. 19. 20.

XX. Illud vero non omiserim, quod vel potissimum cenferi debet, conatum puto persuadendi gentilibus, religionis christianae capita non esse noua, sed a veteribus philosophis vel iam credita, vel etiam praedicta. Gentiles etiam condemnebant fidem christianam vel propterea maxime, quod esset noua, & Deum cruci affixum crederet. *Constat*, inquit Casaubonus, *nihil magis olim paganos auertisse a fide in Christum, quam opinionem nouitatis*, Exerc. XVI. n. 43. p. 480. Quod ad crucem attinet, Paulus Apostolus de gentibus scribit, quod *Christi crux illis sit stultitia*, 1. Cor. I. 23. Et Augustinus, cum Porphyrio, gentilismi propugnatore acerrimo, disputans: *Christum*, ait, *esse non credis; contemnis enim eum propter corpus ex semine assumptum, & propter crucis opprobrium*, L. X. de C. D. c. 28. Hinc christiani doctores id agebant maxime, vt docerent, gentium sapientes, cum primis Platonem, quem omnes magni aestimabant, vel eadem, vel non dissimilia sensisse ac docuisse, nec esse noua, quae christiani crederent, sed vetera, & in melius tantum interpolata, obseruante B. Iac. Thomasio, de Stoic. mundi exust. §. XV. Qualemcunque igitur apud Philosophos si inuenirent dictorum similitudinem, consentanea dicebant esse Scripturae Sacrae, quanquam de rebus diuersissimis loquerentur, & a sacris mysteriis longe alienis. Plurcula in hanc rem diximus in Techn. Sacr. p. 53. seq. 144. seq. conf. Io. Clericus Epist. Critic. passim, & p. 314. sq.

XXI. Quo magis vero lectione veterum & omnis antiquitatis doctrinae instructus ac praeparatus accessit Clemens Alex. eo magis in hoc genere elaboravit. Qui impetus eo Patrem eruditissimum abripuit, vt multa scriberet Doctore Ecclesiae tanto indigna. Etenim testimonia Platonis & aliorum profanorum scriptorum fere non minus frequenter, quam Sacra suis in scriptis laudat, Sacrae Scripturae dicta ad Philosophorum sententiam accommodat, eorumque errores sequitur, vt sunt: Deum gentibus, vt eas per Philosophiam saluaret, suos dedisse Prophetas; Paulum Apostolum Graecos remittere ad libros Sibyllinos, & ad Hydaspis oracula, vt de Filio Dei veritatem inde hauriant, & eius generis alia. Haec & alia in Clemente notata videantur apud Casaubonum Exerc. I. n. X. p. 68. Dallaeum, de vero vsu Patrum L. II. c. 4. p. 25. Iac. Thomafium, Schediasm. §. 46. B. Thom. Ittigium Hist. Eccles. Sec. II. p. 231. sq.

XXII. Non improbamus conatum illum ac studium propagandi fidem christianam, cum Paulum Apostolum auctorem & ducem habeat, Act. XVII. 23. sq. Sed tamen maior si adhibita fuisset cautio a veteribus ac prudentia, maiorque circumspectio, nec conficta fuissent oracula, adhibitaque in subsidium, melius fortasse consuluissent & sibi, & Ecclesiae. Plures enim Platonem magis secuti, quam Scripturae Sacrae oracula, varios errores in Ecclesiam inuexerunt; quod variis exemplis monstrauit Colbergius in Libro de origine & progressu Haeresium. Dei verbum, quod est *αποδείξις πνεύματος καὶ δυνάμεως*, *ostensio spiritus & potentiae*, hoc est, demonstratio spiritualis & efficax, 2. Cor. II. 4. non indiget persuasoriis humanae sapientiae verbis, & per se ipsum est

potentia

potentia ad salutem omni credenti, Rom. I. 16. In hoc nos Dei sapientiam, hoc est, Christi crucem, quaerimus; & praecones certissimos, testes non dubios, Euangelistas & Apostolos, post quos alios non agnoscimus, testimoniaque non fallentia crucis inuenimus.

CAPVT QVARTVM.

DE

TESTIMONIIS GENTILIVM,
QVORVM IN N. F. FIT MENTIO.

ARGVMENTVM.

- I. Christi crux & baptismus fundamentum christiani nominis.*
- II. Pilatus Christo perhibet testimonium in crucis inscriptione. Variat inscriptionis subiectum apud Euangelistas, non praedicatum. Crux ab Helena inuenta dubia.*
- III. Pilatus regem Iudaeorum appellat, nec mentem vel verba mutat. Inscius fit praeco veritatis. Num in Christi ignominiam posuerit titulum.*
- IV. Epistola Pilati ad Tiberium. Varii auctores eam exhibent. Variant nonnihil exempla.*
- V. Αὐτογραφὰ Pilati ubi exstet?*
- VI. Acta Pilati commemorant veteres. Exstant sub titulo: Euangelium Nicodemi. Laudant Tertullianus, Eusebius, Orosius, alii.*
- VII. Pilati acta in Iudaea sine dubio fuerunt conscripta. An Christiani viderint, dubium. Quae Patres viderunt, spuria sunt. Epistola Pilati conficta, vel stili & tituli indicio.*
- VIII. Tiberius Christum in numerum Deorum voluit recipi. Ita Tertullianus, Eusebius, Orosius, alii.*
- IX. In dubium vocatur institutum Tiberii. Recensentur argumenta.*
- X. Respondetur ad argumenta.*
- XI. Pilatus rem gestam perscripsit*

scripsit ad Tiberium. Christianus non fuit. Non sine Dei prouisione negata fuit Christi ἀποθίσις. XII. Centurionis testimonium. An omnibus tribuendum sit militibus? An Dei Filius creditus sit, uti Hercules? melior mens praesumitur. XIII. Quo sensu hominem iustum dixerit? Quae de nomine centurionis & praeconio Christi referuntur, dubia sunt. Primitiae Christianorum e gentilibus fuisse milites. XIV. Puella gentilis, vel potius spiritus Pythonis Christo perhibet testimonium, Actor. XVI. Num fuerit ventriloqua? Christus & Paulus daemonis non admisere testimonium.

I.

CRUCIS mortem, quam Christus subiit, atque baptismum supra diximus fundamentum esse christiani nominis, de iis nunc dicemus, qui non-christiani fuerunt, & benignius de Christo senserunt, & paucis disquiremus. Initium faciemus ab iis, quorum Sacra Scriptura facit mentionem: Nec vero aduocabimus magorum testimonium, quod primi e gentibus dederunt Christo, Regem Iudaeorum venientes adoratum, Matth. II. Si Iudaei fuissent, ablegati a Iudaeis ex alibus in Perfide, vel Babylonia, vel Syria, quod Vir clarissimus statuit, vid. Syria, Graeca p.74.sq. non regem illi fuissent adituri, v. 3.7.8.9. sed Sacerdotes & Legisperitos; imo ipsi perinde, ut isti, sciuisent locum natiuitatis Bethlehemum, v. 4.5.6. Neque disquiremus de statua, quam mater Syrophoenissa, cuius filiam a daemone agitatum sanauerat Christus, Matth. XV. 22. sq. Christo erexisse scribitur, apud Eusebium, Hist. Eccles. L. VII. c. 16. V. Buchner. Orat. Fest. p.62. illud Euangelista diferte pròdit; hoc traditione nititur, atque confictum est, quo de in peculiari Dissertatione fusius agit Theod. Haseus.

II. Pri-

II. Primus in medium prodeat Pontius Pilatus, Tiberii Imperatoris nomine Iudaeae procurator. Is cum Iesum, flagitantibus Iudaeis, crucis condemnasset supplicio, mortisque causam, ut mos erat, (Lipsius de cruce L. II. c. II.) imponeret cruci, his usus est verbis: Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. IESVS NAZARENVS, REX IUDAEORVM, Ioh. XIX. 19. Differunt nonnihil Evangelistae ceteri quod ad subiectum; Matthaeus enim ita refert: ὁ τοῦ Ἰησοῦ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. HIC EST IESVS, REX IUDAEORVM. Marcus: ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. REX IUDAEORVM. Lucas: ὁ τοῦ Ἰησοῦ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. HIC EST REX IUDAEORVM. Sed in praedicatione omnes conveniunt, ut reliqui sententiam, Iohannes autem, totius rei gestae spectator, Ioh. XIX. 26. 35. ipsa Pilati verba, diuino sic suggerente Spiritu, descripsisse videatur. Nisi cum Sam. Reyhero statuere velimus, trilinguem fuisse & inscriptionem, quod Lucas & Iohannes prodiderunt, & tribus diuersis tabulis inscriptam, & quoad verba etiam variam fuisse, prout ipse delineauit in Diff. de crucifixi Iesu titulis c. VIII. p. 17. aut ita malimus componere diuinos scriptores, ut integer hic titulus emergat: ὁ τοῦ Ἰησοῦ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. HIC EST IESVS NAZARENVS, REX IUDAEORVM, quem graece tabulae inscriptum exhibet, cum insolens haud fuerit Romanis, demonstrandi uti vocula in eiusmodi casu, & eam quoque addiderit Syrus interpres, etiam apud Iohannem, qui eam non habet; nec non Iohannis Paraphrastes, Nonnus, & Ammonius, Concord. Euang. p. m. 234. Est haec sententia summi Theologi, Ioh. Gerhardi, in Harmon. Euangel. h. l. v. Casaubon. Exerc. XVI. adu. Baron. n. XXCVI. p. 562. sq. Anton Bynaeus in Christo crucifixo c. XVII. §. 32. Iohannes tamen verum consignasse titulum videtur, utpote testis

stis oculatus, i. Ioh. I. i. Ambrosius refert, quod, cum Helena Constantini M. mater, trecentis circiter post annis crucem Christi perquisiuit, & tres cruces inuenit, ex titulo adhuc integro, prout a Iohanne descriptus est, cruci affixo dignouerit Christi crucem, Serm. de obitu Theodosii. Sozomenus etiam tabulae, isto ebraicis, graecis & latinis literis inscriptae titulo, meminit, at separatim inuentae, Hist. Eccl. L. II. c. I. Et ita fere Socrates Hist. Eccles. L. I. c. 30. Verum narrationem istam de cruce Christi vel vnus Eusebii, fuse accurateque de Constantino M. & Helena agentis, huiusque pietatis opera & iter Hierosolymitanum recensentis, silentium suspectam reddit. Interea ex instituto perquisiuit hoc argumentum Ven. Io. Andr. Schmidius in Dissert. de crucis dominicae per Helenam inuentione, & propter multa veterum testimonia vere eam fuisse inuentam existimat, eamque magis ex titulo, quam ex vi medica fuisse agnitam scribentibus accedit. Num vero Romae titulus ille seruetur, disquisitione indiget. Sulpit. Seuer. Histor. Sacrar. L. II. p. 143. ed. Drus. Sixtus Senenf. Bibl. Sacr. L. II. p. m. 195. Caracciolus de titulo crucis c. 19. & c. 42. 43. Io. Wolffius Memor. Tom. II. p. m. 243. Salmas. Epist. de cruce pag. 269. seq. Bynaeus loc. cit. §. 35. Henningius Archaeol. pass. c. 21. §. 9. 20.

III. Paganus homo haud nouerat Iesum, nisi ex accusatione Iudaeorum, tum aliorum malefactorum, tum in primis regni affectati hominem actum reum, eumque propterea, etsi innocentem cognouerit, condemnarat, Ioh. XIX. 12. 16. Fallit enim Lactantius, dum scribit, quod ipse Pilatus sententiam haud pronunciarit, sed Iudaeis secundum legem tradiderit iudicandum, L. IV. c. 18. In
 inscri-

inſcriptione tamen *Regem Iudaeorum* appellat, idque tam conſtanter, vt, cum mutari titulum veillent Iudaei, iſtaque mutatio ſcenae tragicae nil praeiudicaret, nec Romano repugnaret iuri, haud quicquam his concederet, v. 21. 22. *Deo rem ita dirigente, vt etiam ex ore hoſtili gloriae chriſtianae magnitudo teſtata inueniretur*, ceu loquitur Matth. Berneggerus Obſ. Miſc. n. XI. p. 77. Teſtatus eſt igitur Pilatus, ſaltem ignorans, Ieſum etiam crucifixum eſſe *Regem Iudaeorum*, quem paulo ante coram ipſo ſe eſſe fuerat confeſſus, eoque Filium Dei, Ioh. XVIII. 36. 37. XIX. 7. hoc eſt, Meſſiam ac Seruatorem Iudaeis promiſſum, tantoque opere deſideratum. Ita quod in ignominiam Ieſu erat cogitatum, Dei conſilium in eius gloriam vertit, & veritatis neſcius factus eſt teſtis veritatis, Caiphae exemplo. Titulus igitur iſte reuera glorioſiſſimus fuit, etſi Pilati iudicio ignominioſiſſimus fuerit, ſecundum Sixtum Senenſ. Biblioth. L. II. p. 95. quanquam videri queat, Pilatum, qui tantopere laborabat pro dimittendo Ieſu, non tam ignominiae cauſa, quam in excuſationem ac deſenſionem iniquioris ſententiae titulum hoc modo praefixiſſe. Seb. Schmidius Diſſ. Academ. p. 179. ſq. Dannhavverus ibid. p. 216. Calixtus Concord. Euangel. p. 399. Praeclare Syneſius Cyrenaeus, Ptolemaidis Epiſcopus: καὶ τοι, inquit, τὸ ἐπιγράμμα τῆς σταυρῆς γεγρονὸς ἀπὸ γνώμης ἐκ εὐσεβῆς σεμνὸν ἦν ἐπὶ λέξεως, δι' ἧς βασιλεὺς ὁ χριςτὸς ἐκηρύττετο. *Ipſa crucis inſcriptio vt non religioſo ab animo profeſta, ac verbis ipſis perbonorifica exſtitit, quibus Rex Chriſtus praedicatur*, Epiſt. LVIII. p. 202. edit. Petau. Et Sedulius L. IV. oper. Paſchal. p. m. 558. ed. Georg. Fabricii:

Scribitur & titulus (al. scribitur in titulis) hic rex est Iudaeorum;

Quod nihil a Deitate vacet: nam coelitus actum

Hoc Hebraea refert, hoc Graeca Latinaque lingua,

Hoc docet una fides, unum ter dicere Regem.

V. Aët. Erudd. 1699. p. 127. B. D. Buddei meditatio paschalis de Pontio Pilato, Evangelicae veritatis teste, 1717. quae legitur iam in Medd. Sacr. p. 79. sq. a Seelen Medd. Exeg. P. I. p. 379. sq.

IV. Sed fortasse plura & clariora Pilati de Christo testimonia habemus. Exstat eius Epistola ad Cl. Tiberium Neronem, apud Sixtum Senensem L. II. Biblioth. S. p. m. 95. quam ex Orthodoxographis exhibet B. Mich. Waltherus Pater, Praefat. der Erklärung des Briefes an die Hebräer p. 38. & Io. Reiskius de imag. Iesu Christi, Exerc. VII. c. I. p. 154. & auctores, Der unschuldigen Nachr. an. 1702. p. 245. sq. & Anton. van Dale p. 609. sq. & alii, in qua & recensentur Christi miracula, & iniqua eius accusatio, crucis supplicium, & resurrectio, additurque, quod ob miracula vulgo inter Iudaeos & plebem *Dei Filius* fuerit habitus & appellatus. Verba sunt: *fecit alia quoque permulta miracula, ut vulgo etiam inter Iudaeos & plebem, Dei Filius diceretur.* Exstat quoque Pilati ad Tiberium Epistola in Pseudo-Hegesippi Anacephalaeos f. m. LXVI. b. quae recentior est ipsis de Hierosolymitano excidio libris, ex his confarcinata, secundum Io. Frider. Gronovium Obs. in Scriptor. Eccles. c. XXIV. p. 265. 267. unde Baronius eam Annalibus suis inseruit, an. XXXIV. n. 228. aliique repetiuerunt. Exhibet eam & Io. Alb. Fabricius in Cod. Apocr. N. T. p. 298. sq. ubi plures indicat, eam qui

qui recensent. Est ea inscripta *Claudio*, quo in titulo Bar-
 ronius certum esse ait errorem, si qua fides adhibenda
 epistolae, quia Claudius loco Tiberii ponatur, quem ta-
 men aliunde irrepsisse putat, loc. cit. Sed Claudius is
 ipse Tiberius est, utpote Claudiorum perantiqua ac ce-
 lebri familia prognatus, dictus & ipse *Claudius*. Indicat
 hoc Suetonius: *in castris*, inquit, *tiro etiam tum propter*
nimiam vini auiditatem, pro Tiberio Biberius, pro Claudio
Caldius; pro Nerone mero vocabatur. Dictus itaque *Clau-*
dus fuit, etsi post adoptionem Tiberii, minus est frequens
Claudii nomen. Sueton. v. Tiber. c. I. sq. c. XLII. Ver-
 bis ea nonnihil discrepat a priori, & minus latine sic fluit,
 ut ex Graeco, a graece minus perito, translata videatur;
 hoc tamen ibidem quoque legitur, quod omnis populus
 Iudaeorum *Dei Filium* esse dixerit. Sic enim scribit: *cum*
omnis populus Iudaeorum eum Filium Dei esse diceret, inui-
diam contra eum passi principes Iudaeorum (Graeca haec
 phrasis est,) & *tenuerunt eum, mihique tradiderunt*. Nec
 forte dissentient in hoc exemplaria cetera, quorum adhuc
 tria, ab inuicem quae discrepant, meminit B. Ittigius, Ap-
 pend. ad Haeresiarch. c. II. §. 14. p. 9. Ex his vnum est
 Epistola Graeca, quae exstat in Biblioth. Vindobonensi,
 teste Lambecio, qui initium eius exhibet, L. V. Bibl. Vind.
 p. 23. conf. Nesselius Catal. Manuscript. Graec. Bibl. Caes.
 p. 349. quae a prioribus num multum diuersa sit, ii iudi-
 care poterunt, quibus illam datum est inspicere. Puta-
 uerim vero, haud magnum, ut in reliquis exemplaribus,
 fore discrimen. Aliam adhuc addit Fabricius loc. cit.
 p. 300. conf. Aët. Erud. 1721. p. 387. Quod si fides ha-
 benda foret Aëtis Petri cum Simone Mago, quae Marcel-
 li nomen praeferunt, Petrus de Christo, quis esset, a Ne-
 rone quaesitus, Pilati literas ad Claudium produxit, ceu

laudatus modo Ittigius indicavit. Fabricius Cod. Apocr. p. 299. sq. conf. P. III. p. 479. Aët. Erudd. 1699. p. 127. Wockenii Diss. de Pontii Pilati Epistola ad Tiberium circa res Iesu Christi gestas.

V. Exstat etiam *Ἀναφορά πιλᾶτος*, *Relatio Pilati Praefecti de Iesu Christo*, Domino nostro, missa ad Tiberium Imp. quam graece & latine exhibet celeb. Fabricius, in Cod. Apocr. p. 972. sq. conf. P. III. p. 456. sq. Quae num eadem sit, quam Cotelarius Volum. II. Part. Apostol. p. 162. ed. Antvverp. in Cod. Reg. n. 2431. sub titulo: *ἀναφορά πιλᾶτος πρὸς Τιβέριον* exstare testatur, dicere non habeo. Recensentur in ea Christi miracula, passio, & mors, & resurrectio ita, ut addantur quaedam, de quibus nihil sacra in historia occurrit.

VI. De Actis Pilati frequens apud scriptores fit mentio. Exhibentur Acta Pilati, quae titulum Evangelii Nicodemi praeferunt, in Fabricii Codice Apocr. p. 214. sq. conf. P. III. p. 481. sq. Christum Iesum Dei esse Filium non semel ibi asseritur. Ut alia plura omittam, Annas & Caiphas, a Pilato adiurati, ex scriptis Testamenti Veteris tandem colligere & affirmare introducuntur: *Et sic apparet, quod Iesus, quem crucifiximus, Iesus Christus, Dei Filius, est verus & omnipotens Deus*, p. 297. Certe Tertullianus, Patrum inter Latinos antiquissimus, Apol. c. 21. *ea omnia*, inquit, *super Christo Pilatus, & ipse iam pro sua conscientia Christianus, Caesari tum Tiberio nunciauit*. Inter ea quid relatum fuerit, e cap. V. colligamus, ubi ait, *quod illic in Palaestina veritatem illius diuinitatis reuelavit*. Eusebius L. II. Hist. Eccles. c. 2. scribit, quod Pilatus retulerit inter alia commemorata, *ὅτι μετὰ θάνατον ἐκ νεκρῶν αἰσθὰς ἦν θεός*

Θεὸς εἶναι παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐπετίθετο, quod ad vitam denuo reuocatus a plerisque iam Deus haberetur. Et Orosius L. VII. c. 4. quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur. Apud Gregor. Turonensem in Actis Pilati milites custodes fatentur, se Filium Dei reddere non valere, Hist. Francor. L. I. c. 21. conf Nicephorus L. I. c. 8.

VII. Num hi Epistolam aliquam habuerint in mente, an Acta aliqua ab illa diuersa, non licet definire, cum nullius diserte mentionem faciant, quamquam Tertullianus, dum *nunciasse* scribit, ad Epistolam respexisse videatur. Iustinus Martyr quidem *Acta* nominat, in Apolog. II. p. 76. conf. p. 86. Verum haud vocat *Acta Pilati*, sed *ἐν τῷ πόντιῳ γεγενημένα*, quae sub Pontio, seu, res moderante in Iudaea Pontio, confecta sunt. Itaque sic potius existimari potest, Acta fuisse de rebus sub Pontio Pilato in Iudaea gestis, quam illa Pilati authentica in conspectum venisse & vsum christianorum. Praesides prouinciarum ad Imperatores retulisse, quid gestum fuerit tum a se, tum ab aliis in prouinciis, vel Plinii exemplo ex Epistolis ad Traianum edocemur. Nec verisimile est, Pilatum ab isto recessisse more, nec a se gesta significasse, maxime cum res esset tanti momenti, tot tantisque miraculis confirmata, & ille de medio sublatus, qui se regem Iudaeorum non negarat. Num autem Epistolae & Acta Pilati genuina in manus christianorum vnquam peruenierint, dubium videri possit, cum in tabulariis Romae religiose talia asseruarentur. Hinc nec Iustinus, nec Tertullianus, nec Eusebius exemplum Epistolae, vel Actorum exhibent, aut se vidisse affirmant; nisi fortasse aliquis, quod Casaubonus existimat, qui tractauit eiusmodi scrinia, factus christianus rem istam communicauerit cum suis, vnde postea Epistolae pariter & Acta a christianis, vti oracula Sibyl-

P 3

larum,

larum, Hermetis Trismegisti, Hydaspi & alia eiusdem generis scripta sunt efficta. Fabricius Cod. Apocr. p. 214. sq. Van Dale de Oracul. p. 609. sq. Et licet meminerint Actorum Pilati tum Eusebius, L. IX. H. E. c. 4. tum Epiphanius Haeres. L. spuria tamen & subdititia ea esse, illa quidem a gentilibus conficta, multisque aduersus Christum blasphemis referta; haec autem a Quartodecimanis vlurpata, a prioribus sine dubio diuersa, illi ipsi, qui ea commemorant, auctores significant, & recentiores agnoscunt & confirmant, in quibus ipse est Baronius, Annal. an. XXXIV. n. 230. Sixtus Senens. loc. cit. Nec Epistolam Pilati genuinam esse, vel solum dictionis genus ac titulus minus vsitatur probauerit, vt alia nunc breuitatis causa taceamus argumenta. Sermo est eiusmodi, quo Tiberii seculo non dico Procuratores prouinciarum ad Principem, sed vix vernae illorum inter se utebantur, vti scribit de ista Epistola I. Fr. Gronouius Obs. in Script. Eccles. c. 24. p. 268. conf. Ittigius Hist. Eccles. Sec. I. c. VII. §. 58. p. 411. Casaubon. Exerc. XVI. adu. Baron. n. 154 p. 675. Ottius Annal. Eccles. an. 34. §. 66. Caue Hist. Literar. P. I. p. 18. Basnag. Exerc. Histor. Crit. p. 142. sq. Tillemont Histoire Eccles. Tom. I. P. II. not. 19 p. 724. sq. Io. Reiskius loc. cit. p. 163. sq. Van Dale de orac. p. 608. sq. Laterem ergo lauat Honorius de S. Maria, cum Pilati Acta & ad Tiberium Epistolam tanquam monumenta γήσια defendit. Act. Erudd. 1724. p. 183. Germ. P. 133. p. 709. sq. Exstat Diss. de Pontii Pilati ad Tiberium Epistola circa I. G. res gestas, Londini 1720. Bibl. Brem. cl. V. p. 172. sed eam his in oris frustra quaesieris.

VIII. Neque tamen dimittimus Pilatum. Etsi enim nihil ab ipso profectae relationis exstat, genuinum quod sit; ipse tamen de *diuinitate Christi*, quae vulgabatur per Iudaeam,

am, ad Tiberium Imp. scripserit oportet, si eius relatu factum est, ut Tiberius ad Senatum retulerit *de Christo Deorum numero inferendo*. Prodidit hoc Tertullianus Apolog. c. V. XXI. *Tiberius annunciatum sibi ex Syria Palaestina, quod illic veritatem illius diuinitatis reuelarat, detulit ad Senatum cum praerogatiua suffragii sui. Senatus, quia non in se (ipse legit Cl. Fabricius, quoniam apud Eusebium leg. αὐτῇ scil. σύγκλητος, ipse Senatus, quae lectio ex Orosio quoque confirmatur,) probauerat, respuit; Caesar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus christianorum. Repetit haec Eusebius, ad Tertullianum prouocans, & fusius non-nihil enarrat ac declarat, tum in Chronico, p. m. 159. tum in Histor. Eccles. L. II. c. 2. Nec minus fuse copioseque Orosius L. VII. c. 4. Tiberius, inquit, cum suffragio magni fauoris retulit ad Senatum, ut Christus Deus haberetur: postea causam exponit, cur Senatus, & praecipue Seianus, restiterit, omnes tamen, Deo vindice, grauissime luerint, a Tiberio plerique trucidati. Orosii verba descripsit Albertus Stadenfis, Chron. ad an. XXXVIII. p. 39. quem lubens addo, cum sine censu eum fere reliquerint, hoc qui tractarunt argumentum. V. Th. Hasaei Diss. mox citanda §. II. p. 5. seq. Quae de Seiano addit Orosius, prudens omittit, cum rem gestam in annum reiiciat XXXVIII, quo Seianus perierat dudum, quippe qui an. XXXI. ad d. XV. Cal. Nouembr. interiit. G. I. Vossius de Passione Christi §. XXIV. An magni fauoris pro magno fauoris suffragio, (neque enim haec prorsus idem significant) ex Orosio legendum sit apud Albertum, alii exquirant. Georg. Syncellum, Eutychium, Patriarcham Alexandr. Zonaram, Auctorem Chronici Alexandrini, Gregor. Turonensem, Haymonem, Nicephorum, Cedrenum, Ottonem, Frisingensem & alios, qui idem argumentum*

mentum repetunt, duces secuti priores, alii addunt, & in his laudatus modo Fabricius, Cod. Apocryph. p. 217. sq.

IX. Multum discrepant eruditorum iudicia de Tiberii ad Senatum pro Christo cooptando Deo rogatione. Plures eam in dubium vpcant, & nouissime multo argumentorum apparatu impugnavit post Tanaq. Fabrum L. II. Ep. 12. Sam. Basnagius Exerc. Hist. Crit. adu. Baron. ad an. XXXV. n. 29. p. 136. sq. itemque Anton. van Dale de Oracul. p. 451. sq. 608. sq. Praeter eos, conf. Ovvenus Theologum L. III. c. XIV. §. 3. p. 283. Kortholt de Persec. Eccles. praelim. p. 7. sq. Clericus Hist. Eccles. Sect. I. §. 96. Lenfant praepar. Sc. 5. p. 310. sq. M. Georg. Christ. Wagner in Misc. Lips. To. IV. p. 161. sq. Rationes eorum eo fere redeunt, vt obiiciant: solum Tertullianum auctorem narrationis esse, & causae christianorum vndecunque praesidium, etiam ex fictis narrationibus, quaerere: deinde etiam vrgeant silentium Iustini Martyris, qui Romae tamen non adeo multo post fuerit versatus, vt in recenti potuerit esse memoria efflagitata Christi apotheosis, eaque fidem Antonini extorquere; itemque dissensum Tertulliani & Chrysostomi, qui ita rem referat, vt Tiberius rogarit Senatum, num suis quoque suffragiis Christum vellet creare Deum, vt non Tiberii voluntas, sed votum fuerit; repugnantiam voti Tiberiani & totius Romanorum religionis, quae penitus sublata fuisset per vnus Dei cultum christianorum; pugnam Tertulliani cum Luca, dicentis, christianum nomen Tiberii tempore in seculum introiuisse, quod aliquot annis post sub Claudio demum est factum, secundum Lucam; mortem Christi tragicam & abiectam, quae stultitia erat gentibus, 1. Cor. I. 24. hostilem Pilati animum erga christianos, etiam post mortem Christi & resurrectionem, Act. IV. 27. persuasionem de corpore Christi

sti furtim sublato; contemptum religionis Iudaicae; Tiberii absentiam, qui vltimis annis in Insulam Capreas concessit, ibique est commoratus; animum Tiberii vltimis temporibus libidinibus vacantem, omnique religione exsolutum, Aegyptiisque & Iudaicis ritibus aduersantem quam maxime; senatum ad adulationem cetera compositum, nec quicquam Tiberio negantem; silentium scriptorum paganorum, & inprimis Taciti, qui res Tiberii tamen cum cura soliciteque descriplerint, & quae sunt alia.

X. Sunt omnino dubia non leuia, nec contemnenda; ad quae tamen etiam quod responderi possit, haud deesse existimo. Solus est auctor Tertullianus; sed fidei tamen satis probatae, eo quod ipse seculo a nato Christo secundo Romae vixit, & paganus diu, in foro versatus occasionem habuit tabularia recognoscendi, & de tabulis requirendi, qui cum publice ad Romani Imperii antistites, Romae agentes, scripserit, causamque egerit christianorum, credibile haud est, eum voluisse fallere, cum verendum ei fuisset magnopere, ne falsitatis publicis ex tabulis argueretur, causamque christianae fidei magis proderet, quam adiuuaret. Accedit, quod nec christiani, nec pagani, quod constet, eius narrationem in dubium vocarint. Solus etiam Iosephus auctor est, Tiberium Roma pepulisse Iudaeos, propterea quod Fulviam, nobilem feminam, eamque proselytam, perfide bonis emunxerint Iudaei, Ant. L. XVIII. c. V. & fidem tamen inuenit. Accedit vero testimonium Eusebii atque Chrysostomi, Ven. Moshemius, Histor. Eccles. Sec. I. P. I. §. 2. Io. Fr. Mayerus, Eclog. Euang. P. I. p. 626. seq. Iustinus Martyr non plane silentio transmittit acta sub Pilato; filet autem flagrantatam ἀποθέωσιν. Neque enim idem omnibus est perquirendi studium, nec in eos semper inci-

Q

dunt,

dunt, qui rei cognitionem habent. Haud facile ea potuerunt cognosci, nisi ex tabulis publicis, vel aliquo Senatorum, qui tamen secreta habere solebant gesta in Senatu, & ne suis quidem enunciabant. Tertullianus atque Chrysostomus non ita aduersantur sibi, quo minus conciliari queant. Rogauit Pilatus, & ex huius relatione votoque etiam Tiberius, vt Deus cooptaretur Iesus, quod tale quid sine Senatus auctoritate non fieret. Tiberius autem non ita Christum voluit Deum recipi, vt suetus Romanorum cultus abrogaretur, sed vt iuxta coleretur, vti Iul. Caesarem Augustus, & Augustum ipse Tiberius consecrarat, & coli secundum ceteros Deos volebat, veluti postea Alexander Seuerus Imp. suo in larario & Christum, & Orphea, & alios eius generis Deos vna coluit. Lampridius in V. c. 22. 29. Tertullianus rem ipsam potius intelligit, cum scribit, quod Tiberii tempore *Christianum* nomen in seculum intrarit, vti *nomen* pro *re* non raro adhibetur, siquidem imperante Tiberio christiana fides propagata fuit primum. Tragica mors Christi erat, & plerisque stultitia: sed multis tamen prodigiis insignita, vt & innocens, & homine maior potuerit inde existimari, & a centurione Romanorum fuerit iudicatus. Praeterea plures pro Diis coluere gentiles, quorum mors tragica fuit, vti Bacchum, a Titanibus membratim discerptum; Osirin a Typhone in frustra concisum, Aesculapium fulmine percussum, Romulum patrum manibus laceratum, & alios complures, quod dudum respondit gentibus Arnobius L. I. contra gentes p. m. 14. Hos & alios enumerat quoque Huetius Quaest. Alnetan. L. II. c. 19. §. 2. Hostili Pilatus in Christum animo fuit, sed magis in speciem & reclamante conscientia, vt Iudaeorum furori cederet; ex animi vero sententia & innocentem *iustumque* agnouit, & praedicauit publice,

publice, manuumque lotionem significauit, Matth. XXVII. 24. quod ipsi praedicant Apostoli in Iudaeorum Senatu, Act. III. 13. magisque posthaec e miraculis, non in occulto gestis, & e centurione, qui praesens cum stupore cuncta viderat, perceptis, cognouit, Marc. XV. 44. 45. Non compressit persecutionem Christi discipulorum, quod res religionis ad eum non pertinebant. Iudaei quidem sparserunt famam, furtim sublatum esse Christi corpus; sed quis existimet, Pilatum tam rerum fuisse incuriosum, ut non rigidius ex militibus custodibus, eorumque praefecto, quaesierit, quid factum sit nocte tertia? quis putet, omnes fuisse milites pecunia sic occaecatos, ut in Iudaeorum gratiam nullus verum dixerit, ne quidem praefidi, & euulgarit inter suos, quod eos fecisse Pilati Epistola, sed spuria, & Pseudo-Euangelium Nicodemi, testantur? quis crediderit, nil quicquam valuisse vxoris Pilati, Proculae, somnium, quod quale fuerit, Corn. Adami disquirat, Obseru. Theol. Philol. p. 189. Fabricius Cod. Apocr. P. III. p. 983. post latam sententiam magis expensum, ut meliorem de Christo, iusto Deique Filio, mentem induerit? Matthaeus ait, inter Iudaeos fuisse diuulgatum, furtim esse corpus: num perinde apud Pilatum inuenere fidem? Ipsi verebantur Iudaei, ne ad Pilatum rei veritas perueniret; quem pariter pecunia parati sunt oppugnare, ne periculum inde ad milites redundaret, maxime vero propterea, ne sua gens de re gesta certior fieret, quicquid gentiles de ea crederent, Matth. XXVIII. 14. 15. Contempta erat Romanis religio Iudaica; sed ita tamen, ut subinde ex iis profelyti, si non corpore, animo tamen fierent, & non omnino nulli ei fauerent, quod de Fulvia ex Iosepho, & de Centurione Capernaitico ex sacra Historia constat. Iuuenalis cum scribit:

*Quidam sortiti metuentem sabbata patrem
 Nil praeter nubes, & coeli numen adorant;
 Nec distare putant humana carne suillam,
 Qua Pater abstinuit, mox & praeputia ponunt,
 Romanas autem soliti contemnere leges,
 Iudaicum ediscunt, & seruant, & metuunt ius,
 Tradidit arcano quodcunque volumine Moses.*

Satyr. XIV. v. 96. seq. & Persius:

*At cum Herodis venere dies, vnctaque fenestra
 Dispositae pinguem nebulam vomuere lucernae,
 Labra moues tacitus, recutitaque sabbata palles.*

Satyr. V. v. 179. sq. Eos exagitant, qui Romae Iudaeis fauebant, & religionem erant amplexi, diesque Festos & Sabbata gentis illius religiose seruabant. Stolbergius de Soloec. add. Exerc. XII. §. 16. 17. p. 424. Fama de Christo atque miraculorum magnitudo aliam suggerere mentem Romanis tum in Iudaea versantibus potuit. Absens fuit eo tempore Tiberius; potuit tamen per literas Senatus consultum rogare, maxime cum, teste Suetonio, sub Tiberio neque tam paruum quicquam, neque tam magnum publici priuatique negotii fuerit, de quo non ad P. C. referretur. Libidinibus etiam vacauit, & circa religionem negligentior fuit; sed cum, quotidie se perire, anxius ad Senatum scriberet, Tacit. Annal. VI. 6. *furiis*, vti Nero, *flagellatus*, vndecunque remedium quaesuit, & vel propterea nouum voluit cooptari christianorum Deum, qui veniam promitteret sceleribus; quod Constantino M. gentiles obiecerunt, quasi propterea deseruisset gentilium, recepissetque christianorum sacra. Neglexit religionem, scil. vsu receptam, cuius vanitatem facile perspexit callidus princeps, qui Deum fecerat Augustum, & ipse
 viuens

viuens templa sibi decerni passus erat. Ad adulationem erat compositus Senatus, a qua tamen ipse abhorruit Tiberius, Sueton. c. 27. sq. multumque indulgebat Tiberii desideriis; sed primis maxime temporibus; vltimis autem in contemptum fere veniebat Imperator apud eum, vt etiam reos a Tiberio iudicatos dimiserit Senatus non auditos, & Imperator, teste Suetonio, aduersus sententiam suam decerni, ne questus quidem sit. Sueton. in V. c. 26. p. 65. sq. 73. Tacitus An. l. 7. Fuit praeterea pertinax in superstitione cultuque Deorum recepto Senatus & tum, & diu postea, nec quicquam in eo voluit mutari ex instituto maiorum, qui solícite cauebant, ne peregrina sacra reciperentur. Propter anticipatos honores diuinos, & ob sententiam populi, pro Deo Christum habentis, Senatum negasse suffragia, Moynius scribit, in Not. ad Var. Sacr. p. 145. Externas ceremonias, Aegyptios Iudaicosque ritus, compescuit, vt ait Sueton. c. 36. sine dubio occasione Fulviae, pecuniis a Iudaeis emunctae; sed honore dignos tamen habere voluit videri, cum Iudaeorum iuventutem per speciem sacramenti in prouincias grauioris coeli distribuit: & si recte rationes putemus, ante passionem Christi id contigit, Ioseph L. XVIII. c. 5. Aët. Erudd. germ. P. CXLII. p. 709. sq. Pagani Scriptores consulto siluerunt, ne paganismo obessent, & christianae religioni praesidium praeberent, si Tiberii fauorem erga Christum proderent. Haec & alia possent regeri; quae tamen an punctum omnia ferant, haud affirmauerim, nec depugnarim.

XI. Ego quidem sic censeo, retulisse omnino Pilatum ad Imperatorem, quid gestum in Iudaea fuerit cum Christo, qua ratione ad supplicium crucis damnatus, quae contigerint in morte eius, insolita videlicet & admirabilis

rabilis eclipsis aliaque miranda, quae fama sparserit eius de miraculis non in obscuro, sed publice & propalam factis, quorum memoria, ut fieri solet, vel maxime renouata tum fuit, itemque eius de resurrectione & discipulis, qui Deum crederent, veri simile facit tum rei gestae magnitudo, quae non solum ad regnum attinebat, sed per omnem etiam tunc Iudaeam aliasque orientis prouincias ferebatur sermone, cuique milites interfuerant maximorum spectatores miraculorum, quorum aliqui vel ipsi rem perscripserunt Romam; tum mos praesidium, qui res prouinciae etiam multo minoris momenti, & in Acta referebant, & sua sponte perscribebant, ceu exemplo constat Plinii Secundi L. X. Epistolarum, ad quem morem Eusebius atque Nicephorus alique merito iure prouocant; tum veterum Iustini Martyris & Tertulliani in Apologiis suis ad Imperatores ad Acta illa prouocantium auctoritas. Quam sententiam praeiuerunt eruditissimi viri, B. Christ. Kortholtus de Persecut. Eccles. prim. §. 5. & 7. & Com. ad Iustini Martyr. p. 44. sq. Io. Conr. Dietericus in Historia Tiberii n. X. Caue H. Liter. Scr. Eccles. P. I. p. 10. Pfannerus Theol. Gentil. c. IV. §. V. p. 148. sq. B. Ittigius Hist. Eccles. sec. I. p. 412. B. Io. Ge. Neumannus Progr. Acad. XXI. p. 154. Chr. Wormius de corrupt. antiq. vestigiis apud Mart. & Tacit. L. I. c. I. Christoph Cellarius Diff. de primo Christian. Principe §. 6. 7. Deylingius Obs. S. P. III. n. 34. p. 250. sq. Casaubon. Exerc. XVI. p. 676. Le Moyne Not. & Obs. ad Var. Sacr. p. 145. sq. If. Vossius de Sibyllin. Orac. c. XI. Huetius Demonstr. Euang. Prop. III. §. XXII. p. 71. sq. Tillemont Hist. Eccles. Art. XIX. p. 422. 722. sq. Du Pin Prolegom. sur la Bible To. II. c. VII. §. III. p. 119. Fabricius Cod. Apocryph. p. 217. Gottfr. Olearius Iesus verus Messias, p. 364. sq. Relat. innoc. 1702. p. 245. seq. &

& alii complures. Quo modo & Pilato & Tiberio locus aliquis relinquendus foret inter Non-Christianos, quorum de Christo meliora testimonia laudemus. Verum si Pilatus *pro sua conscientia iam Christianus* fuerit, quod Tertullianum scribere meminimus, expungendus ille hic erit. Christianum haud fuisse Pilatum, res eius gestae vitaeque exitus, quem ipse sua manu fecit, Euseb. L. II. H. E. c. 7. Orosius L. VII. c. 5. Nicephorus L. II. c. 10 facile probauerint. Baron. Annal. ad an. XLI. n. 20. conf. Fabricius Cod. Apocr. P. III. p. 505. Nec Tertullianum tam animo & fide Christianum, quam fautorem ac defensorem Christi innocentis intellexisse, sunt qui existiment, conf. Theodor. Horn, Prof. Grypsvv. Diff. de Pilato eiusque vxore Christianis §. 9. sq. Neque sine Numinis factum reputari potest prouidentia, quod negauerit Senatus consensum, nec inter Deos cooptarit Christum, ne illis, quae colebant, falsis numinibus par haberetur, & humano studio Christi cultus propagatus fuisse videri posset, id quod Eusebius atque Chrysostomus dudum recte monuerunt. Ex instituto hoc argumentum pertractauit cel. Theodor. Hasaeus in Diff. de decreto Tiberii Imp. quo Christum referre voluit in numerum Deorum, recusa Erfordiae 1715. Scribit eruditissimus auctor. Bibl. Brem. cl. III. p. 325. not. i, quod refellere voluerit Tertulliani testimonium, postea vero re accuratius pensitata in Diff. cit. confirmarit, conf. Dannhavv. Hist. Eccles. trisecl. p. 212. sq. Cellarius Diff. XIV. p. 303. Ven. Moshemius Hist. Eccles. c. IV. §. II. p. 40. Zornius Bibl. antiq. p. 19. a Seelen Select. Literar. p. 481. Arnoldi Greuii Diff. Tertulliani testimonium de ἀποθέσει Christi a Tiberio decreta, Witteb. habita.

XII. Certiora sunt, quae de Centurione Sacra Historia memoriae prodidit. Is & commilitones eius cum vidissent, quae contigerant, Christo in cruce exspirante, miracula, quod tellus contremisceret, disrumperentur rupes, & medio sol die obtenebraretur, expauescēti dixerunt: ἀληθῶς θεὸς υἱὸς ἦν ὁ τοῦτος. *Reuera Dei Filius hic erat*, Matth. XXVII. 54. Eodem sensu Marcus cap. XV. 39. ἀληθῶς ὁ ἀνθρώπος ὁς ἦν υἱὸς θεοῦ. *Reuera homo hic Filius Dei erat*. Lucas aliter nonnihil, & haec Centurionis verba refert: οὕτως ὁ ἀνθρώπος ὁς ἦν δίκαιος ἦν. *Reuera homo hic iustus erat*, c. XXIII. 47. Dissensum conciliat doctissimus Anglus Waffius in Bibliotheca Literaria Anglic. V. Collect. nou. antiq. 1723. p. 99. sq. Relationes nou. de rebus doctis, Lips. 1722. p. 991. sq. Quod Marcus & Lucas vni centurioni tribuunt, id Matthaeus omnibus adscribit militibus, modo loquendi Scripturae, ipsique Matthaeo, non inusitato, quippe qui latronibus tribuit, quod vni tribuendum erat, c. XXVII. 44. coll. Luc. XXIII. 30. Glassius Gramm. S. L. III. Tr. I. Can. XXVII. p. 96. nisi centurionem hi tanquam praecipuum ac voce praeuntem voluerint nominare. Cognouerat sine dubio e cognitione causae, cui fortasse ipse interfuit, saltem e Iudaeis in causam supplicii, vt fieri solet, inquirens, imo ex subsannantis populi, militum & latronis vocibus, satis audierat, Matth. XXVI. 40. 42. 43. Luc. XXIII. 35. sq. quod Regem se Iudaeorum *Deique Filium* dixisset Saluator. Cum igitur & sermones Christi in cruce audisset, & ingentia vidisset miracula, ipse *diuinitatis* induit de eo opinionem, & in ipsa, quae diximus, erupit verba, vere esse significans, quem se dixerat, *Filium Dei*. Num vero intellexerit, vti fides vult diuina, *unigenitum Deoque Patri aequalem* Filium, an velut Bacchi, Herculis, Aesculapii, & praesertim Quirini, virtu-

virtutibus diuinitatis quendam gradum consecutorum exemplo protulerit miles Romanus, quod Pfannerus Theol. Gentil. c. IV. §. V. p. 148. Heinsium ait existimare ad Matth. XXVII. 54. quem tamen ad istum quidem locum in Exercitationibus suis nihil annotasse deprehendo, fortasse Grotium voluit dicere, quem Anton. Bynaeus sequitur, in Christo crucifixo c. XIX. §. 19. p. 770. non definiuerim. Timor centurionis, Deique glorificatio augustiora eum cogitasse, quam quod de idolis fabulati sunt veteres, fidem fecerint, praesertim cum non virtutes, de quibus cognoscere potuit vel ex verbis vnus latronis, Luc. XXIII. 39. 40. sed in primis miracula exspirantisque insolitus clamor extorquerent diuinitatis confessionem. B. Seb. Schmidius benignius de eo sentit, & simplicissimum ei mentis sensum, verumque de Filio Dei conceptum tribuit, Diss. Acad. p. 180. conf. Lightfoot Hor. Ebr. in Matth. XXVII. 54. Iuuenius ita iam olim cecinit:

*Militibus primis quatientur corda pauore,
Dedita qui saeuae seruabant corpora poenae,
Et sobolem dixere Dei, Christumque fatentur.*

Histor. Euang. L. IV. p. m. 519. Wolffius cur. crit. ad Matth. & Luc. ll. cc.

XIII. Sed *hominem iustum* tantum confessus est, secundum Lucam, qualem Pilatus in ipsa cognitione dixerat, Matth. XXVII. 24. Augustinus To. IV. de Consens. Euang. L. III. c. XX. p. 502. ita conciliat Euangelistas, vt vel vtrumque dixerit centurio; vel Lucas exposuerit, quo animo sensuque Iesum Dei Filium appellarit: fortasse eum non vnigenitum & aequalem Patri intellexisse, sed ideo,

R quia

quia iustum illum crediderat, sicut multi *iusti* dicti sint *Filii Dei*. Verum miracula sublimiores potuerunt suggerere cogitationes, verbaque simplicia atque perspicua in sensum tam remotum interpretari durius foret. Vtrumque potius eum dixisse, & aliud Lucam, aliud ceteros commemorasse, cum Augustino dixerim. Ita iam ante Augustinum conciliauit Evangelistas Ammonius, in Harm. Euang. p. m. 236. *hic homo iustus vere Filius Dei erat*. Et cum alias virtus diuina efficax fuerit in commouendis mortalium pectoribus, vti saepe ex carnificibus ac tortoribus christianorum facti sunt Christi confessores ac martyres; non erit causa, cur eam hic restringamus in morte Christi tam notabili, & nihil, nisi vulgaria, humana & pagana, cogitemus. Quae praeter ea de centurione, quem in Aetis, quae Aquilae reperta supra diximus, Cornelium Francinum, alii C. Oppium, patria Hispanum, alii Longinum appellant, eundemque faciunt, cuius seruum Christus sanauit, refert Baronius ex Metaphrasta, an. XXXIV. n. 191. quod contra ceteros, qui Christum furto sublatum dicerent, libere falsum esse dixerit, & Christum *verum* esse *Deum* praedicarit, & e mortuis reuera esse excitatum affirmarit, posteaque militia relicta factus sit praeco, & Caesariensis, vel Mediolanensis, vel in Cappadocia episcopus, tandemque martyr, dubia sunt & incerta. Quamquam a vero non abhorreat, quod fuerit centurio conuersus, secundum Tillemontium, loc. cit. P. I. p. 81. Certe primitiae gentilium ad Christum conuersorum milites fuere, quando Cornelius centurio cum suae fortis hominibus fidem est amplexus, Actor. X. Haud melioris fidei est Epitaphium Longini, quod prope Lugdunum in fano S. Mariae Insulae Barbarorum legitur, & ita habet: *Qui Saluatoris latus in cruce cuspide fixit, Longinus hic iacet,*
apud

apud Thom. Bartholinum de Latere Christi p. 65. Perperam etiam confundi centurionem cum milite, qui latus Christi perfodit, laudatus Tillemontius recte obseruat, Casaubon. adu. Baron. Exerc. XVI. n. 95. Act. Erudd. Lips. MDCXCV. p. 251. Multa alia isto de Longino, quod ex λινχῆ confictum nomen existimant, fabulosa exstant, quae huc transferre haud erit operae pretium. V. Ottius Anal. Eccles. an. XXXIV. §. 45. I. A. Fabricius Cod. Apocr. p. 259. 982. P. III. p. 471. sq. Seelenius Miscell. p. 353. sq.

XIV. Hunc in censum quis referat testimonium puellae, quae per multos dies Paulum eiusque socios secuta Philippis est, & clamauit: οἱ τοὶ οὗτοι αὐτῶν τοὶ δὲ λόγοι τοῦ Θεοῦ τῷ ὑψίστῳ εἰσιν, οἵτινες καὶ λαγγέλλουσιν ὑμῖν ὁ δὲ σωτηρίας. *Isti homines Serui Dei altissimi sunt, qui vobis annunciant viam salutis*, Actor. XVI. 16. 17. 18. Haec Apostolos ait seruos esse *Dei altissimi*; erat autem Paulus seruus *Iesu Christi*, vt se vocat Rom. I. 1. Christum igitur *Deum altissimum*, vt reuera est, appellauit. Verum hoc testimonium non est hominis non-christiani, sed τῷ πνεύματι τοῦ πυθωνος, *Spiritus Pythonis*, qui alius non est, quam qui alibi dixit: τί ἡμῖν καὶ σοὶ, Ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἦλθες ὡςδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. *Quid nobis tecum est Iesu, Fili Dei? venisti hic ad cruciandum nos ante tempus*, Matth. IIX. 29. Vel vt Marcus & Lucas referunt: εἶα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ; - οἶδα σε, τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ. *Sine, quid nobis rei tecum est? noui te, quis sis, Sanctus Dei*, Marc. I. 24. Luc. IV. 34. hoc est, πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου, *Spiritus daemonis impuri*. Dicitur πνεῦμα τοῦ πυθωνος, *Spiritus Pythonis*, quia, vt Apollo Pythius, summus vaticiniorum atque oraculorum habitus artifex, per Pythiam Sacerdotem oracula edebat, & futura praedicebat. Corn. Adami Obseru. Theol. Philol. p. 215. sq. Elsnerus Obs. Sacr. ad Actor. XVI. 17. p. 436. Antonius van Dale nullum hic,

vt solet, agnoscit malum spiritum, sed de ἐγγασπιμόθοις, *ventriloquis* interpretatur, qui per artem ex interiori, non motis labiis, nec ore aperto, verba protulerunt, de oraculis p. 651. sq. Sed verba distincte ac saepius prolata, eiectoque spiritu vaticinandi silentium aliud nos edocere queant. Neque vero huius impuri spiritus admisit testimonium Iesus, quin potius obmutescere iussit, & ex homine exire: similiterque, ad magistri exemplum, Paulus, iusto agitatus impetu eiecit spiritum, nec eius audire testimonium voluit, Actor. XVI. 18. Deylingius Obs. Sacr. P. II. p. 200. sq. Fesselius adu. Sacr. L. V. c. VIII. p. 463. Hostis alioqui testimonium maximi habetur ponderis. Sed nulla cum Christo sit cum Belial consensio, 2. Cor. VI. 15. nec daemonis admittit testimonium, ne eius voce, qui contrariis semper studiis aduersus ipsum agitur, laudem quaesisse videatur, & ipsa veritas in suspicionem mendacii, cuius pater est Diabolus, Ioh. VIII. 4. veniret. Neque Paulus isto captus testimonio suum ei, quod maligne occuparat, hospitium reliquit, quod studiose quaesivit, vt magis noceret. Obseruat Battierius, αὐτὸ αὐτῶν non referri ad παιδίσκον, sed suppleri debere ὡς, quae statim vox additur, ut significetur, quod confestim exierit, Bibl. Brem. cl. VI. p. 92. Sed ad παιδίσκον referri, & modus loquendi Apostoli, & rarior ellipsis ex sequenti supplenda membro in tam breui sermonis genere suadet. v. Ven. Wolffius cur. philol. ad Act. XVI. 18.

CAPVT QVINTVM.
DE
TESTIMONIO IOSEPHI.

ARGVMENTVM.

I. Iosephi testimonium. II. Sitne genuinum disputatur. Recensentur nonnulli, qui pro genuino habent. Qui negat. III. Affirmantium sententia defenditur. Iosephus legem scribendae historiae, veritatem, sibi proponit. Non potuit omittere narrationem de Christo. IV. Sine dubio interrogatus a Romanis, de Christo quid sentiret. Non suam, sed vulgi prodidit opinionem. Flauiorum familia Christianis non aduersa fuit. V. Romae fuerunt, qui Christi miracula audierant & viderant. Breuitas indicium est auersae mentis. VI. Historia de Paulina, in templo sub specie Anubis violata aliquid peruersae mentis Iudaicae videtur prodere. Gorionides videtur has suggerere cogitationes. Domitianus eo anno, quo Iosephus desit scribere, vexauit Christianos. VII. Ad christianam fidem num fuerit procliuus. Fuit discipulus Gamalielis. An Paulum Romae viderit? Mansit alienus a fide christiana. Gentilismo subinde est blanditus. IIX. Codices Iosephi consentiunt. Antiquiores eas viderunt. Non sunt secuti Eusebium. IX. Iosephus numerauit 51x86 Archaeologiae suae. Non temere potuit inseri lacinia. X. Macarius Eusebio antiquior Iosephi laudat testimonium. XI. Obiect. quod Patres Eusebio antiquiores ad Iosephum non prouocent. Respondetur.

I.

DEdimus adhuc non-christianorum de CHRISTO testimonia quaedam meliora, breuiterque perquisiimus, sed eorum tantummodo, quorum in historia passionis fit mentio. Plura nunc daturis primum occurrit testimonium Fl. Iosephi, Iudaeorum Liuii, vti vocatur ab Hieronymo, Epist. XXII. ad Eustochium c. 15. quo de tamen nihil afferri potest, quod ante a plurimis, iisque eruditissimis viris, non sit allatum. Afferemus Graeca eius verba, quae leguntur L. XIIIX. Antiqu. c. 4. γίνεται δὲ κατὰ τὸν χρόνον Ἰησοῦς, σοφὸς ἀνὴρ, εἰς ἀνδρά αὐτὸν λέγειν χυή. ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητὴς, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡλουῇ τὰληθῆ δεχομένων, καὶ πολλὰς μὲν Ἰουδαίους, πολλὰς δὲ καὶ ἑλληνικὰς ἐπηγάγετο, ὁ χρηστὸς ὅτος ἦν. καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πράτων ἀδράων παρ' ἡμῶν, σαυρῶ ἐπιτετιμηκότος πιλάτου, οὗ ἐπαύταυτο οἶγε πρῶτον ἀγαπήσαντες. ΕΦάη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θεῶν προφητῶν ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία θύμασια περὶ αὐτοῦ εἰρηκῶτων. εἰς τε νῦν τοῦ χριστιανῶν ἀπὸ τῆςδε ὀνομασμένων ἐκ ἐπέλιπε το Φίλον. Latina ex Gelenii interpretatione sic habent: *eodem tempore fuit IESVS, vir sapiens, si tamen virum eum fas est dicere. Erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt, plurimosque tam de Iudaeis, quam de gentibus sectatores habuit. Christus hic erat, quem accusatum, a nostrae gentis principibus, Pilatus cum addixisset cruci, nihilominus non destiterunt eum diligere, qui ab initio coeperunt. Apparuit enim istertia die viuus, ita ut diuinitus de eo vates hoc & alia multa miranda praedixerunt, & usque in hodiernum diem Christianorum genus ab hoc denominatum non deficit. IESVM dicit homine fuisse maiorem, auctoremque miraculorum, ac veritatis doctorem,*
Chri-

Christum ac Messiam esse, qui cruci licet fuerit affixus, in vitam tamen redierit, habeatque christianos sectatores.

II. Sitne genuinum indubitatumque hoc testimonium, a Iosephi profectum manu & calamo, an subditum & a christianis insertum, vel saltem interpolatum, per seculum multum diuque quaesitum, & in vtramque partem decertatum fuit, ex quo tempore Lucas Oslander, Theologus clarissimus, & Hubertus Gifanius, Ictus Altorffinus, signa praetulerunt. Viri eruditissimi, Christophorus Arnoldus, Io. Andreas Bosius, Georg. Wolfgangus Wedelius, Antonius van Dale, Carolus Daubuz, M. Martini & alii dignum censuere locum, quem tractatione quisque singulari exquireret ac pertractaret. Laudatus modo Bosius complures enumerat, qui vel genuinum affirmarunt, vel reiecerunt, cuius tamen ipsius non satis constat sententia, cum scriptum non sit perfectum absolutumque; quibus haud pauciores addi possunt, post illius fata qui tractarunt vel attigerunt hoc argumentum. Longa hos serie vir de historia christiana Ecclesiae antiqua meritissimus B. Ittigius e Daubuzio recenset, & nonnullos addit, in Histor. Eccles. prim. sec. p. 356. & Prolegom. ad Iosephum. Aceruo si granulum licet adiicere, ab affirmantium quoque stant partibus, e veteribus Sophronius, itemque Casp. Varrerius, Lusitanus, Philippus Mornaeus, Io. Schmidius, Theologus Argentoratensis, Io. Christfried Sagittarius, Mich. Waltherus iunior, Petr. Lambecius, C. S. Schurzfleischius, Wilh. Ernestus Tenzelius, Io. Deckherrus, Io. Christoph. Rumetschius, Theodorus Hornius, Io. Henichius, Seuerin. Waltherus Slüterus, Dan. Maichelius, Seelenius, Hadrianus Iunius, Guilhelm. Caue, Eduardus Stillingflet, Io.

Io. Ernestus Grabijs, Wilh. Reading, Iac. Crullius, Hermannus Witsius, Salomo van Till, Isaacus Iaquelot, Hauecampius, Fr. Spanhemius, Io. van Marck, Guilielmus Bonjour, M. Martini, P. D. Huetius, Antonius Pagi, P. Dominicus de Colonia, Honorius de S. Maria, & alii. Negantibus accedunt Christianus (non Christophorus) Noldius, Sebaldus Snellius, Henr. Kippingius, Guilielmus Vorstius, Petrus Rabus, Io. Richardsonus, Richardus Simon, & qui latet sub literis C. D. G. P. I. S. G. qui Carolum Daubuz refellit. Medijs, qui probant, sed ita, vt interpolatum censeant, se adiungunt Perizonius, Retardus, Thomas Ittigius, Io. Alb. Fabricius, alii: dubijs ac nil definitibus accensendus est Io. Clericus, etsi facile sit colligere, in quam partem propendeat, cum acriter propugnat, locum de fratre Christi Iacobo, quem Iosephus dicit ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου χριστοῦ, Antiq. L. XX. c. 8. subditum esse a christianis, conf. Art. Crit. P. I. p. 21. vol. 2. p. 283. 291. sq. W. Wotton si subiectum maxime sit, antiquum tamen esse opinatur, v. Fabricii Lux Euangelii p. 16. sq. Bibl. Graec. L. IV. c. VI. §. V. Cl. a Seelen Med. Exeg. P. II. p. 423. sq. du Pin Bibl. Eccles. P. I. p. 37. sq.

III. Non quidem robustiores affirmantium partes fient, si post Magnificum virum, summum Polyhistorum, Georg. Wolfg. Wedelium, qui hoc de loco pluribus egit in Cent. II. Dec. II. n. 1. iis me adiungam; integrum erit tamen eas amplecti, & vel postremos e longinquo sequi. Disputatas utrinque ab eruditjs rationes huc transcribere nec animus est, nec instituti postulat ratio; tantummodo breuiter exponere iuuabit, quae mentem has ad partes alliciant pertrahantque. Historiam suae gentis scribebat Iosephus, cuius legem esse nouerat, vt nihil non veri scribere auderet, nec gratiae quicquam, vel odio tri-

bueret,

bueret, quam ipse etiam sibi statuit, eos improbens scriptores, qui a veritate recesserant, in Prooem. p. 3. idque se fecisse iactitat L. VIII. c. 2. etsi contra fecisse aliquando arguatur. Fabricius Bibl. Graec. L. IV. c. VI. §. 4. p. 234. Historici igitur satisfactorius titulo ac muneri, non potuit non, ubi de Pilati rebus, fusius & ex instituto agebat, intexere narrationem de Christo, qui tot tantisque miraculis suos inter populares, & in vicinia, ipsisque Romanis cognitus, qui tanta animorum populique & sacerdotum commotione apud Pilatum accusatus, & ab inuito multumque reluctante innocens ad crucis supplicium condemnatus erat, cuius mortem tot & tanta insigniuerant miracula, exteris etiam obseruata, quem a mortuis in vitam rediisse fama constans, a Romanis militibus & Christi discipulis disseminata, a Iudaeis licet, quantum in ipsis, suppressa, praedicabat, qui denique tot myriades sectatorum, e Iudaeis pariter ac Graecis Romanisque, habebat. De hoc filere prorsus, & nihil scribere quicquam, hoc quidem fuisset studium partium aperte profiteri, & rem decantatissimam, quae magna pars historiae esset, omittere, cum tamen res multo minoris momenti consignarit. Et dum breuior est, quam rei varietas & magnitudo postulabat, argumentum hoc est, quod reluctanti animo particulam istam suis inferuerit monumentis.

IV. Sine dubio ab amicis, qui historiae suae gentis scribendae fuerant auctores, e quibus nominatim laudat Epaphroditum, Prooem. p. 2. puto eundem, qui Neronis fuit libertus, & cui Epictetus seruiit; num eundem, cuius Apostolus mentionem facit, qui fuit administrator Euangelii, Philippensium Apostolus, Phil. II. 25. IV. 18. Col. I. 7. merito dubitatur, Fabricius Bibl. Graec. L. IV. c. 7. p. 257. in primis ex Flauiana Augustorum fami-

lia, iterum iterumque, vt fieri solet, interrogatus fuit, de CHRISTO, qui tanti nominis esset, suaeque gentis homo, quid sentiret: quibus vt satisfaceret, pericopam inseruit controuersam, qua exposuit, quae fama de eo publica fuerit. Neque enim animi eum sui, sed vulgi prodidisse sententiam, vel superius laudata eius verba satis videntur prodere, cum Iacobum fratrem dixit Iesu, *τὸ λεγόμενον χριστός*, qui dicebatur Christus. Sinistre de eo si scripsisset, & vel reticuisset, quod pro Messia fuisset habitus, & vel miracula, vel resurrectionem negasset, aut in dubium saltem vocasset, aduersarios habuisset ac contradicentes non christianos modo e Iudaeis, qui Romae frequentes erant, conf. Rom. XVI. verum ipsos etiam Romanos, & christianos & paganos, in quibus adhuc superstites fuisse, qui *αὐτόπαι* & spectatores fuerant Christi & miraculorum & supplicii, vix dubium habet, in primis autem Augustam Flauiorum familiam, cuius ipse cliens erat, nomen Flauii inde adeptus & ius ciuitatis Romanae, quaeque christianis non infensior erat, nihil aduersi contra christianos, ante Domitianum cogitans, teste Eusebio L. III. c. 17. imo christianos in suis numerabat, ad martyrium sub Domitiano abreptos. Kortholt de Persec. Eccles. primaevae c. II. §. 9. 10. Braunius Select. Sacr. L. I. §. 26. sq. Bosius de testim. Ios. p. 99.

V. Certum ego atque statutum habeo, primos in urbem pertulisse famam de Christo, & fidem christianam illos, qui Christi audierantque viderant miracula in Palaestina, executores & spectatores fuerant supplicii ac miraculorum testesque resurrectionis, milites videlicet, primi certe e gentibus, qui fidem christianam sunt amplexi, Actor. X. quos reuerenter habere debuit, suam ne fidem perderet. Ipsa breuitas parumque cohaerens oratio argumento

gumento videntur esse, quod animo non propenso beneque animato, sed alieno ac reluctanti ista scripserit, quaecunque scripsit, fusius de Christo dicturus pro rerum varietate ac magnitudine, si bene de eo sensisset, & ex animi scripsisset affectu. Neque vero scripsit quicquam, quod non praecipui Iudaeorum, & magno in Senatu qui erant, cognouerant, & negare non poterant, & tamen in sua pertinaces persistebant religione, nec Christi se partibus adiungebant, conf. Matth. XXVIII. II. seq. Actor. IV. 13. quia spei ipsorum hoc erat aduersum, quae vnice in regno terreno & felicitate ciuili collocata erat. Mirum itaque non est, Iosephum in Iudaicae fidei persistisse sacris, etsi vulgatam de Christo famam scriptis intexuit suis, qui in Vespasiano completam statuit Dei de rege ex oriente prodituro promissionem, de Bell. Iud. L. VI. c. 23. Tum enim *pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore, ut valesceret oriens, profectique Iudaea rerum potirentur, quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerant, ut prodidit Tacitus, Hist. L. V. c. 13. quae repetit etiam Suetonius in Vespas. c. 4.*

VI. Videtur omnino Iosephus prodidisse aliquid peruersitatis, Iudaicque in Christum odii, cum breuiori de Christo narrationi statim subiungit fusiolem de libidine iuuenis Romani, Decii Mundi, & Sacerdotibus Isidis, qui lenones fuerant, & libidinis ministri, ut aestum ille libidinis cum Paullina, honestissima matrona, in templo, sub Anubis specie, impleret, promittens, ex se Deo Deum natum iri. Capite luerunt crimen sacerdotes de cruce suspensi, & sacra Aegyptiorum, vnde Isidis acceptus erat cultus, atque Iudaica a Tiberio Roma pulsa sunt, Antiqu. L. XVIII. 4. Nullus hic locus erat narrationis de turpitudine in Isidis sa-

cris Romae deprehensa, vbi de fatiis agit Iudaeorum sub Pilato atque Tiberio; nisi eo factum sit fine, vt causam ostenderet, cur Aegyptiorum & Iudaica Sacra Tiberius Roma expulerit. Nihil quidem de pulsis Aegyptiorum sacris disertè addit Iosephus, nisi quod Isidis templum illud, in quo nefas erat perpetratum, destructum commemoret, & sequenti demum cap. V. exponat, quod ob Fulviae iniuriam, a Iudaeo illatam, in Sardiniam deportati sint Iudaei, & reliqui vrbe expulsi, quod tamen cum, teste Tacito, factum sit anno quinto Tiberii, octo annis ante Pilati in Iudaeam aduentum, hic locum non inueniebat. v. Martini Dissertat. critiques p. 268. Tacitus quidem Annal. II. c. 85. & Suetonius in V. Tiber. c. 36. de pulsis Roma Aegyptiorum atque Iudaeorum sacris, sed nil quicquam de libidinibus Decii Mundi commemorant. Tertullianus Apol. c. XV. ait, se posse *moecbum Anubim* commemorare; num ad hanc respiciat rem gestam, dicere non habeo. Pseudo-Hegesippus, sine dubio ex Iosepho, Mundi istius amores recenset, L. II. c. 4. sed de pulsis eo nomine Aegyptiorum sacris, itemque de Fulvia profelyta, a Iudaeo decepta, Iudaeisque propterea Roma pulsas tacet, istamque de Mundo narrationem praemittit, vti fas est, si quidem vera, recensione de Christo cruci suffixo, & morti Iohannis Baptistae, quae c. V. habetur. Cur itaque Iosephus admodum longam inseruit narrationem de libidine Mundi, qui Anubidem se finxit, Deumque ex se Deo genitum iri dixit, & breui narrationi de Christo subiungit? Hegesippus propterea se eam repetiisse scribit, vt inde cognoscatur deformitas Imperatoris, cuius exemplo talia sint patrata: Sed Tiberius tamen horrendum vindicauit facinus. Iosephus nullam affert rationem, cur istam repetat historiam. Sic enim cum relatione de Christo connectit:

Etit: circa eadem tempora etiam aliud Iudaeos turbavit in-
 commodum, & Romae in sacris Isidis summa turpitudine depre-
 berisa est: dicam igitur prius de Isiacorum nefando scelere, ac-
 tum demum res Iudaeorum persequar. Nullus hic locus,
 nulla ratio erat inferendi nefandam Decii Mundi libidinem,
 quam mirum est non in dubium fuisse ab eruditis vocatam,
 cum solus Iosephus eam referat, Romani scriptores taceant.
 Non bono id animo fecisse videtur Iosephus. Volueritne
 Romanis aegre facere, fortasse exprobrantibus, quod Iudaeo-
 rum Sacerdotes IESVM, tot miraculis atque beneficiis erga
 populum insignem, infami crucis affecerint supplicio; an
 christianis, quod Romae eodem tempore homines foedi at-
 que impuri eodem supplicii genere fuerint affecti, quo Iesus,
 Christum & Deum quem crederent; an tacite suggerere oc-
 casionem suspicandi, fortasse furtiuo amore procreatum es-
 se, quem virginis filium iactitarent christiani, Deique filium
 crederent. Iosephus Gorionides Ebraeus posset hanc fug-
 gere suspicionem, qui dum rem istam narrat, eas adhibet
 formulas, quam Mariam, Christi matrem, adhibuisse legi-
 mus. Cum personatus Anubis dixisset, multas mulieres ex
 Diis Deos peperisse, respondisse Paulina refertur: *O beatam*
inter mulieres, quam Deus amore suo dignatus est. Cumque
 postea rem gestam marito enarrasset, ille respondit: *O fe-*
lices nos, quos Deus respexit: omnes etiam mulieres bea-
tam illam praedicabunt, dicentes: O te felicem, Paulina,
quae Deo Anubi sociata fuisti, c. XLIV. p. 531. edit. Breith.
 conf. Chr. Arnoldi Epist. de Fl. Iosephi testimonio p. 76. 121.
 Quod Iosephus fortasse tacite innuit, id postea Iudaei, ne-
 quissimi mortales, & cum iis Cellus, diserte tradiderunt,
 Mariam ex Pandera, homine impurissimo, concepisse Iesum.
 Vid. I. H. Maii Obseru. Sacr. L. IV. p. 82. sq. Certe in libro

Toldos Ieschu, quem Wagenfeilius in lucem pertraxit, dicitur *filius adulterae*, & *מן מנסר*, *spurius*, v. Eisehmen-ger entdecktes Judenthum, P. I. c. II. p. 105. Poleman Diss. de Beelzebul p. 17. Fortasse suggerere tacite Iosephus voluit Domitiano, vt, sicuti Tiberius Aegyptiorum Sacra Romae sustulit, & Iudaeos Roma pepulit, ob factam Fulviae a Iudaeo iniuriam; sic christianorum quoque religionem proscriberet, eosque submoueret. Certe eodem anno, quo Iosephi desinit historia, XIV. imperii sui Domitianus vexare coepit christianos, dirisque modis excruciare. v. Hieronymus Catal. Scriptor. Eccles. c. IX. XIII.

VII. Ad Iosephi characterem atque ingenium quod attinet, magisne inclinarit ad fidem christianam, quam tenax patriae fuerit religionis, hic cum dicendi locus sit, breuiter de eo differemus. Inclinati ad Christi partes animi haec interpretantur nonnulli indicia, quod L. XX. c. VIII. de Iohanne baptista, & L. XVIII. c. 7. de Iacobo iusto, Christi fratre, bene senserit. Illum namque laudat, vt virum optimum, qui Iudaeos ad virtutis, pietatis iustitiaeque studium excitavit, cuius innocentis caedes, de Iudaeorum opinione, causa fuerit, quod Herodis exercitus fuerit fusus & caesus, quod Eusebius ex eo repetit, Hist. Eccles. L. I. c. XI. quodque indigna mors poenas in gentem deriuarit, Hierosolymaeque interitum conciliarit, quod & Hieronymus e Iosepho tradit, de Scriptor. Eccles. c. II. Hunc, fratrem Iesu, tradit, quod summus Pontifex, Ananus, impietatis reum peractum lapidandum tradiderit, idque factum omnibus bonis legumque studiosis displicuerit vehementer, L. XX. c. VIII. His accedit, quod ad pedes sessitarit Gamalielis, qui mitius in Senatu sensit de Christo, Actor. V. 34. sq. cuius iudicium haud potuerit ignorare Iosephus, perinde ac, quod eius olim discipulus

discipulus Paulus fidem christianam magno praedicaret ardore, quem iuuenis ipse Romam profectus potuerit audire atque cognoscere. Non itaque mirum esse aiunt, quod talis de Christo inserta sit pericope. Verum de Iohanne quae retulit, sine vlllo intuitu, quod Christi fuerit praecursor, id quod Euangelica tantum docet historia, potuit referre, historici partes expleturus, vulgique opinionem tradere. Relationem de Iacobo rei veritas & fama in populo expressit, non Christi amor. Gamaliel diu adhuc post haec vixit, nec tamen a fide patria recessit, etsi vidit christianae fidei progressum & amplificationem, suaeque disciplinae alumnum Paulum eius acerrimum esse praekonem non ignorare potuit: nam ad Christi eum partes transisse fabula est, v. lo. Casp. Graunii erudita Diss. qua exponit historiam Gamalielis Sen. §. VIII. Paulus inuisus erat suis olim fratribus, & ab iis Romanis ad mortem tradebatur. Fuit Romae Iosephus iuuenis, sed num sit congressus cum eo, an iis se associarit, qui deserebant eum, & merebantur elogium, quod videntes non viderent, Act. XXVIII. 26. non habeo dicere. De Christo retulit, non quae sua, suaeque gentis de eo tum esset opinio, sed quae fuerat, cum in terris versaretur, & christianorum tum erat, quam non ingrati nouerat Flauiae genti, ipse licet animo studioque a Christo diffideret. Et quod ex fama retulerit, quaecunque retulit, vel id possit esse argumento, cum scribit, plures Christum, in terris dum fuit, e gentibus sibi adiunxisse sectatores, cum vix vnus & alter fuerit. Et cum mala publica repetat a caede innocentium Iohannis Baptistae & Iacobi, de Christo autem, qui illis maior erat, & foedo supplicio erat affectus, de Pilati sententia innocens scelerisque purus, altum teneat, silentium, & potius foedam subiungat historiam,

storiā, Iosephi hinc licet erga Christum colligamus animū. Nec vero rarum est, ut historicus referat, a quibus ipse tamen abhorret, nec suum promat iudiciū, sed lectori relinquat. Et de Iosepho observatum est, quod gentilismo non nunquam aliquid indulgeat & blandiatur. Sic L. IV. Antiqu. c. VIII. p. 121. scribit: *Diis alienis nemo loquatur male; fana externa non sunt spolianda, neque sacra donaria tollenda; & L. II. contra Apionem p. 1077. illud Exodi: Diis non detrahes, & principi populi tui non maledices*, ita interpretatur, quod neque ridendi, neque blasphemandi sint ii, qui apud alios Dii putantur, quae menti Scripturae diuinioris haud conuenienter scribit. conf. Grotius de Iure Belli & Pacis L. III. c. V. §. II. n. 4. Ita solent subinde eruditi historici, qui diuersarum partium amant eruditionem, rem aliquam enarrare, ut partibus aliquid indulgeant, earumque sibi studium & fauorem adiungant, ut vni tamen adhaereant ipsi.

IIIX. Non omnino contemnendum est argumentum, quod Codices consentiant, exhibeantque nostrum de Christo locum. Non quidem exstant hodie codices tam antiqui, sed viderunt eos tamen ac voluerunt veteres Ecclesiae doctores, Eusebius, Sophronius, Hegesippus siue Ambrosius, Hieronymus, Isidorus Pelusiota, Sozomenus, Cedrenus, Nicephorus, Suidas, qui & antiquiores usurpauit codices, & alios voluit scriptores, Albertus Stadenſis, Galatinus, & alii, qui ante renatas literas floruerunt. Neque enim fieri facile potuit, ut omnes essent corrupti, si vel vnus & alter a christiano esset interpolatus. Si qui codices locum non habent, veri magis simile est, a Iudaeis eum fuisse electum, quam a christianis insertum, quae Whistoni est opinio, Relat. nouant. 1722. p. 842. Hi enim non carent argumentis pro Seruatore Iesu, Deo
ac

ac Domino suo, nec Iosephi indigent testimonio: illi contra ringentes vident, ei testimonium a suae gentis ac religionis homine perhiberi. Neque est, vt Eusebium, ducem & antesignanum, reliquos dicamus esse secutos, qui post ipsum repetiuerunt Iosephi locum, cum plerique diuersi sint ab Eusebio, & ex Iosepho potius & ipso auctore verba desumpsisse videantur. Historici *itaque officium & Codicum consensus pro Iosepho auctore pugnant*, ita Dominicus a Colonia, apud Selenium Miscell. p. 47. II. §.3. p.58.fq. v. Martini Dissert. sur Ioseph. c. II. & IV.

IX. Neque inferi potuisset a christiano locus, quin facile potuisset fraus animaduerti. Iosephus enim sub finem Antiquitatum numerum ponit *σίχων versuum*, quod XX. libris & *ἐξ μυριάσι σίχων*, sexaginta millibus versuum comprehendantur. Hoc ipso communiuit quasi suam Archaeologiam, vt ne quis vel adderet, vel demeret aliquid. Quod si tanta fuisset insuta lacinia, quae ultra duodecim versus, si pro lineis accipiantur, vti fas est, possit conficere, mirum foret, non ab vlllo veterum fuisse animaduersum atque indicatum. Ita mos erat veterum, vt numerum indicarent versuum, vt & de magnitudine constaret libri, & discerni possent auctorum libri, & incorrupti manerent, nec vel augerentur, vel mutilarentur, quo de argumento pluribus egit Stolbergius in Diss. de Stichometria veterum, quae annexa est Tract. de Soloeicisms, p. 406. fq. vbi §. I. plura affert exempla scriptorum, tam sacrorum N. T. quam profanorum, in quibus *σίχων* fuerunt numerati, nec vero Iosephi commemorat, quod primus facile indicauit Magn. Wedelius, & non sane nullius est ponderis argumentum.

X. Non omitti hic debet Macarii martyris, Eusebio antiquioris, testimonium, quod primus ex Actis Sanctorum repetiuit eruditissius W. E. Tenzelius in Colloqu. Menstr. an. 1697. p. 559. Verba sic habent: Ἰωσὶπῶς ὁ ἐξ ἱεροσολύμων ἱερεὺς γενόμενος, καὶ ἰσορῶν μετ' ἀληθείας τὰ κατὰ Ἰησοῦν, μαρτυρεῖ τὸν θεὸν ἀληθινὸν γεγονότα ἐνανθρωπήσαντα ἅτε καὶ σταυρωθέντα, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθέντα, ἃ δὲ συγγράμματα ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀπόκειται βιβλιοθήκῃ. λέγει δὲ ἕτως. γίνεται δὲ κατὰ τὸν ἰὸν καιρὸν Ἰησοῦς σοφός. κτλ. *Iosephus Sacerdos Hierosolymitanas, quique historiam Iudaeorum integra fide ad posteros tradidit, testatur, Christum verum Deum fuisse incarnatum & crucifixum, tertiaque die resuscitatum, cuius libri in publica bibliotheca repositi sunt;* (Dan. Cardoni interpretatio haec omittit) *Dicit vero ita: eodem tempore fuit Iesus sapiens &c.* sequuntur verba Iosephi, quae tamen nec per omnia Iosephi, nec Eusebii, magis tamen Iosephi, verbis respondent. Ante Eusebium vixit Macarius, & cubiculi imperatorii praepositus appellatur, & coram tribunali Imperatoris ista verba protulit, & ad bibliothecam publicam, in qua reconditam Iosephi historiam fuisse, & Hieronymus obseruat, prouocat, vt princeps in hoc genere argumentum reputari possit. At vero si non subiecta, interpolata tamen haec Acta Macarii erunt, secundum celeb. I. A. Fabricium Bibl. Graec. L. IV. c. VI. §. 5. p. 237. lq. Non repeto, quae Tenzelius pro eorum auctoritate differit, hoc tantum addo, quod non liceat affirmare statim, hac etiam parte ea interpolata esse, cum tam multi veteres rem eandem tradant, quos ipse longa serie enumerat.

XI. At non prouocant ad Iosephi locum antiquissimi Patres, Iustinus Martyr, Tertullianus, Cyprianus & Origenes, Eusebio antiquiores, nec eo vtuntur testimonio, cum
illi

illi tamen contra Iudaeos disputent. Sed variae possunt esse causae, cur illa verba non ab iis citentur. Fortasse vñ sunt exemplari a Iudaeis corrupto, aegre ferentibus, a Iudae gentis homine tale tribui Iesu nostro testimonium, quod si factum est, tum maxime factum censeretur debet, cum recens adhuc fuit, nec plura disseminata fuerunt exemplaria. Deinde accommodate observatum est Martinio, quod Iustino propositum fuerit e Scriptura S. disputare cum Tryphone Iudaeo, cui instituto conuenienter acturus non potuit vti Iosephi testimonio. Simile institutum fuit Tertulliani ac Cypriani, qui secutus exemplum magistri est, & contingere potuit, vt non viderint Iosephi libros, tum adhuc rariores. Fortasse aperte reiecerunt Iudaei Iosephi testimonium, tanquam hominis partium studiosi, & nimium Christo fauentis. Atque eo pertinere possint Origenis verba in Matth. XIII. v. 15. vbi Iosephus dicitur Ἰησοῦν ἠκούων ὁ καὶ ἀδεύαμενος εἶναι χριστὸν, *non recipiens, Iesum esse Christum*; & L. I. contra Celsum ἀπιστῶν τῷ Ἰησοῦ ὡς Χριστῷ, *non credens in Iesum velut Christum*, vt quasi respondeat Iudaeis, Iosephum christianorum partes sequi dicentibus, ob verba Iosephi controuersa. Photius non excerpfit istam e Iosepho partem; sed institutum ei non fuit referre, a tot aliis quae relata erant. Ita enim solet fieri, si in summam redigantur auctores, vt huic allubescat, quod alter praeterit, & contra negligantur, in quo alii sibi perplacent. Pluribus silentii causas perquisiuit laudatus ante Martinus c. V. & superius laudati eruditissimi viri, Bosius, Ittigius, Wedelius, Huetius, Moynius, Herm. Witsius, Fabricius, Daubuzius & alii fusius haec disputant, & in vtramque partem argumenta exquirunt ac diiudicant.

CAPVT SEXTVM.

DE

TESTIMONIIS GENTILIVM
IMPP. ET ALIORVM.

ARGVMENTVM.

I. Plinii de Christo testimonium. Epistola XCVII. L. X. est Epistolarum Plinii regina. Plinius non factus est christianus. II. Hadrianus & Alexander Seuerus de Christo benignius senserunt. III. Hadrianus persecutus est christianos. Patres non prouocant ad eius institutum. Mens Casauboni de templis Hadriani. IV. Lampridius gentilis nihil in gratiam christianorum scripsit. V. Hadrianus remisit a persecutione. Patres eam non connumerant. VI. Templum in loco passionis dominicae exstructum est dubium. Cur sileant scriptores christiani de Hadriani templis. VII. Hadrianus in omnibus ciuitatibus sibi templa condidisse non videtur. Nulla acceperunt a successore simulacra. IIX. Alexander Seuerus Christum coluit in larario. Templum ei voluit condere. Mater Mammaea Origenem audiuit. Fuerunt christiani in aula Imp. Mammaea an Christi fidem amplexa. Alexander Christianus non fuit. IX. Lucianus Christum Filium Patris appellat. Idem dicit Christum Sophistam crucifixum. Sophista idem, quod Sapientiae magister. XI. Utuntur Luciani testimonio pro Trinitate uno in Deo Bullus, Waltherus, Olearius, Buddeus, alii. XII. Philopatris an Iuniori tribuenda Luciano. Afferit I. M. Gesnerus. XIII. Lucianus vixit sub M. Antonino, & ei superstes fuit. Probat. Seueri attigit tempora. XIV. Num Iuliani celebret victoriam Persicam? Tanta haec non fuit.

fuit. Maior fuit L. Veri & M. Antonini. XV. Obiicitur, quod vnus tantum meminerit Imperatoris. Respondetur. XVI. Christiani dicti sunt Galilaei. Paulus Apostolus in Philopatrīde sic vocatur. Non autem primum. Antiochiae sic dicti fuerunt. Paulus an reuera Galilaeus. Vnde sciuerit, Paulum fuisse recaluastrum & nasonem. Paulus Antiochia & Corinthi, vbi Lucianus fuit, cognitus valde. Ibi Pauli effigies sine dubio fuit. Fortasse Antiochiae vel Corinthi domus splendidior, vbi conuenerunt Christiani. XVII. Stilus obiicitur. Respondetur. Lucianus legit Aristophanem. Nouum genus dialogorum conscripsit. XIX. Obiicitur maior rerum christianorum peritia. Respondetur. Philosophus, historicus & Rhetor inquisiuit in religionem christianam. Traditio de Lucilla, M. Antonini filia, L. Veri sponsa, a daemone liberata per Episcopum. XIX. Num Cpli confictus sit Dialogus. Luciani peregrinatio. In Gallia Rhetoricam est professus. Annos natus XL. dialogos scribere coepit. Fortasse primus est Philopatris. XXI. Sub M. Antonino multae per imperium calamitates. Fuerunt comites persecutionis christianorum. Hi mala praedixerunt. Gentilium calumniae, quod ob religionem christianam in orbem incumberent calamitates. Philopatris falso praedicat statum felicem sui temporis. L. Verum Imp. videtur notare Lucianus. Fuit is risui Syris. Seleucia contra datam fidem euersa. XXIII. In summam collectis argumentis Philopatris Luciano vindicatur. Aliud Luciani testimonium de Christo. Sandii mens de eo. XXV. Libanii testimonium. Christus quo modo factus Deus. XXVI. Theodosii Iudaei testimonium e Suida. XXVII. Iudicium Suidae de narratione. E Iosepho & Luca eam probare nititur. XXIX. Probatur a nonnullis. XXIX. Conficta est narratio. Aetas Suidae. XXX. Narratio est auctoris christiani

stiani verum Iudaicarum minus periti. Hierosolymae non fuerunt tantum XXI. Sacerdotes. Nullus Sacerdos e tribu Iuda. Iesus est e tribu Iuda. XXXI. Iesus in sacerdotum collegium non fuit cooptatus. XXXII. Iesu nomen in tabulas descriptionis relatum. Neque tamen velut Filius Dei viuentis. Tabulae Romanae vix videntur seruatae in urbis excidio. Augustus & Tiberius cur Domini abstinuerint titulo. XXXIII. Iosephus non scribit, Iesum cum Sacerdotibus sacra fecisse. XXXIV. Christus Nazareti legit Scripturam, non tamen fuit Sacerdos. XXXV. Fraudem prodit, quod narratio ad Imp. non debuit referri: quod nulli Iudaeorum cognitus arcanus ille liber. XXXVII. Galli Raziia testimonium dat Christo. XXXVIII. Galatinus & Mornaes laudant librum. Antiquior ille est nostro Ottonis apostatae. XXXIX. Muhammedis de Christo testimonia. Plures Muhammedani clanculum sunt christiani. XL. Epilogus.

I.

AD paganos iam redeo, speciatim ad Plinium Secundum iuniorem, qui eodem, quo Iosephus tempore, & aliquamdiu post vixit ac floruit. Celebratissima est in omni antiquitate christiana eius Epistola XCVII. L.X. quam ad Traianum Imp. de rebus christianorum perscripsit, quamque non immerito reginam omnium reliquarum appellant. Dignam eam censuerunt doctissimi viri, Franciscus Balduinus, Conradus Rittershusius, Io. Gerh. Vossius, Io. Tesmarius, Christianus Kortholtus, Io. Christoph. Artopoeus, Iustus Henningius Boehmerus, Georg. Casp. Kirchmaierus, quibus in primis iungi merentur, Aug. Buchnerus & Iac. Thomafius & alii, quam singulari Commentario ob res varias, quae ad historiam Ecclesiae christanae primi istius temporis

temporis pertinent, illustrarent. Erat Plinius pro Praetore Proconsulati potestate missus in Bithyniam & Pontum, (nequaquam enim Hispaniarum praefecturam gessit, vt per errorem scribit Funkius Com. ad Chronol. L. V. ad A. C. 110) vbi cum ingentem christianorum multitudinem deprehendisset, nec quicquam sceleris, praeter christianorum nomen, in iis cognosceret, ad Traianum Imp. scripsit, & quae ratio esset rei christianae, & cultus, & constantiae christianorum, exposuit, vnaque eum consuluit, num supplicio dignum solum christianorum esset nomen. Inter alia scribit, quod aliquis christianorum apostata dixerit: *quod essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenque CHRISTO quasi DEO dicere secum inuicem.* Diem dominicam hic innuit, & tempus sacrorum matutinum antelucanum, quodque hymnis fara obierint, & CHRISTVM quasi DEVM iis concelebrarint. Argumentum hoc est, pro DEO habitum cultumque fuisse CHRISTVM ab antiquissimis Christianis. Vox enim *quasi* non imminuendi vim hic habet, sed declarandi, & perinde valet ac *velut*, *utpote* DEO. Apud Tertullianum in Apologet. c. 2. ita haec verba leguntur: *ad canendum CHRISTO & DEO*, quasi *Christus & Deus* seiungerentur. Sed ex Hieronymo, qui Eusebii Chronicon est interpretatus, iam correctus fuit Tertullianus, & restituta lectio: CHRISTO vt DEO, quod pluribus Stephanus le Moyne exposuit, in Not. h. l. p. 886. Horneius Dilpp. Theol. IV. Sect. II. §. 71. p. 482. Historiam retulit Plinius, & quae in quaestionibus cognouerat, minime autem, quae ipse de Christo sentiret. Hinc figmentum est, ex fabuloso Lucio Dextro petatum, ad fidem christianam fuisse Plinium conuersum, & martyrium subiisse tandem, quod explodunt B. Ittigius in Diff. de Patrib. Apostol. §. 32. p. 100. sq. & Hist. Eccles.

Eccles. Sec. II. c. VI. §. 1. add. Iac. Thomas. in V. Plinii Epistolis praemissa p. 54. 59. sq. I. A. Fabricius Biblioth. Latin. p. 478.

II. Augustiora sunt testimonia, cum ipsi Augusti pagani benignius de Christo senserunt. *Imperatores aliquot Romani Christum censuerunt inter Deos referendum*, eruditissimus Galliae Praesul, P. D. Huetius, scribit, Demonstr. Euang. Prop. III. p. 71. De Tiberio superius iam diximus; de Ael. Hadriano & Alexandro Severo iam dicemus. De utroque ita Ael. Lampridius in V. Alex. Seueri p. m. 997. *Christo templum facere, voluit Alexander, eumque inter Deos recipere: quod & Hadrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus sine simulacris iusserat fieri: quae hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Hadriani, quae illa ad hoc parasse dicebatur, sed prohibitus est ab iis, qui consulentes sacra reppererant, omnes christianos futuros, si id optato euenisset, & templa reliqua deferenda.*

III. Sed dubium hoc, quod tradit Lampridius, videri possit, propterea quod Hadrianus, teste Sulpitio Severo, persecutionem quartam in christianos exercuit, & fidem christianam loci iniuria perimere cogitauit, in templo & loco Dominicae Passionis daemonum simulacra constituens, Histor. Sacr. L. II. c. 31. nemoque veterum Ecclesiae Doctorum, qui fidem christianam propugnarunt, nec Iustinus Martyr, nec Athenagoras, nec Tertullianus, nec Cyprianus, nec alii historiae tam nobilis, quae causae admodum inseruiebat, faciunt mentionem, quod Isaacus Casaubonus Not. in h. l. vrget inprimis, & Henricus Kippingius repetit, Supplem. ad Pappi Hist. Eccles. p. 55. 100. sq. Existimat itaque Casaubonus, Hadrianum in omnibus ciuitatibus templa condere iussisse, suoque nomini consecrare constituisse, teste Spartiano
in

in V. eius; morte autem praeuentum non potuisse destina-
ta perficere ac dedicare, eoque templa mansisse sine simula-
cris, quae postea Christo fuisse destinata, vulgo crediderint,
conf. B. Io. Andr. Schmidii Hist. Sec. II. fabulis maculata
p. 52. lq.

IV. Paganus est scriptor Lampridius, nec causam
habuit, in gratiam Christianorum ista cur fingeret. Ex pu-
blica fama haec scripsit, vt ipse fatetur: *quae ille*, inquit,
ad hoc parasse dicebatur. Dictum autem sine dubio id fuit
non tam a christianis, qui Hadriani mentem minime per-
spexerant, quam a paganis, qui a maioribus acceperant, eo
parata ab Hadriano fuisse consilio templa, vt Christo dedi-
carentur: nec vero exsecutum fuisse mentis destinatum, eo
quod Sacerdotes gentiles verebantur, ne plane desererentur
reliqua delubra. Quod de templis Deorum deserendis scri-
bit, de eo iam Plinius fuerat conquestus, quod templa pro-
pe iam desolata, & sacra solennia diu intermissa, & rarissi-
mus victimarum emptor fuerit inuentus, L. X. Ep. 97.

V. Iniquior vt fuerit primum Hadrianus in gentem
christianorum, mitigatus tamen postea fuit, ex quo Qua-
dratus & Aristides, ille Episcopus, hic Philosophus Athe-
niensis, apologias pro fide christiana ei obtulerunt, & Se-
renius Grannius, vel Granianus, Asiae Procos. vir apprime
nobilis, christianorum egit causam, scripta ad Imperatorem
Epistola, ad exemplum Plinii, *iniquum esse* dicens, *clamo-*
ribus vulgi innocentium hominum sanguinem concedi, & sine vl-
lo crimine nominis tantum & sectae reos fieri. conf. Fabricius
de Ver. Relig. Christ. p. 157. sq. Hinc ipse Sulpitius mox
addit, quod persecutionem exerceri prohibuerit, *iniustum*
esse pronuncians, vt quisquam sine crimine reus constitueretur,
quae verba ex Rescripto Imperatoris ad Minucium Funda-
num,

num, Grannii successorem, desumpta videntur. Legitur illud apud Iustin. Martyr. in fin. Apol. ad Antoninum, & apud Eusebium L. VI. Hist. Eccles. c. 8. Atque haec causa est, quod Tertullianus, Melito Sardenfis, Lactantius, Eusebius, Augustinus, Hieronymus, Orosius & alii indignam hanc tractationem, nullo Imperatoris edicto, sed populi clamoribus, factam, sumpta fiducia, quod Eleusinia sacra Athenis inuississet, & omnibus paene Graeciae sacris esset initiatus, vt Hieronymus testatur, Catal. Script. Eccles. c. 29. praetereant, & quartam vexationem sub M. Antonino connumerent, quos recentiores sequuntur, negantes, nouam persecutionem sub Hadriano susceptam fuisse. Dodwellus Diff. XI. in Cyprian. §. 28. sq. Drusus in Not. ad Sulp. Seuer. p. 268. Kortholt de Persec. c. IV. §. 2. Ittigius Hist. Eccles. Sec. II. c. 6. §. II. sq. Spanhem. summ. Hist. Eccles. p. 81. sq. Natalis Alex. H. E. To. I. p. 281. Imo Iustinus M. in Apol. 2. p. 99. Antonino Pio in exemplum proponit Hadrianum, vt aliam mitioremque ei mentem persuadeat, non facturus, si tam grauis ille fuisset christianis. Nec spernenda sunt argumenta, quibus persuademur, quod benigno erga christianos animo fuerit. Cum enim Iudaeis interdixit, ne Aeliam Capitolinam loco Hierosolymae exstructam inhabitarent, Christianis hoc permisit. Dio Cassius, vel potius Xiphilinus, (Cassii namque defunt) de Antonino scribit: *nec ceteris subiectis grauis*, nec christianis infensus fuit, sed multam illis tribuit venerationem, & honori, quo Hadrianus honorauit christianos, *accessionem fecit*, & mox ad Eusebium prouocat, p. 564.

VI. Quod si in templo, & loco passionis dominicae templum exstruxit, aegre videtur voluisse facere rebellantibus Iudaeis, quorum censu ac nomine christiani, qui
ex

ex Iudaeis primum prodierant, tum saepius habebantur, quod ipse innuit Sulpitius, nec alii scriptores templi in loco passionis Dominicae exstructi mentionem faciunt. Xiphilinus in V. Hadriani commemorat, quod quo in loco Dei templum fuerit, eo Ioui alterum exstrui curauerit; sed & hoc in dubium merito vocatur. v. Sulpitius L. II. c. 30. 31. Huetius Demonstr. Euang. Prop. III. §. 21. Io. Lomeier. Dier. Genial. Dec. II. p. 84. Cellarius Program. LXII. Christiani Scriptores non prouocarunt ad Hadriani templa sine simulacris condita, fortasse quod ignorarunt, quia fana gentilium obire non solebant christiani, nec pluribus cognitum fuit Hadriani consilium, postea magis euulgatum, cum Lampridius scriberet, vel quod, uti Huetius respondet, parata esset gentibus responsio, templa quidem Hadrianum Christo exstruere coepisse, verum poenituisse eum postea propositi, mandatumque reuocasse, atque proinde Christo destinata quidem fuisse templa haec, non autem dedicata, qui & fusius ad reliqua a Casaubono obiecta respondet, loc. cit. p. 73. sq. quae repetit Kortholtus de Persec. c. IV. §. 9. 10. 11. add. Tenzelius Coll. Menstr. anno MDCXCVI. p. 107.

VII. Tam ambitiosum ac diuinitatis fuisse cupidum Hadrianum, ut in omnibus ciuitatibus templa iusserit fieri, quae suo consecrarentur nomini perfecta, id quidem ex eius moribus vitaeque ratione haud licet colligere. Athenis templum habuit sibi dedicatum, nec sine simulacris, ut testatur Spartianus c. 13. in V. Hadriani, & Pausanias in Atticis c. V; in Iouis Olympii quoque templo ipsius statua posita fuit, teste Xiphilino. Deinde Lampridius scribit, quod templa sine simulacris iusserit fieri, eoque consilium eius minime fuit, ut suis instruerentur simulacris, sed ut manerent, qualia essent, Christo

dedicanda, quia inuisa christianis Deorum signa vel simulacra esse cognorat. Non itaque manserunt sine simulacris propterea, quod morte praeuentus Imperator ea non immiserit, sed quod ex mente Hadriani nulla debebant inferi, eoque nec a successore Antonino Pio simulacris instructa fuerunt. Qui enim ipsum Hadrianum consecrauit, Deorumque numero inseruit, is haud dubie simulacrum Hadriani fuisset additurus, si ea mente sciuiisset templa fuisse condita ab Hadriano. Nam, teste Capitolino, patris templum dedicauit, qua die Lucius Verus, adoptatus nepos, togam virilem sumpsit. Plura vero templa, non vnum solummodo, Christo Hadrianum destinasse, Lampridius diserte scribit; ad quae respiciens Lud. Viues scribit: *Hadrianus ex animo christianis fauit, sed occulte. Quin & molitum ferunt, ut Christus pro Deo reciperetur, templaque in eum usum erexisse: deterritum tamen consilio quorundam, qui affirmabant fore, ut cultus omnis Deorum periret, si id fieret, quod de Christo cogitabat*, ad Augustin. C.D.L. XVIII. c. 52. Cluuerus Epit. Histor. L. VIII. p. 299. Theod. Haseus Diss. cit. §. II. sq.

IIIX. Ad Alexandrum Seuerum pergo, quo de Lampridium iam audiuius, quod CHRISTO templum voluit facere. Idem Seuerus, eodem teste Lampridio, vel potius Spartiano, v. Fabricius Bibl. Latin. p. m. 115. in Larario suo iuxta Apollonium Thyanaeum etiam Christum, Abrahamum & Orpheum coluit, iisque rem diuinam fecit. *Alexander, inquit, Seuerus, si facultas esset, si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in larario suo (in quo & diuos Principes, sed optimos electos, & sanctiores animas, in queis & Apollonium, & quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abrahamum & Orpheum, & huiusmodi Deos habebat, ac maiorum effigies) rem diuinam faciebat.*

cēbat. Nimirum mater Augusti Mammaea, religiosa femina, Origenem, celebratissimum istius aevi Doctorem, ex Aegypto non Romam, sed Antiochiam, vbi cum filio commorabatur, arcessiuit, audiitque de rebus differentem diuinis; incertum adhuc tamen, quo euentu, & num sacra christianorum publice sit amplexa. Alios etiam christianos in aula habuit Imperator, vitamque ad eorum mores composuit, e quibus meliorem de Christo facile hausit opinionem. Ex horum etiam, vel Iudaeorum ore, quod Lampridius scribit, sine dubio profectum est illud, quod frequenter in ore habuit, palatiisque praescribi iussit: *Quod tibi non vis fieri, id alteri ne feceris.* Etsi vero Tob. IV. 16. idem legatur dictum, magis tamen notum & frequens in Christi schola fuit. v. Iac. Bernard de praestantia relig. L. III. c. 8. p. 322. sq. v. Eusebius H. E. L. VI. c. 21. Hieron. Catal. Script. Eccles. c. 54. Caue Hist. Lit. p. 54. Natal. Alex. l. c. p. 598. B. Kortholt de Persec. c. 7. §. 5. seq. Pfannerus Theol. Gentil. c. 4. §. 5. p. 149. sq. Quem tamen in christianorum propterea numero minus haberi fas est, cum religiose cauerent veteres christiani, ne alium quenquam iuxta Christum colerent Deum, quod Marcellinae, feminae Carpocratis sectae addictae, vitio datum fuit. Natalis Alex. loc. cit. p. 283. Gemma quaedam exhibetur a Iacobo Wildio, in qua Christi monogramma inter alpha & omega exhibetur, cum inscriptione: SAL DON ALEX FIL MA LVCE, quam sic interpretatur laudatus Wildius: *Salus Donata Alexandro Filio Mammaeae Luce* ^P*ax*, id est, Christi. Possit haec gemma verisimile praebere argumentum, fuisse hunc Alexandrum cum matre Mammaea clam religioni christianae addictum; metu tamen etiam coluisse in larario profana numina. Et cum propterea maxime, quod erga matrem

vnice pius effet, vt scribit Eutropius, L. II. c. XIV. qui per annos XIV. sine vlla subiectorum querela & sine sanguine, imperarat, Herodian. L. VI. c. 9. Maximini dolo fuerit interemptus, posteaque Imperator Maximinus christianos, praesertim eorum doctores, in odium Alexandri Seueri, grauiter vexarit, hinc etiam colligi posse videtur, quod opinio christianae fidei occasionem praebuerit rebellandi exercitui. v. Kortholt l. c. cap. VII. Christiani enim hoc vsi sunt signo; sed an aetatem Seueri attingat, quod α & ω addiderint, exquirendum. v. Fr. Bernh. Ferrariis de antiquo Eccles. Epistol. genere, p. 120. sq. Menckenius Diff. Acad. III. c. I. §. 5. c. II. §. I. p. 101. sq.

IX. Luciani Samosatensis clarum inter Sophistas nomen est, quem fidei christianae fuisse desertorem, misereque periisse, quippe discerptum a canibus, e Suida nonnulli tradiderunt, sed sine suffragio eruditorum. In duobus ille scriptis, nim. in dialogo, qui *Philopatris* inscribitur, & *de morte peregrini*, (hic illo sit recentior oportet) de rebus christianorum differit, & hic amorem ipsorum mutuum, & liberalitatem, ibi vero doctrinam in primis describit. Ita vero homo paganus de *Christo* scribit, vt & *Filium Patris*, & cum eo *unum* esse significet. Cum enim Iouem iurasset Critias, quem fingit, catechumenus, eum corrigit Triephon magister, & iurare iubet *Deum alte regnantem, magnum, immortalem, coelestem*, υἱὸν πατρὸς, πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἐν ἐκ τριῶν, καὶ ἐξ ἑνὸς τρία. *Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, & ex vno tria*, Philopat. To. II. p. 770. ed. Graeu. Luculentum hoc est testimonium de fide istius temporis christianorum, qui *unum* coluere *Deum*, & in *vno Deo tres hypostases*. Fides haec exprimit illud Iohannis: *Ego & Pater vnus sumus*, Ioh. X. 30. vel potius illud, I. Ioh. V. 7.

Tres

Tres sunt, qui testimonium perhibent in coelo, Pater, Verbum & Spiritus Sanctus, & hi tres vnum sunt.

X. Verum obuertatur, a Luciano in dialogo, de morte Peregrini, Christum vocari ἀνεσπολαπισμένον σοφιστήν *crucifixum Sophistam*, eoque pessime conuitiis proscindi. Respicit sine dubio ad haec verba Suidas, cum scribit, καὶ αὐτὸν βλασφημεῖ τὸν χριστὸν ὁ παμμύατος, & ipsum Christum, conuitiis exagitat scelestus. At dudum ab Alciato, Ger. Io. Vossio, B. Mich. Walthero, & aliis est obseruatum, vocem σοφιστήν in primo suo accipi significatu, qui tum frequens erat, quo Doctorem sapientiaeque magistrum & sectae conditorem significat, quo modo Solon & Pythagoras ab Herodoto Sophistae appellantur, v. Heumannus Aët. Philosophor. P. I. p. 82. sq. & quae nos diximus in Techn. Sacr. c. II. §. 4. Atque hinc Photius nihil commemorat de maledictis Luciani in Christum, cum de eo agit, quin potius honorifice sentit, Cod. 128.

XI. Vbi hoc argumento sunt magni doctissimi que viri, vt veteris Ecclesiae fidem de Trinitate, seu tribus vno in Deo personis, quae ante Concilium Nicenum publica fuit, comprobarent. In his est Horneius Dispp. Theol. IV. Sect. II. §. 71. p. 482. Georgius Bullus, doctissimus Anglus, Defens. Fid. Nicen. Sect. II. c. IV. §. XI. p. 123. sq. B. Mich. Waltherus filius, in Progr. quo Festi dies Spiritui S. sacrati more consueto fuere significati Vitebergae, anno MDCXC. B. Gottfr. Olearius in Diff. de Spiritus S. adoratione & glorificatione §. XVI. Io. Francisc. Buddeus in Diff. de veritate religionis christianae philosophorum gentil. obtrectionibus confirmata §. VII. Stephanus le Moyne Not. ad Varia Sacra P. I. Tom. II. p. 186. seq. Io. Bapt. Röschelius de Fidei Nicenae Antiquitate §. XLVII. Frid. Ern. Kettnerus in Histor. dicti Iohannei 1. Ioh. V. 7. c. II.

160
c. II. §. 10. & alii, cuius vim argumenti eam agnouit Socinus, hostis Trinitatis acerrimus, ut in tota antiquitate pro Trinitatis mysterio nihil firmitus, nihilque euidentius existat.

XII. Verum irritum erit hoc argumentum, quod in subsidium profano ex auctore petitur, non esse confectam in Niceno Concilio Sacrosanctam Trinitatem, quae Arianae & Sociniana gentis est opinio, si auctor dialogi non est Lucianus, quae est sententia Iac. Hasei, Bibl. Brem. cl. IV. p. 1063. aut si auctor in Iuliani Apostatae aetatem, vel secundum Guil. Whistonum ad V. seculum, vel IV. finem, Act. Erud. 1714. p. 37. reiiciendus sit, confectus ab alio Luciano, Sophista istius temporis, quem Io. Burdelotius filium dicit illius, contra temporum rationes; sitne nepos, an pronepos, an nulla eum cognatione attingat, incertum, secundum Fabricium Bibl. Graec. L. IV. c. XVI. p. 488. Peculiari eruditaque dissertatione sibi demonstrandum sumpsit hoc argumentum vir doctissimus, Io. Matth. Gesnerus, iam Professor Goettingensis celeberrimus, *de aetate & auctore dialogi Luciani, qui Philopatris inscribitur*, Ien. 1714. 8vo, & ingeniose excogitatis argumentis verisimile reddidit. Laudat hanc sententiam celeb. Heumannus, eique subscribit, Poecil. To. I. p. 248. Licebit tamen, venia doctissimorum virorum, circa hanc sententiam monere quaedam, quae si Luciano parenti foetum non omnino vindicant, occasionem tamen praebunt illustrandi hoc argumentum.

XIII. Artemidorum ait vir doctissimus citari in Philopatride, qui sub Antonino Pio vixerit, quod Vossius ex ipso Artemidoro probat, de Hist. Graec. L. I. c. 22. p. 143. cum Lucianus sub Traiano, consentientibus fere eruditorum suffragiis, quibus Suidas praeiuit, vixisse statuatur.
v. Fabri-

v. Fabricius in Biblioth. Graec. L.IV. c.XIII. p.402. & c.XVI. p.500. Sed vero ostendit Vossius loc. cit. L. II. c.25. p.232. Lucianum in Pseudomante commemorare Marcum Antoninum, eiusque bellum cum Marcomannis & Quadis, ipsumque Marcum *Θεὸν διuum* appellare. Verba sunt: *διαπέμπεται ἐν Γερμαίᾳ πόλεμος ἀκμάζοντος, ὅτε Θεὸς Μάρκος ἦδη τοῖς μαρκομάχοις καὶ κιάδοις συνεπλέκετο.* *Vigente Germanico bello mittit oraculum, quando diuus Marcus cum Marcomannis & Quadis confligebat*, in Pseudomante Tom. I. p. 775. Obiter addo, quod Celso, christianis infensissimo, contra quem Origenes scripsit, inscripserit Pseudomanten, unde & huius aetas potest colligi. Fabricius Biblioth. Graec. L.III. c.33. p. 809. Ipse Lucianus in Achaia audiuit historicos, historiam belli Parthici, quod Verus gessit, recensentes, & ut colligere licet, ante quadragesimum aetatis annum, quomodo conscrib. sit historia, Tom. I. p. 611. & To. II. in bis accusato p. 232. 235. Peregrinus etiam, Cynicus Philosophus, exchristianus, cuius de morte Luciani exstat dialogus, rogo conscenso seipsum combussit An. C. CLXIX. die XVI. Iulii, imperante Marco Antonio, tribus ante mortem L. veri annis, ut scribit Caluissius in Chronol. p. 485. conf. Fabricii Bibl. Graec. L.IV. c.XVI. p. 500. & Annotat. in Lucian. ed. Graeu. Tom. II. p. 558. Ven. Moshemius quidem mortem Peregrini refert ad ann. CLXV. de vera aetate Athenagorae Apolog. §. XI. conf. Bibl. Brem. cl. II. p. 875. Sed parum differt, ne huic obest argumento. Vnde consequitur, quod sub M. Antonino Philosopho, a quo iam senior Aegypti procurator fuit constitutus, quod ipse commemorat, Apol. pro mercede conductis, T. I. p. 491. Vossius de Nat. Rhetor c. XII. p. 88. eoque defuncto adhuc vixerit Lucianus, & Artemidorum vel aequalem,

qualem, vel non multo superiorem sine parachronismo potuerit laudare. Vixit itaque post Antonini Philosophi tempora, & si nonagenarius obiit, ut legimus apud Fabricium, Seueri quoque aetatem attingere potuit; sub Seuero autem, num vixerit Artemidorus, qui post Commodum, Pertinacem, & Didium XIII. annis post mortem Philosophi obtinuit imperium, & ex silentio Tertulliani, scriptores *ὀνειροκρίτικος*, commemorantis, idoneum sumatur argumentum, non disquiram.

XIV. Victoriā, porro ait, celebrari sub finem dialogi, quam Iulianus reportauit a Persis, multum, vel nimium potius, eo tempore a Paganis initio celebratam, §. 32. 33. quam pluribus describit Ammianus Marcellinus, L. XXIII. & XXIV. in primis Zosimus, qui ita narrationem finit: Iulianus est mortuus *ὁ πρῶτος τῆς περσικῆς ἡγεμονίας ἀπολείας καὶ λήσεως ἐχάρης*, *Persarum imperio propemodum ab eo iam ad extremum exitum redacto*, L. III. p. m. 187. Vicit Iulianus, sed tanta tamen victoria non fuit, ut dicere potuerit Cleolaus: *Cecidit supercilium illud etiam olim Persidis fama celebratum, atque Susa, vrbs inclita*. Castella quaedam & oppida minora occupauit, praeliisque minoribus superior discessit, nec tamen sine omni clade: substitit autem cursus victoriarum ad Ctesiphontem, limitem illum Romani imperii, ipseque Imperator interiit. Contra ea longius progressus est Verus, completamque de Persis victoriam ac triumphum reportauit, ut eam Cleolaus victoriam nunciare videatur. Victor ita de ea scribit: *eius (L. Veri) ductu Persae, cum primum superassent, ad extremum triumpho cessere rege Vologeso*, de Caesarib. c. 16. Xiphilinus e Dione pluribus persequitur, quomodo Vologesus, rex Parthorum, exercitum Romanorum interclusum,

sum, telis confecerit, postea vero victus sit a Cassio, Veri legato, Seleucia & Ctesiphonte, regis regia, vastatis, p. 565. Iul. Capitolinus scribit: *duces autem confecerunt Parthicum bellum, Statius Priscus, & Avidius Cassius, & Martius Verus quadriennium, ita ut Babylonem & Mediam peruenirent, & Armeniam vindicarent: partumque est ipsi nomen Armenici, Parthici, Medici, quod etiam Marco Romae agenti delatum est*, in V. Veri p. m. 873. In hunc itaque potius verba Cleolai conuenire videntur, cuius auspiciis Ctesiphon vastata fuit, quae, ut olim Susa, sic iam regia erat, quam rex Pacorus incolarum viribus amplificatam & moenibus *Persidis effecit specimen summum*, ut loquitur Amm. Marcellinus L. XX. p. m. 270. quod idem videtur esse, quod *ὁ φῶς ἡ παλαιὰ Βυ. μένη περσῶν*, *supercilium Persidis olim fama celebratum*, in Philopatride p. 779. Iungamus Seleuciam, *ambitiosum opus Nicanoris Seleuci*, ut ab Ammiano vocatur, quae cum quadringentis hominum millibus (Eutropius minus recte quadraginta millia scribit,) capta & incensa fuit, Orosius Lib. VII. c. 15. Susa quidem capta non leguntur; quia tamen nomen Armenici atque Medici obtinuit Verus, quae conterminae sunt regiones, nec Ctesiphon atque Seleucia longe nimis Susa distant, facile ad colligendum est, quod fama in maius extulerit victoriam, quam Cleolaus colloquentibus nunciat.

XV. Verum excipit vir eruditissimus, vnus tantum *αὐτοκράτορος* fieri mentionem, cum tamen fratres aequato iure administrarint imperium, & vtrique oblatus sit honos & nominis deuictarum gentium, & triumphus. Sed scripsit fortasse Philopatrin Lucianus ad primum victoriae nuncium, uti Cleolaus festinans haec nunciarat, & cum Verus haereret Antiochiae in Syria, vni res in Syria gestas tribuit Imperatori Vero. Atque huius mode-

stiae tribuitur, quod Marcum fratrem participem fecerit & nominis devictae gentis, & triumphi, quod tamen prius factum haud est, quam die triumphi, quod ita futurum, scriptor dialogi scire non potuit. v. Capitolinus in V. Verip. 854. Hoc malim dicere, quam soli Marco applaudi, eo quod Verus exstinctus iam fuerit. Victor quidem scribit: *Eius ductu Persae, cum primum superavissent, ad extremum triumpho cessere, Rege Vologeso: Lucius paucis diebus moritur, de Caesaribus c. 16. Et Orosius: cum fratre de victoria Parthica triumphavit: ac non multo post, dum cum fratre in vehiculo sedet, -- suffocatus interiit, L. VII. c. 15.* Sed cum per triennium apparauerit bellum Marcus contra Marcomannos, ex quo Parthicum erat confectum, tot saltem annos Parthico superuixit Verus, in via defunctus ad Marcomannicum cum fratre iturus bellum. v. Capitolinus, & Eutropius.

XVI. Porro dicitur, Iuliani apostatae tempore per contemptum christianos dictos fuisse Galilaeos, volente iubenteque sic Iuliano, vt prodidit Nazianzenus. Nota etiam in vulgus verba sunt, quae dixisse scribitur Iulianus in proelio vulneratus ac moriturus: *vicisti tandem, Galilaeae*, Christum eo nomine intelligens, Theodoretus L. III. c. 20. Natalis Alexander quoque existimat, medio quarto seculo sub Iuliano apostata christianis id nominis fuisse impositum, Hist. Eccles. Sec. I. Diff. XX. p. 212. Paulum vero Apostolum in Philopatride vocari γαλιλαϊον ἀνα-
 φανίσαν, ἐπὶ ῥῶνον, *Galilaeum recaluastrum, nasonem*. Enimvero incerta nituntur fide, quae de vltimis Iuliani in Christum iniuriosis dicuntur verbis, cum nihil eius neque Cyrillus, neque Nazianzenus, qui contra Iulianum strinxere calamum, commemorent. vid. Rabenerus Amoen. Histor. Philol. p. 85. sq. Non ignotum fuit Antiochiae, vbi
 ver-

versatus est Lucianus, vtpote *ὁ ἄρχος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας*, *orator* seu *causarum patronus Antiochiae Syriae*, Suida teste, *Galilaeorum* nomen, siquidem christiani ibi primum sunt appellati, qui *Nazaraei* & *Galilaei* antea dicebantur. Suidas in V. *χριστιανὸς*, quae appellatio postea, saltem contemptus ergo, perduravit. Quis enim credat, gentiles vnanimi consensu statim adoptasse christianorum nomen, vt non pristino quoque eos compellarint. Certe Tiberianus, qui sub Traiano in Palaestina Praefidis est functus munere, apud Suidam, *ἀπέκαμον τιμωρόμενος καὶ φονεύων τὰς Γαλιλαίους, τὰς τε δόγματος τῶν λεγομένων χριστιανῶν*. *Defatigatus sum puniendo, & neci tradendo Galilaeos, qui nobis veniunt sub nomine christianorum*, in V. Traianus. Et Arrianus, homo gentilis, christianos *Galilaeorum* nomine traduxit, L. IV. Diss. in Epictet. c. 7. vid. W. E. Tenzelius Colloq. Menstr. an. MDCXCIV. p. 901. sq. Io. Fr. Hebenstreit christianus *πολυων*. c. II. §. 2. Neque christianos, sed Paulum appellat Galilaicum, qui reuera Galilaeus fuit, si audiamus C. S. Schurtzfleischium, quippe qui parentes habuit, qui exciso Giscalae oppido, Tarsi in Cilicia sedem domiciliumque fixerunt, & ius ciuitatis Romanae sunt adepti, cum ciuitas stetisset a Iulii Caesaris partibus. Praeiuit hanc de Patria Pauli sententiam Hieronymus, quam suam fecit Lomeierus, dier. genial. dec. I. p. 59. sq. Quod si caluaster & naso fuit Apostolus, vt garrulus scriptor innuere videtur, non quidem necesse est, vt cum Theophilo Raynaudo statuamus, eum in templo aliquo Pauli conspexisse imaginem; neque enim templa tum habebant christiani, multo minus imaginibus, nedum auro exornata. Sklerander Hist. Antiqu. Eccles. Chr. p. 478. not. 16. nam priuatorum in aedibus siue Antiochiae, siue Corinthi, vel alibi in Achaia, eam facile potuit conspicere. Etenim Pauli non inco-

gnitum Antiochiae nomen fuit, qui tum ibi ultra annum est
versatus, cum christianorum primum innotuit nomen, Act.
XI. 25. 26. & postea eo rediit, & non exiguum tempus ibi est
commoratus, Act. XIV. 26. 28. & iterum aliquamdiu ibi sub-
stitit Hierosolyma reuersus, Act. XV. 35. Neque Corinthi
& in Achaia incognitus Apostolus fuit, vtpote qui ultra bi-
ennium Corinthi & in Achaia est versatus. Quis dubitet,
& Antiochiae, vbi artes & literae, teste Cicerone pro Ar-
chia, non negligebantur, opulentique ciues erant, & Corin-
thi, vbi tam diu docuit, & quidam a Paulo volebant nomi-
nari, 1. Cor. I. 12. multique ditiorum christianam erant am-
plexi fidem, 2. Cor. II. 7. sq. plurimumque statuis & imagi-
nibus tribuebant, fuisse quosdam, qui Pauli imaginem suis
in aedibus seruarent. Certe Marcellina, scortum Carpocra-
tis, qui eodem, quo Lucianus, vixit tempore, teste Augu-
stino c. VII. de haeres. *colebat imagines Iesu, & Pauli, & Ho-
meri, & Pythagorae, adorando in censumque ponendo.* Col-
berg. de Orig. Haeres. c. III. §. 2. p. 69. sq. Eusebius certe
L. VII. H. E. c. 17. 18. vbi dixit, statuam Paneade seu Caesa-
reae Philippi a muliere Syrophoenissa erectam imaginem Ie-
su habere, subiungit: *Neque mirum quicquam est, gentiles,
qui opem aliquam a Seruatore nostro acceperant, hoc fecisse,
cum Apostolorum eius, Pauli & Petri, ipsiusque adeo Christi
imagines coloribus depictas asseruari ipsi viderimus, veteribus
scilicet more gentili quasi Seruatores suos isto honore prosequi
solitis.* Fabricius Cod. apocryph. N. T. p. 445. sq. Etsi for-
tasse tam absurdum non sit, Antiochiae & Corinthi, in qua-
rum vtraque plures christiani erant, aedes fuisse bene orna-
tas, in quibus christiani conuenerint, quo modo 1. Cor. XI. 18.
verba *συνερχομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ* nonnulli interpretantur.
v. Nic Fullerus Miscell. L. II. c. 9. Götten Obs. Sacr. L. I. c. II.
Certe

Certe Lucianus pro loco conuentus vocem ἐκκλησίας adhibet, in Dial. Mercur. & Maiæ Tom. I. p. 232. ἔωθον, inquit, ἐξαίρετα σαίρειν τὸ συμπόσιον δῖ, καὶ διασπάσαντες τὴν ἐκκλησίαν, κ. λ. *Mane surgendum est mihi, & verrendum conuiuii coenaculum, & sternenda curia seu locus concionis.* Et tempore Clementis Alexandr. vsitata iam erat haec notio. Sic enim scribit: ὁ γὰρ νῦν τόπος, ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκκλησιῶν ἐκκλησίαν καλῶ. *Non enim iam locum, sed congregationem electorum ecclesiam appello,* L. VII. Strom. p. 715. Non itaque res est adeo incredibilis, Lucianum vel Antiochiaë, vel Corinthi, quae opulentae vrbes erant, in domum aurato fastigio insignem, quam p. 776. describit, vbi concio fuerit christianorum, potuisse introduci.

XVII. Stili ratio obiicitur, & dudum Marcilius stili ineptias in hoc notauit dialogo, quo refert illud: Φῶ, Φῶ, Φῶ, Φῶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκείνων, ἰς, ἰς, ἰς, ἰς τῶν δεινῶν βελενμάτων, αἶ, αἶ, αἶ, αἶ τῶν κενῶν ἐλπίδων, p. 765. Deinde notatur inaequale dicendi genus, quod modo fastuosum est, modo humi repit; stiliusque impeditus & obscurus etiam mouit If. Casaubonum, vt dubitet, an sit Luciani; porro metri errata in versibus obseruantur; & tandem paupertas sermonis & inopia verborum, dum eadem saepe verba repetuntur, arguitur. Ad primum respondetur, quod non idem vbique dicendi genus idem teneat auctor; fortasse mutauit de industria stilum, & a consueta scribendi ratione abiit: & cum Aristophanem laudet, facile colligitur, quod ex eius riuulis desumpserit formulam. Atque hoc ipsum est, quod Dialogus, qui eum accusat, in bis accusat To. II. p. 235. 236. notat in Syro, hoc est, Luciano, quod a veterum dialogos scribendi ratione multum recesserit, quod comicam, Satyricam & ferme ridiculam formam dialogis induxerit; quod Eupolim &

& Aristophanem agat, & noua mixtione dicendi temperatus neque pedestris, neque sublimis incedat. Optime autem ista conueniunt in Philopatrin, quo absens patriae se amantem, vel ipso titulo voluit ostendere, vnde fortasse discessit bello exorto Parthico; pauper enim adhuc scripsit dialogum, vt in fine docetur; postea demum in Gallia factus ditior, bis accus. p. 232. In eo comicas adhibet formulas ex Aristophane, quem nominatim citat, dictionemque poeticam insolitamque admiscet, & modo altius surgit, modo autem se demittit iterum, quo ipso ad id, secundo quod obiectum est, respondetur. Ad tertium & quartum quod attinet, fortasse verum Imp. traducere voluit, Antiochiae haerentem, deliciis deditum, dum legati eius bellum gererent, qui, Capitolino teste, *melior orator fuit, quam Poeta, imo peior Poeta, quam rhetor*. Interim dictionem Luciani dialogus in multis redolet, quod non leue in genere criticorum est argumentum.

XVIII. Maior hic rei cognitio christianae proditur, quam alibi, vbi tamen esset occasio ostentandi, vt solet Lucianus, variam rerum cognitionem, qui & Mosen hic intelligit, cum ait, *βραδύγλωσσον tardilinguem* scripsisse, verbo solo lucem incorruptibilem dissoluisse tenebras, quod Gen. I. legitur, ad aliaque V. T. dicta alludit, quod & Huetius vrget argumentum, Demonstr. Euang. p. 61. Sed non omnem quis vbique effundit, quam habet, rei scientiam, nec animus ei fuit ex instituto eam, quam nec habuit, prodere, sed caput eius praecipuum ridere. In dialogo de morte Peregrini, qui posterior scriptus est, de mutuo christianorum amore ac benignitate satis perspicue scripsit. Qui enim Philolophus, Historicus, Orator & Poeta eximius erat, is non facile quicquam omisit, quo minus cognosceret doctrinae
nae

nae reique christianae, quae tam late tum patebat, rationes, quod ei perfacile fuit in tanta multitudine christianorum, quae & Antiochiae, & Corinthi, vbi verſatus eſt, fuit, quam vt proderet, vel inde ſumpſit occaſionem, quod chriſtiani male ſunt ominati poſt Romanorum a Perſis acceptam cladem, quae ita perterritos vicinos, vt etiam Syri defectionem meditarentur; vel etiam, quod perſecutio ſuſcepta fuerit M. Antonini praecepto, quae tamen Antiochiae & in Syria L. Verimandato exercita non fuit, quod ex Tertulliani Apol. c. V. licet colligamus. Quod ſi verum eſſet, quod Lucilla, Marci Imp. filia, dum ſponſa eſſet Veri, a malo daemone agitata, ſper Hierapolitanae Eccleſiae Episcopum Albertum ſit liberata, qui ab Imp. eo nomine obtinuerit, vt pauperibus in ſua Eccleſia erogarentur quotannis ter mille modii frumenti, quod ex Baronio refert Caluiſius, in Chronol. p. 484. in promptu cauſa foret, cur Lucianus occaſionem ſumpſerit ſcribendi de chriſtianorum in ſuos liberalitate, eorumque dogmata quaedam inferendi Philopatridi. Sed Episcopi Albertii nomen, quod Germanicam redolet originem, narrationem mihi ſuſpectam reddere videtur: interim non ignoro, quod Imp. Septimius Seuerus Proculi chriſtiani vſus ſit ope, per oleum ab eo curatus, ſine dubio per miraculum, ſecundum praefcriptum Iacobi c. V. 14. v. Tertullian. ad Scapulam c. IV.

XIX. Conſtantinopoli actam eſſe fabulam coniiicit auctor doctiſſimus, eo quod Propontidis & Ponti Euxini fiat mentio. Sed quis nescit, locum in eiusmodi dialogis ſaepe fingi, vbi ſit habitum colloquium, qui omnium minime tamen fuit. Quod funibus trahi naues onerariae debeant per Pontum Euxinum, ſi boreas fluctus attollat, quiſque facile ſcire poteſt, vt ſcimus, quiſ ventus aduer-

fus fit fretum Herculeum transeuntibus; & Lucianus in Achaia versatus vel maxime Propontidis situm cognoscere potuit. Quin ipse doctissimus auctor agnoscit hyperbolicam esse formulam, & mendaciis eam annumerat, p.36. Quod si CPLi Iuliani tempore confectus esset dialogus, mirari subire posset, quod a nullo doctorum christiani populi, qui tum frequentes erant, fuerit citatus, nullumque nomen meruerit coaeuus Lucianus.

XX. Erat Lucianus *δημῳγόρος ἐν Αντιοχείᾳ τῆς Συρίας*, *orator seu patronus causarum Antiochiae in Syria*, vt scribit Suidas: sed cum pertaesus esset huius vitae generis, tum vt tyrannorum euitaret accusationes, & optimatum laudes, tum alias ob causas, quas ipse exposuit, in reuiuisc. To. I. p. 406. & in bis accus. To. II. p. 234. sq. varias ille suscepit peregrinationes Antiochia digressus, peruenitque in Ioniam, Graeciam & speciatim Achaiam, hinc transit mare, & in Italiam peruenit, & ex hac in Galliam pertendit, vbi Rhetoricam professus ditior est factus, quae breuiter repetit in Apol. pro mercede cond. To. I. pag. 493. Hinc digressus iterum in Graeciam rediit, & philosophiae studium amplexus dialogos scribere coepit, annos prope natus quadraginta, quod ipse enarrat, dum ad accusationes Rhetoricae, quod se neglecta Dialogo se adiunxerit, respondet, in bis accus. To. II. p. 235. sq. In Achaia, sine dubio prope Corinthum in ludis Isthmicis, (erant enim & ingenii certamina,) audiuit scriptores quosdam recitantes historiam belli Parthici, seque vera scribere ait paratum esse iureiurando confirmare, si conueniens foret eiusmodi commentario iusiurandum inferere, quomodo scribitur Histor. Tom. I. p. 611. Posset videri hisce verbis respexisse ad Philopatrin, cui iusiurandum est insertum, de quo multum disputatur, praesertim cum nonnulla notet in historicis

istoricis illis, quae in Philopatrīde a doctis sunt notata, vt quod splendidum sit prooemium, & corpus historiae paruum, quomodo post longum sermonem pauca de Persica victoria narrantur; quod poetica verba misceantur, & mox iterum vulgariter fluant; quod veritas vel negligatur, vel in maius extollatur, vti victoria Persica extollitur, & Susa nunciantur capta; & quod quis se Homero praetulerit, propterea quod patriam suam Miletum nominarit, quam ille haud nominauerit vnquam. Incidit fortasse bellum Persicum sub idem tempus, quo aggressus est Philosophiae studium, & dialogis tractare coepit, vt Philopatris si non sit primus, inter primos numerari debeat.

XXI. Neque nullius ponderis est argumentum, quod doctissimus Anglus, Georgius Bullus vrget, quod sub Marco Antonino multae in orbem incubuere calamitates. De his Aurel. Victor scribit: *Marcus Antoninus virtutum omnium coelestisque ingenii exstitit, aerumnisque publicis quasi defensor obiectus est. Etenim nisi ad illa tempora natus esset, profecto quasi vno lapsu ruiissent omnia status Romani. Quippe ab armis nusquam quies erat; perque omnem orientem, Illyricum, Italiam Galliamque bella feruebant: terrae motus non sine interitu ciuitatum, inundationes fluminum, lues crebrae, locustarum species agris infestae prorsus, vt prope nihil, quo summis angoribus atteri mortales solent, dici seu cogitari queat, quod non illo imperante saeuierit*, in Epitome c. XVI. p. 258. De lue, & strage per eam data, etiam scribit Eutropius L. II. c. 6. Capitolinus, p. m. 854. Amm. Marcellinus L. XXIII. p. 270. Orosius L. VII. c. 15. cuius non possum praeterire verba: *secuta est lues* (post persecutionem susceptam) *plurimis infusa prouinciis, totamque Italiam pesti-*
lencia

lencia tanta vastavit, ut passim villae, agri atque oppida sine cultore atque habitatore desertae, in ruinas sylvasque concesserint: exercitum vero Romanorum cunctasque legiones per longinqua late hyberna dispositas ita consumptas ferunt, ut Marcomannicum bellum, quod continuo exortum est, nonnisi nouo delectu militum - - gestum fuisse referatur. Videtur prodere cogitationes christianorum Orosius, homo christianus, quod vexatio suscepta multas habuerit comites calamitates. Atque hoc ipsum est, quod in Philopatriade licet obseruare. Christiani, qui frequentes tum Antiochiae, quam reliquerat, tum Corinthi, vbi versabatur Lucianus, quos haud dubie intelligit Philopatris per *Sophistas mala praedicentes*, post fustum deletumque Romanorum in Persia exercitum viginti millium, postquam Vologesus, rex Parthorum, graui eruptione Armeniam, Cappadociam, Syriamque vastavit, susceptamque a M. Antonino, Lucii fratre, christianorum persecutionem, quae durante Parthico bello in Asia & in Gallia grauis praecepto Marci exstitit, ut scribit Orosius loc. cit. maiora praesagierunt mala, & in gentiles retorserunt ipsorum accusationes, quod ob fidem christianam desertaque idola tot mala in orbem terrarum redundarent, vel ut Orosius loquitur, quod *tempora veluti malis extra solitum infestissima ob hoc solum, quod creditur Christus, & colitur Deus, idola autem minus coluntur, infamarunt*, in Praefat. librorum contra gentes, quos propterea, ut calumniam istam retunderet, conscripsit, sicuti ante eadem calumnia occasionem praebuit Arnobio suos contra gentes, & Augustino, suos de Ciuitate Dei conscribendi libros. v. Kortholt de Vita & moribus Christian. prim. c. XV. Cum vero postea victi sunt Persae a Romanis duce Auidio Cassio, Lucianus forte dialogum scripsit Philopatrin, ut patriae se amantem ostenderet,

deret, etiam extra patriam, in exteris terris, & vna exagitat christianos, quod calamitates frustra praedixerint, cum victoria secuta sit, quam ampliore promittit. Atqui hoc vrgetur, quod felix tum fuerit rerum status, cum scriptus est Dialogus. Ita quidem res habet ex mente auctoris; sed si serio scripsit, talis neque sub Marco, neque sub Iuliano fuit. Quod vero dicit Triephton, δυστοκεί η πόλις, fortasse ad id respexit, quod ad defectionem Syria inclinavit; vel de L. Vero, qui Antiochiae & apud Daphnen quadriennium trans-egit, & omnibus deliciis vitiisque indulgit, male est ominatus, vt πόλις more solito pro Roma accipiatur. Et quis putet, Lucianum ad ridendum compositum tam serio describere statum temporum suorum, vt veri vbiq; regulam sequatur?

XXII. Certe non plane sunt nulla argumenta, quod ipsum Imp. L. Verum tacite notarit, qui in via dum esset, ad bellum profecturus Parthicum, apud Corinthum, vbi Lucianus fortasse tum est versatus, & Athenas inter Symphonias & cantica nauigabat, & per singulas maritimas ciuitates Asiae, Pamphiliae Ciliciaeque voluptatibus immorabatur, & in Syria Antiochiae, vti molles & ludicris spectandis dediti erant Antiocheni, quod Zosimus in eis notat, L. III. p. 159. & apud Daphnen omni indulgit generi voluptatum, libidinibus, deliciis, luxui & ignauiae deditus, vt risui esset omnibus Syris, iocusque fieret in theatro, vti fuere procliues Antiocheni ad iocos & probra, quod notat Ammianus Marcell. L. XXII. p. m. 244. & exprobrat Iulianus Imp. in scripto, quod μισο-πώγων appellatur. Sic prodidit de eo Iul. Capitolinus: *Vbi in Syriam profectus est, non solum licentia vitae liberioris, sed etiam adulteriis & iuuentutis amoribus infamatus est.* Omitto reliqua, quae fuse enarrat, p. m. 851. Videamus nonnulla

nonnulla, an conueniant in L. Verum: Auidius Cassius, legatus Imp. contra fidem datam Seleuciam, cum quadringentis hominum millibus, coeperat ac vastarat. Ita Capitolinus, cum de exorta pestilentia dixisset: *Et hoc non Lucii Veri vitio, sed Cassi, a quo contra fidem Seleucia, quae ut amicos milites nostros receperat, expugnata est.* Huc respicere videri possit Lucianus, cum in Philopatr. multa de iureiurando disserit, num per Iouem, per Apollinem, Neptunum, & alios Deos, an per Deum Triunum christianorum, fieri debeat: tandem vero concludit: *quare iam Deum istum tibi appono, Et iuro, quod mali a me nihil pati;* cui respondet Triephton: *si modo ex corde me diligis, ne quid alienum aut nouum in me facias, ne aliud celes animis, aliudque loquaris.* Fortasse a christianis notata & exprobrata fuit ista contra fidem datam Seleuciae euersio, cum pestilentia in orbem incumberet, monitumque, quod id non facerent, qui per verum iurarent Deum. Deinde Verus barbam in Syria promisit: *fuit enim barba prope barbarice demissa procerus* scribit Capitolinus, quam ad amicae vulgaris arbitrium in Syria posuisse fama fuit, vnde in eum multa sint a Syris dictoria iactata. Lucianus in Philopatr. Iouem traducit, eiusque scortationes recenset, quod cum Aethiopibus sit conuiuatus, vinoque madidus defederit *barba ingenti.* Neptunum traducit Philopatris, quod moechus fuerit, & eiusmodi libidinum patronus. Talem se gesserat in oriente Verus, & postea quoque Romae, non sine fratris Antonini tacita indignatione. Et vti Syri defectionem a Romanis cogitarunt, sic ipse Lucianus Syrus videri possit non nimis male affectus fuisse erga regem Parthorum Vologesum, cum in historico quodam reprehendit, quod Imp. L. Verus, Antiochiae desidentem, cum Achille, & Persarum regem cum Therfite,

&

& non potius cum Hectore, maiori Lucii laude, comparasset, & Ironice, vt videtur, recitat, quod scelestissimum & pessime perditum Vologesum appellarit, quomodo scribitur Histor. To. I. p. 611. sq.

XXIII. Cum itaque Luciani genius & dicacitas in Philopatride deprehendatur, phrasis etiam & dictio eiusdem sit similis, cum nulla sit facile formula, quae non alicubi in scriptis eius occurrat, praetereaue rerum modique tractandi conuenientia sit, quod ipse Cl. Gesnerus §. 11. sq. ostendit, nondum sufficientem causam video, cur Luciani non sit Philopatris, quam ei tribuere non dubitat criticae artis apprime peritus, I. A. Fabricius Bibl. Graec. L. IV. c. 16. p. 504. Suo itaque robore adhuc nititur argumentum, quod inde desumunt christiani Doctores pro credita a christianis temporis illius vno in Deo Trinitate, Deique Filio. Omitto hic, quae de morte peregrini To. II. p. 566. scribit: τὸν μέγαν γὰρ ἐκεῖνον ἔτι σέβουσιν ἀνθρώπων, τὸν ἐν τῇ παλαιστίνῃ ἀνακκλωπισθέντα. *Itaque etiamnum magnum illum hominem colunt, qui in Palaestina crucifixus est: & iterum: τὸν δὲ ἀνισκολοπισθέντον ἐκεῖνον σοφιστὴν αὐτῶν προσκυνῶσι, καὶ κατὰ τὰς ἐκεῖσε νόμους βιάσι.* *Crucifixum illum praeceptorem suum adorent, & vitam secundum leges eius instituant.* Quod si adorarunt Christum religiose christiani, quod Lucianus scribit, pro vero eum Deo habuerint oportet. Neque enim alium adorare christianis fas fuit, nisi qui verus esset Deus, id quod ipse Lucianus ibi fatetur, quodque gentilium idola repudiarint. Luciani iunioris praeter Iulianum, cuius ad eum perbreuis exstat epistola, quae est XXXII p. 404. dubito, an quisquam faciat mentionem. Cyrillus certe coaeuus, contra Iulianum dum scribit, haud fuisset praetermissurus, foetus istius si nouisset parentem. Vindicauit sententiam suam vir humanissimus, iam

iam noua in Academia Goettingensi celeberrimus Profes-
sor, in Diss. de Philopatride, Luciano dialogo, Lips. 1730.
multumque ac erudite argumentum hoc illustrauit. Quia
vero haec scripta iam fuerunt, & meditandi eruditis vberius
occasionem praebere queunt, repetita hic lectoris relinquin-
tur iudicio. Plus iam operae in hoc collatum est argumentum,
quam fortasse meretur. Habet fides christiana firmiora ar-
gumenta, vt eiusmodi subsidio non indigeat.

XXIV. Luciani aequalis & amicus fuit Celsus, Phi-
losophus Epicureus, infensus admodum christiano nomi-
ni, cuius Origenes sibi confutandas sumpsit calumnias,
quibus christianam religionem oppugnare est conatus,
cuius sine octo libris contra Celsum si foret, quos cum
notis eruditissimis Io. Spencerus edidit, Cantabrigiae
MDCLVIII. parum eius de sententiis constaret. Is apud
Origenem L. VI. p. 308. fatetur, Christum a christianis
pro Dei habitum fuisse Filio. Ita vero scribit: *ὁπωθεὶν δὲ
καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐπὶ ἡλθεῖν αὐτοῖς, θεὸν υἱὸν καλεῖν, σηλαίνω. ἀνδρες πα-
λαιοὶ τὸν δὲ τὸν κόσμον ὡς ἐκ θεῶ γενόμενον, παῖδα τε αὐτοῦ καὶ ἡι-
θεον προσεῖπον. Πάνυ γὰρ ὁμοίος ἔτος τε καὶ ἴσος παῖς θεῶ.* *Quid
autem eis in mentem venerit, vt vocent Dei Filium, iam di-
cturus sum. Prisci illi mundum hunc vt a Deo factum, aequan-
tes Deo, dicebant Dei Filium. Bella vero similitudo huius &
illius Dei Filii.* Ita intellexit Celsum Christoph. Sandius
Neo-Arianus, in Nucleo Histor. Eccles. L. I. pag. 88. 89.
*Eodem modo, inquit, Celsus Epicuraeus suggillat christianos,
credentes, Christum esse summum Deum, quod qua ratio-
ne amoliatur Origenes, perspicuum est ex L. IV. & IIX. contra
Celsum.* Verum non suggillat Celsus christianos, sed
mentem eorum, vt reuera fuit, exposuit, quod Christum
verum summumque crediderint coluerintque Deum.
Nec

Nec Origenes eam amolitur sententiam, sed Celsi somnium, quod christiani Christum Dei Filium dicant, & adaequent Deo, eadem ratione, qua Philosophi prisci mundum, quod a Deo factus est, Dei Filium dixerint, Deoque adaequarint. v. Summe Reuer. D. Io. Fr. Buddeus Dissert. de verit. Relig. christ. Philos. gentilium obtrectionibus confirm. §. V.

XXV. Libanius, patria Antiochenus, Sophista Atheniensis sui temporis disertissimus, variisque ingenii monumentis clarus, Fabricius Bibl. Graec. L. V. c. 10. eo tempore floruit, quo christiana religio per imperatores christianos latissime propagata iam erat, conciliique Niceni decreta per Ecclesias passim sonabant. Is pariter testimonium perhibet fidei christianorum, quod Deum, Deique Filium crediderint, coluerintque. Ita vero Libanius apud Socratem, Hist. Eccles. L. III. c. 23. τὸ χειμενὸς γὰρ νυκτὸς ἐκτείνοντος, ἐπιθέμενος ὁ βασιλεὺς τοῖς βίβλοις, αἱ τὸν ἐκ παλαιστίνης ἀνθρώπου θεὸν τε καὶ θεὸν παῖδα ποιεῖσι, μάχῃ δὲ μακρᾷ καὶ ἐλέγχων ἰχυρὶ γέλωτα ἀποφῆνας καὶ φληναφὸν τὰ τιμώμενα. *Hieme noctes extendente Imperator libros illos aggressus, qui hominem Palaestinensem Deum ac Dei Filium faciunt, longa concertatione & argumentorum inuicta vi ridicula & nugae meras esse, quae ab illis coluntur, ostendit.* Est CHRISTVS, Seruator noster, Deus, genitus a Patre, Ps. II. 7. eoque Filius Dei vnigenitus, Ioh. I. 18. factus etiam Deus ac Dominus, non ab hominibus, vt calumniatur Libanius, more gentilium, qui bonorum auctores meritosque viros, & speciatim imperatores, vti Iulianum Libanius, discipulum praeceptor, auctorque deferendae fidei christinae, inter Deos referebant, sed a Deo, cum resuscitatus a mortuis confedit ad dextram Dei, Actor. III. 34. 36.

D. Buddeus loc. cit. §. XIII. conf. Crenii Animadu. Histor. Philol. P. II. p. 38. sq.

XXVI. A gentilibus ad Iudaeum nunc digredior. Suidas refert in V. 1785, tempore Iustiniani Imperatoris fuisse Iudaeum quendam, nomine Theodosium, qui argentario cuidam christiano, cui nomen Philippi fuit, narravit, Iudaeos probe cognitum perspectumque habuisse, Iesum Christum esse verum Dei Filium, eo quod codicem haberent Tiberiade occultatum, in quo scriptum esset, Iesum Filium esse Dei viuentis, & Mariae Virginis. Longiora sunt verba, quam locum hic vt inueniant. Summa haec est: argentarius ille Philippus instabat apud Theodosium Iudaeum, sibi perfamiliarem, vt saluti confuleret suae, & relicto Iudaismo christianam amplecteretur fidem; cui Theodosius sincere fatetur, quod Iudaeus existens omnia habeat, quae ad huius vitae felicitatem pertinerent, opes. & inter suos honores, neque tamen christianus fieri cupiat, etsi sciat, Iesum esse Messiam, quem lex & Prophetae praedixerint; id quod ex Codice arcano, qui seruatus sit, cum vastatum est templum, posteaque Tiberiadem translatus & religiose asseruatus. In hoc scriptum referri, quod illo tempore, quo Iesus in terris est versatus, vnus viginti duorum sacerdotum diem obierit ante, quam Christus admirabilibus se operibus patefecerit, docueritque homines: cum itaque in locum demortui alius esset surrogandus, & qui a singulis essent nominati, a reliquis reprobarentur, factum esse, vt aliquis Iesu, fabri filii, qui iuuenis quidem, sed doctrina & moribus ornatissimus esset, mentionem faceret, vt locum sacerdotis vacuum repleret: hoc cum approbassent reliqui, nonnullos obiecisse, eum non ex tribu Leui, sed Iudae esse; quibus alter ille responderit: permixtas esse tribus,

&

& Iosephum patrem ex Leuitica genus ducere; quod cum probarent reliqui, adscriptum esse Sacerdotum numero Iesum. Cum autem mos esset, vt non solum nomen eius, qui sacerdos erat cooptatus, sed vna & patris, & matris nomen in codicem referretur, mortuo iam Iosepho matrem fuisse aduocatam & interrogatam, quem ille patrem matremue haberet; ad quae illa responderit: se eius esse matrem, patrem vero in terris non habere, cum, vt Angelus nunciarit sibi, ex Spiritu S. eum & conceperit, & Iesum appellarit, seque virginem eum peperisse, & adhuc esse: cumque aduocatae testes idem affirmarent, denuo interrogatam, cuius tandem Filium diceret, vt albo inferrent patrem, respondisse: suum *Mariae & Dei Filium* esse. Quo audito in librum fuisse relatum: hoc die sacerdos ille obiit, filius huius & huius, & communi omnium suffragio creatus est Sacerdos *Iesus, Filius Dei viuentis, & Mariae virginis*. Librum istum principes gentis e templo ereptum seruasse, & Tiberiade reposuisse, paucis vero esse cognitum, sibi vero vt principi gentis & doctori esse patefactum; neque solum ex lege & prophetis certos se esse, Iesum esse Filium Dei viuentis, qui salutis hominum causa in terras venerit, verum etiam ex descriptione Augusti, quae Tiberiade asseruetur. Ad haec cum christianus reposuisset, velle se audita ad Imperatorem deferre, vt Tiberiadem mitteret, qui codicem repeterent ac promulgarent ad redarguendam Iudaeorum incredulitatem, respondit Iudaeus, id ne faceret, quia voti compos haud esset futurus. Id enim si fieret, bellum fore & multorum caedes, & si Iudaei viderent se opprimi, locum, in quo repositus esset codex, incensuros, quo audito christianum quidem Imperatori id non patefecisse,

ne funderetur sanguis; multis tamen familiaribus & amicis enarrasse.

XXVII. De quo ut eo rectius liceat iudicare, Suidae, vel quisquis est auctor, ea qui refert, subiiciemus iudicium. Ita vero habet initium: ὃν ἡμεῖς παρὰ Ἰῶν ἀκασάντων ἀπὸ τῆς προξονομαθέντος Φιλίππου τῆς ἀργυροπράτης μεμαθηκότες, Φρονίδα ἔμικράν ἐθέμεθα, γινῶναι βεβημένοι, εἰ ἄρα ἀληθῶς Ἰσδαῖος λόγος τῆς ὁ Ἰσδαῖος εἶρηκε περὶ τῆς τοιαύτης ἀπογραφῆς. *Eum sermonem nos cum ab iis, qui audiissent a Philippo argentario, cuius facta est mentio, didicissemus, non parvam adhibuimus curam, dum scire vellemus, an eam orationem Iudaeus de illa descriptione certo habuisset.* Deinde subiungit, quod Iosephus, scriptor belli Iudaici, aperte in suis commentariis referat, Iesum cum sacerdotibus rem sacram fecisse; deinde in scriptis diuinis Lucae inuenisse, quod Iesus in Synagoga Iudaeorum Prophetam Esaiam legerit, eoque ipsum apud se esse sic ratiocinatum: nisi locum habuisset in administratione rerum sacrarum Iesus, non fuisse futurum, ut ei daretur liber, qui explicaretur ab eo, propterea quod apud christianos in Ecclesia diuina volumina non legantur, nisi a clero, & cui commissa sit cura sacrorum. Tandem concludit: καὶ ἐκ Ἰῶν ἀπὸ Ἰωσήπου ἔν γραφέντων, καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς εὐαγγελιστῆς Ἀνκᾶ ἱστορηθέντων, ἐγνώμεν, ὅτι Θεοδοσίος ὁ Ἰσδαῖος τὸ προλεχθὲν διήγημα εἰπων Ἰῶ μνημονευθέντι Φιλίππῳ τῷ ἀργυροπράτῃ ἔκ ἐπλάσατο τῆς ὁ, ἀλλ' ἀληθῶς ὡς γνησίῳ Φίλῳ, τῷ Φιλίππῳ, τὸ παρὰ Ἰσδαίοις ἀποκεκρυμμένον μυστήριον ἐθαύρησεν. *Ac ita ex eis, quae narrata sunt, e Iosepho & Luca Evangelista, cognouimus, Theodosium Iudaeum, quem diximus, non finxisse, quod exposuit Philippo illi argentario, sed vere certoque, at sincero amico, Philippo, arcanum, quod apud Iudaeos occultatum est, credidisse.*

XXIIX. Probarunt hancce narrationem ac genuinam habuerunt tum auctor relationis, siue Suidas, siue alius fuerit, tum alii nonnulli, quos recensent Polyhistor I. A. Fabricius Cod. Apocryph. N. T. pag. 371. sq. To. III. p. 546. sq. & perreu. Io. Andr. Waltherus in diff. inaug. cuius titulus: *Codex in Suida mendax de Iesu Sacerdote Leuitico*, Lips. 1724. p. 6. seq. Sunt autem illi, Mich. Glycas, sec. XIII. scriptor Graecus, Laurus Quirinus, Cretenfis, Patricius Venetus, Pierius Valerianus, Sixtus Senensis, Bibl. S. p. 72. quo de reu. Scharbau in Iudaeo detecto p. 123. sq. obseruat, quod Iudaeus natus ad christianos transierit, posteaque relapsus & ad rogam damnatus precibus Pii V. nondum Pontificis, seruatus fidei christianae constanter adhaeserit, & bibliothecam S. conscripserit, Ludou. Ballesterus, S. I. Phil. Mornaeus, Io. Wolffius, Vitus Amersbachius, Hottingerus alique, qui sine censura narrationem istam repetiuerunt, eoque in hunc censum referuntur. Nouissime eam repetiuit Io. Andr. Eismengerus in detecto Iudaismo P. I. c. 2. p. 122. seq. vbi & Graecam Suidae narrationem, & vernaculo sermone redditam licet legamus, eo fine libro insertam, vt Iudaeorum peruicacia retundatur. v. disp. cit. p. 7. sq.

XXIX. At breuiter nunc exponamus, nobis quid videatur isto de Iudaei Theodosii testimonio. Suspectum est & testimonium, & tota narratio, quisquis eius auctor sit; Suidas num sit, incertum est. Dicit auctor, se accepisse ab iis, qui audierant ex Philippo argentario. Sed quae ita sunt per manus tradita, ea fere dubia sunt, & accessionibus aucta, etiam si qua vera fuerunt primum accepta. Vixit ille Philippus, vt auctor tradit, sub Iustiniano Imperatore; Suidae vero incerta aetas est. Aub. Miraëus eum anno CCCCXXV. vixisse existimat, eo quod

alicubi scribat, se Eusthatium cognouisse; cui vero recte respondet doctissimus Guil. Caue, quod non de oculari, sed historica cognitione intelligendus sit, Hist. Literar. p. 411. Et forte alterius sunt verba, quae Suidas more suo excerpfit. Ger. Io. Vossii coniectura est, quod anno MLXXI. floruerit, ut tamen dubius adhuc haereat. Sequitur eum laudatus modo Caue in Chartophylace Ecclesiastico; addit vero: *forſan antiquior ipſe Suidas, multis, quae ſequiora tempora ſapiunt, a recentiori manu addidit.* Hinc in Hist. Literar. loc. cit. eum facit antiquiorem, & circa annum CMLXX. eum vixiſſe exiſtimat; quem ſequitur Io. Gottfr. Olearius in Biblioth. Scriptor. Ecclef. To. II. p. 179. Sine dubio haec ſententia inde deſumpta eſt, quod Suidas in v. *Αδάμ* commemoret mortem Iohannis Zemifcae, Imp. Byzantini, qui CMLXXV. deceſſit. Ipſe etiam Voſſius de Scient. Mathemat. c. LXII. §. 12. p. 359. a priori ſententia recedit, & eum an. MXXXIIX. claruiſſe ſcribit. Henr. Meibomius apud I. A. Fabricium refert ad an. Chr. MCCL. in Plagiar. centur. §. V. ubi ipſe addit: *quoad aetatem Suidae notare obiter iuuat, falli viros doctos, qui DC. annis antiquiorem eſſe negant.* Thomas Crenius Diſſ. de furibus literar. n. 102. p. 104. ſcribit, quod ſecundum Caſaubonum ante quingentos annos, ſecundum Andr. Schottum ante ſexcentos annos Lexicon contexuerit; qui tamen anni retro ſunt numerandi ab eo tempore, quo laudati viri ſcripſerunt. Dicat aliquis, ex noſtro loco poſſe commonſtrari, ipſum circiter an. DL. vixiſſe. Philippus argentarius vixit ſub Iuſtiniano Imp. qui an. DXXVII. imperare coepit ad an. DLXV. Suidas autem audiuit ex iis, quia Philippo audiuerant. Sed cum auctorum fragmenta referat antiquiorum, uti iam dictum, poſteaſque alia potuerint acceſſiſſe, certum haud eſt, utrum
ipſius

ipfius fint verba, an alterius, quibus res ifta narratur, & iudicium expromitur, conf. I. H. Boecleri Biblioth. Critic. ed. Craufii p. 16. 830. & Fabricius de Lexic. Graec. §. II. & Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 624. fq. vbi fufius & accuratius omnia exquirat, quae ad Suidae aetatem pertinent.

XXX. Tota narratio non tam Iudaei alicuius Theodofii, quod & ipfum Iudaicum nomen haud eft, quam chriftiani, rerum Iudaicarum non fatis periti, effe videtur. Nam craffus eft error, vix Iudaeo tribuendus, cum XXII. Hierofolymae Sacerdotes fuiſſe ſcribit: neque enim XXII. fuerunt tantummodo ſacerdotes, ſed longe plures, & aliquot centuriae, imo chiliades, potuerunt numerari. Nec tot principes ſacerdotum, quos ἀρχιερεῖς ſcriptura Noui Foederis appellat, dici queunt, cum XXIV. ordines eſſent, quod Iofephus innuit L. II. contra Apionem, p. 1066. quinde a temporibus Dauidis, qui ſacra ordinauit, obtinuerunt, 1. Paral. XXIV. 4. 5. Carol. Sigonius de Republ. Ebr. L. V. c. 3. p. m. 365. fq. Goodwin. Moſ. & Aaron L. I. c. V. p. m. 40. fq. Relandi Antiqu. veter. Ebr. p. 165. Neque illud ritibus Ebraeorum ſatis conuenit, quod ex tribu Iuda aliquis ſacerdos fuerit aſſumptus, cum Leuitica abunde ſuppeditaret. Imo nec ſatis erat ex tribu Leui aliquem eſſe, ſed ex Aaronis poſteris eſſe debebat, qui ſacerdotibus adſcribebatur. Naſcebantur enim ſacerdotes, non eligebantur, niſi praecipuae ſortis. v. Ikenius Antiqu. Hebr. P. I. c. X. §. 7. fq. Baſhuyſen Syſtem. Antiqu. Hebr. min. p. 217. fq. Permixtae quidem fuere tribus, quod ait Iudaeus, Ieſu commendator, cum ſacerdotes ac Leuitae ex aliis tribubus poſſent vxores ducere, vt patet ex 2. Paralipom. XXII. 12. vbi filia regis Ioram vxor fuiſſe dicitur Ioiadae, ſummi ſacerdotis; vt locum non habeat Philonis aſſertum, ſummum ſacerdotem, virginem ex ſacerdotum

cerdotum genere debuisse ducere, v. Io. Braunius Select. Sacr. L. III. c. I. §. 22. conf. §. 15. Seldenus de Success. L. II. c. 2. Atque haec causa quoque est, quod Elisabet, sacerdotis vxor, & e genere Aaronis, Mariae συγγενής cognata esset, Luc. I. 5. 36. haud dubie, quod Mariae parentibus proxime cognata alicui nupserit e sacerdotum genere, cuius illa filia fuerit; & vicissim Leuiticae tribus feminae nubere alterius tribus hominibus poterant, Leuit. XXII. 12. 13. sed tamen genus non feminis, sed maribus aestimabatur, cum penes mares ordinaria esset propagandi ratio, qualem Iudaeus hic intellexit. Christus autem solo matris genere censendus est, cum ἀπ' αὐτῆς sit, & vel eo nomine ἀγενεαλόγητος, Ebr. VII. 3. natus ex femine Daudis, Rom. I. 4. 2. Tim. II. 8. qui propterea dicitur *germen Daudis*, Ier. XXIII. 5. & *fructus ventris Daudis*, Psal. CXXXII. 11. & consequenter e tribu Iuda fuit, Ebr. VII. 11. 13. 14. Equidem pagani, Celsus atque Porphyrius, acerrimi fidei christianae hostes, iam olim persuadere voluerunt, Iesum matris ratione e tribu Leui genus repetere, quos Socinus cum lociis est secutus. Verum satis nos certi sumus diuinis ex oraculis, quod e gente Daudis, & Iudae tribu, vti vates praedixerunt, ducat originem. Nec est, vt ad generalem notionem verbi συγγενής, cum *vnus nationis homines* aliquando significat, confugiamus, praesertim cum Mariae visitatio, & per tres menses apud Elisabetam commoratio, Luc. I. 39. 40. 56. de propinquiori cognitione satis testificari queat, quae dicta ratione inter eas intercessit. Chemnitius Harm. Euang. c. III. Calouius Soci-nism. Proflig. p. 291. sq. Scherzer. Colleg. Antisocin. pag. 411. Ger. Io. Vossius de Iesu Christi genealogia c. I. §. IV. sq. Fabricius Cod. Apocryph. N. T. p. 19.

XXXI. Commentum itaque Iudaei est, in Sacerdotum fuisse Iesum cooptatum ordinem. Nullum eius rei sacra in historia exstat vestigium. Frequens ei negotium fuit cum sacerdotibus, e quorum numero si fuisset, vix credibile est, non vel ipsum, vel sacerdotes aliquam eius fecisse mentionem. Saepe etiam in templo docuit; nunquam vero cum sacerdotibus sacra fecisse legitur, nec Iosephus hoc commemorat, quod falso traditur. Accedit, quod principes sacerdotum & scribae cum senioribus ad Christum veniunt, eumque interrogant, qua potestate & cuius auctoritate doceret in templo, Luc. XX. 1. 2. non facturi, si ipsorum collega fuisset, non ita pridem suum in sacerdotum collegium receptus. Addo & hoc, quod Sacerdos quidem fuerit Iesus, sed non ex ordine Leuitico & genere Aaronis, qui sacra fecerit, verum secundum ordinem Melchisedeci, qui successorem non habuit, vti in Aaronis genere sacerdotes habebant, Ebr. VII. 13.

XXXII. Dicit Iudaeus, ex descriptione Augusti, quae Tiberiade asseruetur, certum se esse, Iesum esse Filium Dei viuentis, qui salutis hominum causa in terras venerit. Enimuero Iesu nomen in tabulas descriptionis fuisse relatum, minime dubium habet. Prouocant Tertullianus atque Iustinus Martyr ad censum tabulas, Romanorumque tabularium, vt in censu orbis vniuersi sub Augusto Christum natum & in tabulas fuisse relatum confirmant, Tertullian. L. de carne Christi c. 2. aduers. Marcionem L. IV. c. 7. Iustinus Martyr Apol. II. p. 75. Sed an proditum a Iosepho atque Maria sit, Iesum Filium Dei viuentis esse, mundique Seruatorem, & ita in tabulis descriptum, id omnino dubium habet. Angeli quidem denunciant hoc pastoribus, pastores etiam divulgant inter plures Bethlehemi, Luc. II. 11. 18. sed Ma-

ria tamen apud sese omnia ista seruabat, v. 19. nec denuncia-
uit Romanis. Neque verisimile est, vulgatum de puero a pa-
storibus sermonem ad Romanos fuisse delatum, & tabulis
insertum. Deinde & hoc obseruetur necesse est, quod Ro-
manorum opus fuerit descriptio, cuius num tabulas Iudaei
acceperint, iterum res est dubia. Sed adfuerint Iudaei, ta-
bulasque vna cum Romanis confecerint; quis sollicitus fu-
it de iis in vrbis Hierosolymae ruina saluandis? quis vfus il-
larum apud posteros, vt sexcentis post annis Tiberiade so-
llicite seruarentur? Quod si eo quis referat, Augustum at-
que Tiberium *Domini* abstinuiffe titulo, vt legimus apud
Suetonium, in V. Aug. c. 53. & Tiber. c. 27. quod & Dio Cas-
sius tradit, L. LV. p. m. 556. eo quod Dominum Dominorum
in suis haberent ciuibus, in terris versantem, is responsum
sibi habeat, quod ex ciuili id factum ratione sit, vt libertatis
vmbra viderentur Romanis relinquere, quo manerent in
officio. Interim prouidentiae diuinae hinc colligamus ar-
gumentum, ita rem dirigentis, vt vel sic tacita constaret Ie-
su veneratio, siquidem post id tempus nemo Imperatorum
eo abstinuerit Domini titulo, & ne Traianus quidem, qui
tamen vel maxime libertatis redditae videri volebat auctor,
& res difficillimas, libertatem cum imperio, vt ait Plinius,
coniunxit. Eo pertinent verba Tertulliani, Apolog. c. 34.
Augustus, inquit, imperii formator ne Dominum quidem dici
se volebat: & hoc enim Dei est cognomen. v. lo. Conr. Diete-
ricus in V. Augusti p. 136. 142.

XXXIII. Dicit Suidas, vel auctor narrationis subiun-
ctique iudicii, quod Iosephus, scriptor rerum Iudaicarum,
aperte in suae captiuitatis commentariis scribat, Iesum cum
Sacerdotibus sacra fecisse. Sed frustra haec in Iosepho
quaesieris. In Antiquitatibus quidem L. XII. c. 4. mentio-
nem

nem Iesu facit, sed nihil prorsus commemorat, neque quod sacra cum sacerdotibus fecerit, neque, quod Theodosius narravit, filius fuerit Dei viuentis & Mariae virginis; nec quisquam antiquiorum, quod constet, in hoc argumento ad Iosephum prouocauit. Sed supra cum actum sit fufius de Iosephi testimonio, nihil hic addimus.

XXXIV. Ad Lucam etiam diuinamque historiam prouocat Suidas, in qua refertur, quod in Synagoga Nazarethi, quae patria Iesu Seruatoris erat, datus ei fuerit liber, ex quo legerit pericopam & interpretatus sit, Luc. IV. 16. 17. sq. Nisi vero partem habuisset administrationis rerum sacrarum, sic arguit Suidas, non ei datus fuisset liber, sicuti in Ecclesia christiana non legit sacra volumina, nisi ex cleri fuerit ordine. Sed alii mores ritusque sunt christianorum, alii Iudaeorum. Horum in Synagogis non soli legunt sacerdotes, verum & alii, qui nec sacerdotes, nec doctores existunt. Septem enim cuiuslibet paraschae lectioni vacant, quorum primus sacerdos, & secundus Leuita, si quidem suppetant, ceteri vero ex reliquorum ordine euocantur. v. Buxtorff. Synag. Iudaic. c. XVI. p. 326. sq. Aug. Pfeifferus Antiqu. Ebr. c. XXIV. §. 5. Ipsa nos sacra historia id edocet. Paulus enim & Barnabas, cum venissent in Synagogam, quae Antiochiae in Pisidia erat, miserunt ad eos praefecti, vt dicerent, si quem haberent sermonem ad exhortandum populum, eumque proponerent, Act. XIII. 14. Idem & alibi in Synagogis docuerunt, Act. XIV. 1. XII. 19. XIX. 8. qui sacerdotes, vel ordinarii doctores inter Iudaeos haud erant, sed tamen vt doctores, velut ipse Christus, ab eodem ablegati terras obibant. conf. I. Christfr. Sagittarii Dissert. VIII. Franc. Burmanni Ex. Acadd. P. II. p. 66. sq.

XXXV. Possit & illud argumentum esse suspectae narrationis Iudaicae, quod rem narratam vetuerit ad Imperatorem deferri Theodosius, veritus, ne bellum hinc oriretur, & Iudaei vi maiori pressi locum, in quo seruaretur arcanus liber, incenderent. Verum Iustiniani tempore Iudaei bellum utique habuerunt, siquidem Samaritanis iuncti ausi sunt rebellare in Palaestina, & Iulianum aliquem appellare Messiam. Sed misso exercitu plurimis caesis, & in his duce eorum iactatoque rege & Messia, in ordinem sunt redire coacti. v. Io. a Lent de Iudaeor. Pseudomess. c. 11. §. 5. 6. Simplicior mens Philippi fuit, quod rem istam celarit Imperatorem, & aliis tamen permultis retulerit. Et mirum videri possit, quod tam multorum sermo ad Imp. non peruenerit, nec alius quispiam Iudaeorum, saltem istorum, qui christianam sunt fidem amplexi, rem illam arcanam cognouerit prodideritque monumentis. Nihil itaque subsidii hoc in Iudaei testimonio habetur, & rem totam a christiano quodam effictam existimo, cum vel ipsum Theodosii nomen fabulae possit facere suspicionem. Merito igitur relationem hanc reiecerunt Henteninus, Bossus, Readingus, Diefenbachius & alii apud Fabricium & Waltherum ll. cc. quibus addi possunt Richardsonus, Act. Erudd. 1727. p. 114. & reuer. Scharbau in Iud. detect. p. 129. fq. Tantum vero abest, ut peruicaces Iudaei conuincantur eiusmodi argumentis, ut potius rideant christianos, quod fidem eiusmodi narrationibus habeant, quae a suis, vel imperitis sunt confictae.

XXXVI. Quod si Iudaei Theodosii haec fuit narratio, nec a christiano quodam conficta est ad persuadendam Iudaeis religionem christianam, licet obseruemus, quod nouum non sit, Iudaeos christianis imponere. Notatum hoc est in Hieronymo. Scribit is: *Ebraei putant, lingua propria sua*

sua mare Tharsis appellari: quando autem dicitur iam, non Ebraico sermone, sed Syriaco. Glassius vero subiungit: sic ille: at nemo Ebraeorum est, qui Syriacum esse iam, & Tharsis proprie mare significare, assertum eat. Procul igitur dubio a magistro suo id hausit Hieronymus, qui ut alia multa, ita hoc prae ipsum docuit, Philol. Sacr. L. II. p. 273. Idem obseruat Hackspanius, cuius verba sunt: Impingit hoc ipsi Hieronymo, qui praeceptoris suo Hebraeo acceptum referat, ad Lipmanni Nizzachon c. III. §. 14. p. 412. Ex instituto hoc tractauit argumentum Io. Clericus, in Quaest. Hieronymianis quaest. VI. in qua Danielem Clericum defendit, qui scripserat, Hieronymum sibi os passum oblini a Iudaeo quopiam, p. 170. sq.

XXXVII. Addo recentias exemplum. Iulius Cunradus Otto, MDLXII. Viennae natus ex doctore Iudaeorum an. MDCIII. Christianus, & Linguae Ebraeae in Academia Altorffina Professor, an. MDCV. Noribergae edidit גלי רזיא *Gali Razia, occultorum detectionem*, Ebraice, Latine & Germanice, in qua e Rabbiorum scriptis de unitate essentiae diuinae, Trinitate Personarum, & de Messia sententias collegit, ad fidei christianae assertionem de Iesu Nazareno, virginis filio, vnico & vero Messia, stabiliendam, vt titulus indicat. Audiamus aliquam de Christo e Cap. VII. Rabbini docent & affirmant, Deum Patrem Messiae filio David, dixisse: mi Fili, postula a me, quicquid vis, hoc enim dabo tibi, & additur ירתך בני היום id est, hodie ego genui te: quod Rabbini interpretantur: היום אלה *hoc est, hodie palam faciam, te meum esse Filium.* Quibus verbis Rabbini volunt nos certiores reddere de Christo, quod is sit verus Filius Dei, & neutiquam, vt quidam ineptiunt, hoc dictum sit referendum ad Dauidem, quasi Deus Filium Dauidis appellasset Filium suum, cum Dauid nequaquam legem impleuerit, nec regnum eius in aeternum durabit. Et iterum: vt autem firmitus credatur, Messiam Iehoua appellari, hunc versum, quem apud Prophetam Ieremiam c. XXIII. legimus, citat (R. Samuel) & hoc est nomen Messiae, qui vocabitur Iehoua, iustitia & salus nostra; quibus verbis Rabbi iste nos certiores facit, Messiam verum Deum & Saluatorem totius mundi futurum. Eius generis plura ibi legantur. Ven. Wolffius librum nominat גלי רזיא reuelatorem arcanorum, ab eoque diuersum esse scribit eum, qui inscribitur גלי רזיא Biblioth. Ebr. Vol. I. p. 481. sq. Sed Otto noster titulum posteriorem, vti conspectus docet, omnino suo praefixit libro, quem edidit No-

ribergae typis M. Sebastiani Körberi, 1605. 4. Groddeckius etiam ei tribuit, Biblioth. cit. Vol. IV. p. 1011. Fuisse tamen prioris tituli librum, vel saltem confictum, ex dicendis patebit.

XXXVIII. Prouocat ad librum גל' ראז' *Gale Razeya*, id est, *reuelatorem secretorum*, Petrus Galatinus, quem R. Haccadosch scripserit, Arcan. cathol. verit. L. I. c. 3. p. 8. Philippus Mornaeus etiam ad R. Haccadosch prouocat, sed haud nominat librum, de Ver. Ref. Christ. c. 28. 30. 31. At noster ille liber haud est, cum Galatinus, ex Iudaeo christianus & ordinis Franciscanorum Monachus, claruerit an. MDXVI. & opus hoc Maximiliani I. Imperatoris, & Leonis X. Romani Pontificis hortatu scripserit, vel potius per plagium ex Raymundi Martini *Pugione fidei*, & Porcheti Saluatici *viçtoria* (Henr. Kippingius haec confundit, scribens: *Porchetus Genuensis, e cuius pugione fidei omnia sua descripsit Galatinus*) compilarit, v. Iac. Thomafius de plagio literar. §. 436. & an. MDXVIII. primum ediderit, idque aliquoties MDL. & MDLX. Basileae, & MDCII. Francofurti ante nostri Ottonis opus recusum sit. Mornaeus etiam librum de veritate religionis christianae ante seculum XVII. primum gallice, post latine 1597. Sigenae Nassouiorum euulgauit, cum Ottonis גל' ראז' *occultorum detectio* anno demum MDCV. Noribergae, & postea Stetini MDCXIII. 4. prodierit, & auctoris industria, vt in praefatione scribit, e Rabbinis collectus sit. Dubitant eruditi isto de libro, quem Rabbenu Haccadosch, qui circa annum CL. floruit, & fundamenta Mischnae & Talmudis iecit, Alstedius Thesaur. Chron. p. 413. scripsisse Galatinus perhibet, propterea quod a Iudaeis pariter ac christianis, & ipso etiam Raymundo & Porcheto, quibus sua debet Galatinus, ignoretur, vt Galatinus ipse eum finxisse videatur eruditus. Mornaeus quidem etiam ad R. Haccadosch prouocat in eodem argumento; at Galatinum sequi videtur. In ora libri Mornaei p. m. 556. obseruatur, duos esse Rabbinos sanctos, seu cognomine Haccadosch, quorum vnus sub Antiocho, alter sub Antonino Imperatore vixerit, quod etiam Galatinus obseruat, additque, quod prior Spiritu Prophetiae claruerit, Iudaeique antiquiorem habuerint pro recentiori, l. c. p. 6. Vnde facile est ad colligendum, quod Bartoloccium obseruare Groddeckius scribit, quod priori tribuat librum, quem laudat Galatinus. Wolffius recenset librum *Gale Rasajia*, l. c. Vol. III. p. 1179. sed dubito, an ille sit, quem citat Galatinus, maxime cum aliter etiam scriptae sint voces.

Kippingius

Kippingius existimat, scriptum esse recentissimum hominis christiani apud Italos, vel Hispanos Ebraice scientis, de Script. Sacr. Exerc. XXXI. §. 13. p. 250. sq. Noster autem Otto num ex ingenio commentus sit suam occultorum detectionem, an in librum eiusmodi incidere, eumque redegerit in ordinem, quo legitur, affirmare non possum. Non satis bona eum fide egisse, vel inde possit colligi, quod fidem christianam deseruerit iterum, quod ex Wagenfeilio & Halleruordio annotat Rumetschius, Schediasm. Histor. p. 96. sq. Frischmuthus Diss. de reuerentia Messiae praestanda c. I. §. 15. scribit, quod christianos deridendos propinauit Iudaeis verius, quam vindicauit. v. Reimannus Hist. liter. antediluu. p. 185. Buxtorffii Biblioth. Rabbin. p. 238. Io. Fabricii Bibliotheca P. IV. p. 340. Wolffius Bibl. Ebr. vol. IV. p. 845. Thom. Crenius animadu. Hist. Philol. P. III. p. 72. Io. Ad. Bernhard. Hist. Doctorum p. 536.

XXXIX. Ad Muhammedem pergimus, qui etsi infideles appellat, qui Christum Iesum, Mariae filium, Deum confiteantur, Sur. V. p. 194. edit. Maraccii; alibi tamen *legatum Dei*, itemque *verbum Dei*, quod *Spiritus Dei immisit in Mariam*, appellat, eique vim creandi, miracula faciendi, mortuos resuscitandi, a Deo acceptam, vt se demonstraret, tribuit, quo ipso diuinitatem Christi vel inuitus concedit. Obseruatum vero est, quod melius loquatur, quam sentiat. Neque rarum est, quod sibi contradicat Muhammedes, vt fieri solet, si spiritu vertiginis quis agitur. v. cel. Io. A. Fabricius Script. de Ver. Relig. Christ. c. L. p. 733. sq. Matth. Ge. Schröderi Muhammed. testis veritatis tum alibi, tum c. III. 25. c. VII. cf. Hottinger Hist. Or. L. I. c. 3. p. 105. sq. L. II. c. 3. p. 247. sq. Cellarius Progr. LVIII. Sal. van Till Malachias p. 196. Hornbeckius Summ. Controu. L. III. p. 128. sq. Henningi Muhammedanus precans p. 46. sq. Breuiter de Christo quae sentiant Muhammedani, qui nec Messiae nomen ei denegant, etsi vim nominis atque muneris ignorent, ex Petro de Caualleria exhibet Relandus, & quae bene recteque de Christo dicta in Alcorano exstant, collegit Warnerus in Comp. Mahummedana de Christo, Lugd. 1643. cf. Relandus Relig. Muhammed. Praef. §. 7. & p. 35. 161. sq. & Diff. Misc. P. II. Diff. 7. p. 35. *Plures Muhammedani non solum ex veteribus, sed etiam ex recentioribus, & quidem nobilioribus & sapientioribus Christi diuinitatem constanter adstruunt*, Maraccius scribit, not. ad Alcoran. p. 216. sq. cf. Tenzelius Colloqu. Menstr. an. 1694. p. 724. & an. 1699. p. 60. sq. Grapius Not. ad Achmet Ben Abdala Epist. p. 8. sq. Idem Maraccius ex auctore status hodierni Imperii Ottomannici L. II. c. 12. (est

(est is Paulus Ricaut) subiungit: *paucis abhinc annis noua opinio introducta est, quam sequuntur, & cui praecipue adhaerent modestiores & temperatiores regalis curiae, & valde communis est Constantinopoli. Qui eam profitentur, Chapmessachi, boni scilicet Messiae discipuli, appellantur. Hi constanter propugnant, Iesum Christum esse Deum, verumque mundi redemptorem. Addit laudatus Ricaut, quod pro ea fide subierint nonnulli mortem, & facti sint martyres. Atque hinc non sine fundamento est, quod scribit Casp. Neumannus, Theologus meritissimus: Turcarum hodie in oriente viuentium vix quarta pars superstitioni Muhammedis serio addicta est; pars quarta alia veritatem religionis christianae corde credit, ore fateri non audet; reliquae duae partes inter Christianismum & Muhammedismum fluctuant, in Trutina Relig. c. VIII. §. 3. Kortholt de Relig. Muhammed. §. 13. Neque tamen propterea Turcae in christianorum recipiendi sunt numerum, quod Tolandus persuadere voluit; quem refellit ven. Moshemius, in Bibl. Brem. cl. III. p. 905. sq. Non male sentiunt, qui Muhammedanorum de Christo sententias multo tolerabiliores statuunt, quam Iudaeorum, & longe facilius eos ad fidem christianam posse adduci. Plura dabit de Muhamedanis testimonia Warnerus in Compendio historico eorum, quae de Christo & praecipuis aliquot religionis christianae capitibus Muhammedani tradiderunt. Faxit praepotens ac immortalis Deus, vt infideles hi homines, quo magis cum christianis instituunt commercium, eo magis magisque Christum Seruatorem agnoscant, missisque fabulis ac superstitione per ipsum salutem quaerant meliorem, quam terrestrem multisque voluptatibus, quas mundus cogitat, contaminatam, atque inueniant nobiscum.*

XL. Atque haec sunt testimonia non-christianorum de CHRISTO, Seruatore nostro, quae breuiter examinare atque diiudicare visum fuit. Pauca nobis relinquentur genuina, cum quaedam iis tribuantur, quae nulla sunt tamen, quaedam conficta sint a christianis. Agnoscimus hinc vim veritatis, nostramque de CHRISTO, Dei Patris Filio, ipsoque vero Deo ac homine, crucis supplicium pro salute hominum perpesso, doctrinam Ecclesiae antiquae esse conformem, in qua cognitione saluari acquiescimus, melioremque vitam speramus aliquando. Putauerim, obseruatas esse cautiones, quas necessarias statuit V. C. a Seelen in eruditis cogitationibus de veritate religionis christianae e profanis Scriptoribus caute confirmanda.

INDEX.

F I N I S.

INDEX.

- A** Crostichis Graeca Sibyllae
de Iesu Christo, 33
interpretationes variaeLa-
tinae, 36
tres eius versiones Germanicae, 42
Ciceroni cognita haud fuit, 53
post Lactantium demum confe-
cta, 54
ex quibus Sc. S. locis confecta
videatur, 59.sq.
ἀγνῶστος θεὸς colebatur Athenis, 73
Adultera non erat apud Rom. &
Iudaeos, quae dimissa nubebat, 15
Alexander Seuerus Imper. Chri-
sto templum dedicare voluit 152
Christum coluit in suo larario, 156
non fuit christianus, nisi clam
fuerit, 157
Antiochiae exortum christiano-
rum nomen, 8.19
Apollo num testis de Christo, 81
non defuit post N. Chr. dare ora-
cula, 85
Apostoli & Prophetae, iusti cum
essent, iniusti visi male habiti, 89.sq.
Apotheosis Christi a Senatu R. ne-
gata non praeter Dei providen-
tiam, 127
Ara primogeniti Dei ab Augusto
num erecta? 83
- Aristophanes Socratem accusauit
nouorum Deorum, 72
Artemidorus quando vixerit, 160
Articulus Graecorum non vbique
vim habet singularem 106
Auctores christiani nominis num
gentiles vel Iudaei? 9
Augustinus cur scripserit libros
de ciuitate Dei, 172
Augustus non durior fuit in Iu-
daeos, 51
num Delphis acceperit oraculum
de Christo, 83.sq.
Baptismus & Christi Passio fun-
damentum nominis christia-
norum 23
Boni iustique viri saepe male ha-
biti 96
Calamitates publicae sub M. An-
tonino 171
Celsus infensus fidei christianae
hostis 176
Centurionis de Christo testimoni-
um 128
maiora de Christo praedicat,
quam veteres de Hercule 129
ad Christum an sit conuersus 130
Cephas est Petrus 21
χρῆσις pro χρῆσις in acrostichide
Sibyllina habetur 55
χρηματισμός quid significet 12.sq.
Chrestus vsitatum inter gentes
nomen 3
apud Suetonium legendum, an
Christus? 3
an Christus intelligatur? 4

Chrestus a paganis Christus dici- tur ex ignorantia.	11	bus fidei christianae	107
Christianos de Christo nomen ha- bere Iudaei norunt & gentiles	2	in errores prolapsus, paganos dum sequitur	108
primum sic dicti Antiochiae	8	Constantinopoli non videtur scri- pta Philopatris	169
ter nominantur in N. F.	9	Crucis supplicium Christi in V. T.	
cur ita dicti?	23. sq.	praesignificatum,	103
primum dicti discipuli	20	Ctesiphon regis Persarum regia	163
primi subinde Iudaeorum nomi- ne censebantur,	5.6.	D Aemon in oraculis non omni- no nihil egit,	82
dicti sunt omnes haeretici,	20.25	scire potuit, Christum & puerum & Deum esse	84
addidere quaedam oraculis Si- byllinis, vel confinxerunt	52. sq.	eius testimonium nec a Christo, nec ab Apostolis accipitur,	131. 132
non inseruerunt Iosephi testimo- nium de Christo	144. sq.	Decii Mundi turpe facinus	139. sq.
dicti sunt Galilaei non demum Iuliani tempore,	164. sq.	Deum esse Christum omnibus fe- re seculis fuerunt, qui nega- runt	25
Christianorum nomen num ante cognitum, quam sic dicti An- tiochiae,	8. sq.	Dii qui non sint facilius cognosce- re, quam verus Deus qui sit	76
nomen magis inuisum, quam vi- ta fuit,	11. 15	quidam gentilium tragica morte defuncti	122
auctores habuit Paulum & Bar- nabam,	12. 15. sq.	Discipuli primum dicti sunt chri- stiani,	20
praedictum fuit,	17	Domini titulo cur abstinuerint Augustus & Tiberius	186
solatii plenum & venerabile,	16. 12. sq.	Domitianus mox vexauit christia- nos, cum Iosephus defuit scri- bere	142
discretioni inseruiit,	23	Dosithei duo, Iudaeus alter, alter christianus	21
innititur Christi baptismo & morti	23	Drusus, Liuae filius, num cele- bretur in IV. Ecloga Virgilii	68
Cicero num viderit Sibyllae acro- stichin		E Cloga IV. Virgilii nullum pro Sibyllis testimonium suppe- ditat	63. sq.
Platone m imitatur eiusque lo- cum in interpretatur	97	E κκλησια pro loco conuentus ad- hibetur	
Clemens Alex. nimis aestimat Si- byllina	45		
iustum Platonis de Christo inter- pretatur	92		
ad paganos saepe prouocat in re-			

- hibetur a sacris & profanis
scriptoribus 166.sq.
- Elisabet quomodo Mariae cogna-
ta 184
- Epaphroditus auctor Iosepho hi-
storiae scribendae quis? 137
- Epistolarum Plinii regina 150
- eam qui comm. illustrarint ib.
- Erythra ab lone condita 58
- Euodius non fuit auctor nomi-
nis christianorum, 17
- Ezechiel Poeta Iudaeus 52
- F**ata iusti & iniusti 94.sq.
- Flauia Impp. familia christianis
non aduersa ante Domitianum
136
- Fuluia Iudaicae fidei profelyta a
Iudaeis Romae decepta
- G**alatinus arcana catholicae ve-
ritatis per plagium excri-
psit 190
- Galilaei dicti christiani 10.164
- Gali Razia Ottonis dubius 189
- Gale Razeya liber confictus 190
- Gamaliel christianus non fuit 143
- Gentiles num auctores nominis
christianorum? 23
- sapientiores cognouerunt va-
nitatem multorum deorum 76
- Gentes e Iudaeis num cognoue-
rint aliquid de futuro Messia? 57
- Grotius fauet Socinismo 26
- H**adrianus Christo templa de-
stinavit 152
- non exsecutus est destinata,
ne sacra gentilium defererentur
153
- mitigauit persecutionem 153
- permisit christianis incolere
- Aeliam, non autem Iudaeis 154
- sibi in omnibus ciuitatibus
templa num voluerit consecra-
ri? 152.155.
- Helena Christi crucem num per-
quisiuit & inuenit 112
- Hesiodus Cumis natus, Ascræ
educatus 70
- Historici saepe referunt, quae ipsi
non probant, 144
- Historicos quosdam notat Lucia-
nus 170
- I**acobi, Christi fratris, mors vt in-
digna a Iosepho describitur
142
- I**eronymus mystice est dictus Chri-
stus 34
- Iesuitis exceptis nulli sumpsere
nomen a Iesu
- Iesus num inter sacerdotes coopta-
tus 185
- in tabulas census Augusti rela-
tus 185
- e tribu Iuda, non Leui 184
- Ignotus Deus Athenis quis? 73
- Impp. quidam Christum in Deo-
rum numerum voluerunt re-
cipere 153
- Iniustus, qui videtur bonus, felix
est, 96
- Iniusti secundum Platonem post
mortem sunt miseri 96
- Interpretes LXX. Esa.III.10. recte
non reddunt 100
- Iosephi de Christo testimonium,
134
- a pluribus tractatum 135
- breuitas dictorum de Christo
suspecta 137
- (2
- codices

- codices conspirant in testimo-
nio de Christo 144
- exemplaria a Iudaeis corrupta,
144.147.
- Iosephus Sibyllae testimonium
laudat, 53
- vaticinium de Messia ad Ve-
spasianum transfert 57.139.
- veritatem sibi proponit in scri-
benda historia 136.sq.
- vulgi, non suam de Christo
prodidit opinionem 138.143.
- peruersum prodit animum D.
Mundi turpe facinus narratio-
ni de Christo subiungens 139
- an ad finem christianam fue-
rit proclymis, 142
- fuit discipulus Gamalielis 142
- gentilismo nonnunquam blan-
ditur, 144
- numeravit *σὺν* seu versus
archaeologiae, 145
- non commemorat, Iesum vt
sacerdotem sacra fecisse 186
- Iudaei per Romanas prouincias
fuere dispersi, 49
- Romae plures degerunt 50
- Poesin non neglexerunt 52
- ante Babylonicam captiuitatem
inter Graecos fuere dispersi 49
- quotannis Hierosolymam mi-
serunt pecunias, 50
- non dissimularunt, se Regem
expectare, 57
- Platonem crucis supplicium
Messiae non edocuerunt 103
- tumultus causa Roma pulsi 2.7
- sub Iustiniano rebellarunt ia-
ctitantes Messiam 188
- contra religionem christianam
tumultus excitarunt 7
- christianis libenter imponunt
188
- Iudaeorum praerogatiua ob con-
creditum verbum Dei 46.101
- sacra Tiberius Roma expulit
139
- nomine christiani apud Sueto-
nium comprehenduntur 5
- dogmata quaedam admixta Si-
byllinis oraculis 49
- Iuliani Imp. contra Persas victoria
nimis extollitur 162
- Iustinus Martyr benignius sentit
de Socrate 78
- Iusti nomen Aristidem reddit in-
iustum 95
- Iustus Platonis a nonnullis Chri-
stus esse traditur, 89
- non est Christus 91.101
- an a Clemente Alex. de Chri-
sto intelligatur? 105
- docendi causa effectus est, 96.f
- non male ad Christum accom-
modatur, 101.104
- apud Esaiam & in L. sapien-
tiae quis? 90
- Iustus, qui tamen iniustus videtur,
miser est, 97
- L**entulus Sibyllae oraculum ad
se transtulit, 56
- Libanius testis fidei de Christo
177
- Linguae suas habent aetates, 58
- Αἰών* seu Dei Filium non cogno-
uit Socrates, 78
- nec Zeno 79
- subsistentem Plato descripsit 89
- neque

neque tamen Christum intelli-	93	ter audiuit Origenem,	157
git,		M. Antoninus varias vidit orbis	
Longinus an centurio sub cruce	130	calamitates,	171
Lucilla M. Antonini filia a daemo-		M. Marcellus celebratur in IV. Vir-	
ne agitata ab episcopo christia-		gillii ecloga	65
no curata traditur	169	eius indoles & spes, quam dedit	66
L. Veri Imp. victoria de Persis	162	mors praematura	66
obiit in via iturus cum M. An-		Mariam ex Pandera concepisse Ie-	
tonino ad bellum Marcoman-		sum blaspheme tradiderunt Iu-	
nicum	164	dae	141
perstringitur a Luciano	168	Milites primi ex gentilibus ad	
Lucianus an fidei christianae de-		Christum conuersi	130. sq.
fertor	158	Moralis philosophiae fructus prae-	
rerum christianarum habuit no-		cipuus	76
titiam	168	Muhammedani de Christo beni-	
causarum patronus mutauit vi-		gnius sentiunt,	191
tae genus,	170	plures clam sunt christiani	192
eius testimonium de Christo &		Mundus a philosophis Dei Filius	
S. Triade,	158	dictus Deoque adaequatus	176
num auctor Philopatridis	160. sq.	Nazaraei primum a Iudaeis di-	
vixit post Traianum	161	eti sunt christiani	10
Aristophanem imitatur	167	priores a posterioribus haereti-	
peregrinatur	170	cis sunt distinguendi	19
laudat christianorum benignita-		Nomen christianorum praedi-	
tem	168	ctum	17
quadragenarius dialogos scribere		Non-christianorum de Christo te-	
coepit,	169	stimoniorum quis finis & vsus?	28
Lucianus iunior obscurus	175	<i>Οἰκονομία</i> apud PP. quid signi-	
Macarius Iosephi de Christo		ficet,	91
testimonium laudat,	146	Oraculorum res dubia	82
Magi Christum adorantes Iudaei,		Oraculum de puero Ebraeo con-	
an pagani?	110	fectum	81. 83
interiori motu compulsi accesserunt ad Christum	48	Origenes Celsum confutat	176
Magistrorum nomine dicti disci-		a Mamaea arcessitur in aulam,	157
puli	22. 24	Orosius eorum libros suos contra	
Mamaea Alex. Severi Imp. ma-		gentes scripserit?	172
		(3	locus

locus eius emendatur	5	<i>ἀναδοξα</i> de Christo	116
Otto Conr. exiudaeus iterum re-		acta laudantur a PP.	116
uertit ad suos	190	authentica in manus christiano-	
P an num cultus sub Deo ignot.	74	rum vix venerunt	117
quis ex mente Socratis?	75	quae in manibus christianorum,	
non est λόγος subsistens, sed		fuerunt spuria	118
<i>προφωρισμός</i> ,	77	Philo auctor libri sapientiae	99
magnus mortuus quis?	75	senior, an iunior, dubium	99
confictus	77	Philopatris an a Luciano scripta,	
Passio Christi futura non nisi ex		dubitatur,	160
reuelatione cognita	101	vindicatur Luciano	175
Patres saepe citant dicta Scriptu-		maiores rei christianae exhibet	
rae, quae non exstant	49	notitiam	168
contra gentes disputantes, e gen-		in ea quae notentur	171
tilibus sacra probare student	107	Philosophi, auctores sectarum, ma-	
non vbiue satis cauti	108	gni a suis habiti	27
contra Iudaeos disputantes cur ad		Plato summus disertissimusque	
Iosephi testimonium non pro-		philosophus	87
uocent?	146	quaedam christianae fidei con-	
Paulus & Barnabas auctores nomi-		formia scripsit	88
nis christianorum	15	aludaeis num mysteria quaedam	
Paulus Galilaeus fuit	165	didicerit?	102
caluaster & naso vocatur a Lucia-		legeritne S. L.	103
no	164	Plinii Epistolarum regina quae	150
eius imago passim fuit	166	non fuit christianus	151
Persecutio IV. non sub Hadriano,		Poetae <i>πολυθεΐας</i> maxime aucto-	
sed M. Antonino fuit	153	res	76
Pilatus ignorans Christo perhibet		Praefides prouinciarum ad Impp.	
testimonium	111, 113	res gestas referebant	126
Christo aduersatus est magis in		Puella Act. XVI. non fuit <i>ἐγγαστρι-</i>	
speciem, quam ex animo,	122	<i>μυθος</i>	132
retulit ad Imp. gesta de Christo	117, 125	R egem e Iudaeis proditum	
ex militibus vere tertia nocte ge-		inter gentes olim haud pla-	
sta cognouit	123	ne incognitum fuit	57
christianus non fuit	127	Religio christ. gentibus inuisa ob	
Pilati Epistola ad Tiberium	114	novitatem & Christi crucem	107
eius diuersa exemplaria	115	Reuelatio Iudaeis propria, nec ex-	
est conficta	118	tra Ecclesiam fuit	101. sq.
		Romani quidam fautores Iudaicae	
		religio-	

religionis, etiam profelyti	15.123	Socrates novos introducere Deos	
S acerdotes Ifidis Romae sunt le-		arguebatur	71
nones	139	nullos an statuerit ac coluerit	
Sacerdotes Hierosolymae longe		Deos,	72
plures, quam XXII. fuerunt	183	nubes pro Diis habere accusa-	
non soli legerunt in Synagogis		tus est ab Aristophane	72
Legem	187	num Christum ex parte cogno-	
Sap. II. 12. de Christo qui interpre-		uerit?	75
tentur	100	cum Abrahamo & Elia in vna	
Scripturae loca, e quibus acrosti-		classe non collocandus	78
chis Sibyllae contexta videtur		Σοφία Platonis subsistens	89
59. sq.		Σοφιστής quo sensu Christus dica-	
Sectarum auctores inter christia-		tur a Luciano	159
nos magni habiti a discipulis	27	Stilus eiusdem auctoris non sem-	
Seleucia contra datam fidem a L.		per idem	167
Vero vastata	174	Suidae aetas incerta	181. sq.
Serenius Grannius christianor. cau-		T abulae census Romani in Iu-	
sam agit apud Hadrianum	153	daea Romae asseruatae	185
Sibyllae acrostichis de Iesu Chr.	34	Templa non habuerunt christiani	
Sibyllarum oracula de Christo lau-		antiqui, sed tamen aedes	166
dantur a PP.	31.32	Templa Hadriani imaginibus ca-	
eorum claritas argumentum,		ruerunt,	155
quod supposita,	46	Tertullianus testis fidei dignus	121
num a Iudaeis profecta?	74. sq.	Theodosii Iudaei narratio de Chri-	
mistum aliquod corpus sunt		sto	177
e variis	49	est conficta a christiano	181.183
quaedam a priuatis descripta fue-		Tiberius dictus etiam est Clau-	
runt	43	dus	115
antiqua combusta ex variis col-		Christum in numerum Deorum	
lecta	49	voluit recipi a Senatu	119
a Paulo num citata?	44	in dubium hoc vocatur	120
Sibyllarum res dubiae & perple-		sacra Rom. abrogare noluit	122
xae	43	nouissime in contemptum venit	123
de iis qui scripserint	44	Titulus cruci Christi praescriptus	
Sibylla Cumana, non Cumaea di-		variat	111
citur	70	Titulus crucis Romae asseruatus	
Sibyllistae sunt dicti christiani	52	dubius	112
Sixtus Senensis Iudaeus natus, post		Christo honorificus	113
christianus	181	Tolan-	

Tolandus Nazaraeus maluit vocari, quam christianus	19	cum M. Antonino	164
Triumviri emissi collegerunt oracula Sibyll. post conflagrationem	49	Virgilius an Christi Natalem descripserit?	64
Triumviratus Augusti a Sibylla praedictus censetur	56	Hesiodi auream aetatem describit in Eclog. IV.	65
Vaticinia de rebus civilibus etiam inter gentes edita	47	Sibyllae carmen in Eclog. IV. non reddit	69
Verus Imp. vincit Persas	162	Virgo apud Virgilium iustitiam significat	68
communicat honorem triumphi		Zenonis λόγος a Iohanneo diuersus est,	79.

ERRATA.

p. 4. l. 22. Aelia *Christe* l. 23. *Chreste*, p. 10. l. 7. coeperat, l. 15. deleantur vind. discipl. christ. l. 7. γαλιλαίοι, p. 12. §. 4. l. 3. amplectendum, l. vlt. οἶον, p. 13. l. 18. hinc, l. 20. ciuitates, l. 26. ἐχρηματισε, l. 27. πρεσβευταῖς, p. 18. l. 6. philol. l. 15. mouisse, p. 21. l. 26. προσεκλήθετε, p. 28. l. 4. collegit. p. 30. l. 14. Hesiodi, p. 32. l. 16. οἶον, l. 25. legitur, p. 33. l. 6. δ' ἐνὶ νόησον, l. 8. καταλύσει, l. 27. σαυροῖς, p. 34. l. 30. signum parentheses. post Augustinus, p. 35. l. 16. ἐκλείψει, l. 19. ἔκτι, l. 20. ὄρη, l. 30. προσκομμα, p. 36. l. 8. deleatur punctum, p. 37. l. 3. p. 723. p. 38. l. 11. Chreistus, p. 40. l. 7. lataque, p. 45. l. 7. epistolis, p. 51. l. 16. L. p. 54. l. 23. εἰδωλα, l. 28. πολύθρηνον, p. 55. l. 6. κευθμῶνας, p. 59. l. 5. ἔρανόθεν, l. 12. κόσμον, p. 60. l. 29. scripturae, p. 61. l. 15. ἐκλείψει, l. 18. inuoluentur, l. 28. pro ἡς leg. δέ, p. 62. l. 4. ἔκτι. l. 6. καχλάζοντες, p. 63. l. 15. nostri, p. 71. l. 9. flores, p. 73. l. 3. ἀγνώων, p. 76. l. 27. suggerit, p. 80. l. 28. Aegyptiac. p. 81. l. 4. χαλδαίων, l. 25. σιγῶν, p. 89. l. 2. ὅς, p. 98. l. 22. παθῶν, l. 23. ἐθέλειν, p. 99. l. 5. igitur, p. 100. l. 3. 𐤒𐤓 p. 102. l. 3. atticissans, p. 103. l. 31. humani, p. 105. l. 7. affligebantur, p. 106. l. 7. δοξαζομένων, p. 107. l. 10. contemnebant, l. 13. Christum, p. 110. l. 20. exulibus in Perside, p. 111. l. 6. Nazarenus, p. 118. l. 12. visitatus, l. 26. C. p. 120. l. 5. vocant, l. 11. S. pro 5, p. 122. l. 16. tempore, l. 24. frustra, p. 131. l. 21. οἶε, p. 133. l. 6. negant, p. 138. l. 27. viderantque, p. 139. l. 27. promittentis, p. 146. l. 10. Hierosolymitanus, p. 147. l. 29. alii, qui, p. 149. l. 7. Antiochiae, l. 9. domus, p. 151. l. 15. ille, p. 158. l. 11. Ferrarius, p. 182. l. 1. Euscathius, l. 9. additis, p. 188. l. 20. Hentenius, p. 189. l. 22. deleatur 𐤒𐤓 & add. post 𐤒𐤓. B. L. haec literasque inuersas, omissa vel addita commata & puncta haud grauante emendabit.

Eckhard, Tobias,

Non-Christianorum de Christo testimonia, oder Zeugnisse von Christo derer,
die doch nicht Christen gewesen seyn ex antiquis monumentis proposita et
diiudicata

Quedlinburgum 1749

4 Diss. 3151,4

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10957088-8

VD18 14913062-001